

NOMINATION FORM
GRENSOVERSCHRIJDEND BIOSFEERGEBIED

Table of content

PART I: SUMMARY	4
PART II: DESCRIPTION	8
1. TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE	8
2. ZONATION	12
3. COMMON WORK PLAN	16
4. GOAL I: USE BIOSPHERE RESERVES TO CONSERVE NATURAL AND CULTURAL DIVERSITY, PAMPLONA (2000)	32
5. GOAL II: UTILIZE BIOSPHERE RESERVES AS MODELS OF LAND MANAGEMENT AND OF APPROACHES TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT, PAMPLONA (2000).....	38
6. GOAL III: USE BIOSPHERE RESERVES FOR RESEARCH, MONITORING, EDUCATION AND TRAINING, PAMPLONA (2000).....	48
7. INSTITUTIONAL AND FINANCIAL ASPECTS OF THE TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE:	58
8. CONCLUSION	64
9. SUPPORTING DOCUMENTS	65
10. ADRESSES	66
BRONVERMELDING KAARTEN.....	67
BRONVERMELDING FOTO'S EN AFBEELDINGEN	67
ANNEX I - MABNET DIRECTORY OF BIOSPHERE RESERVES	68
ANNEX II - PROMOTION AND COMMUNICATION MATERIALS FOR THE TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE	75
ANNEX III - PAMPLONA RECOMMENDATIONS (SPAIN, 2000)	78
ANNEX IV - LOCATION AND ZONATION MAP.....	81
ANNEX V - LIST OF LAND USE AND MANAGEMENT/COOPERATION PLANS	82
ANNEX VI - OFFICIAL AGREEMENT BETWEEN THE GOVERNMENTAL BODIES.....	84
ANNEX VII - MAIN BIBLIOGRAPHIC REFERENCES	85

PART I: SUMMARY

Proposed name of the transboundary biosphere reserve

Kempen~Broek

Countries and individual biosphere reserves

The Netherlands and Flanders (Belgium)

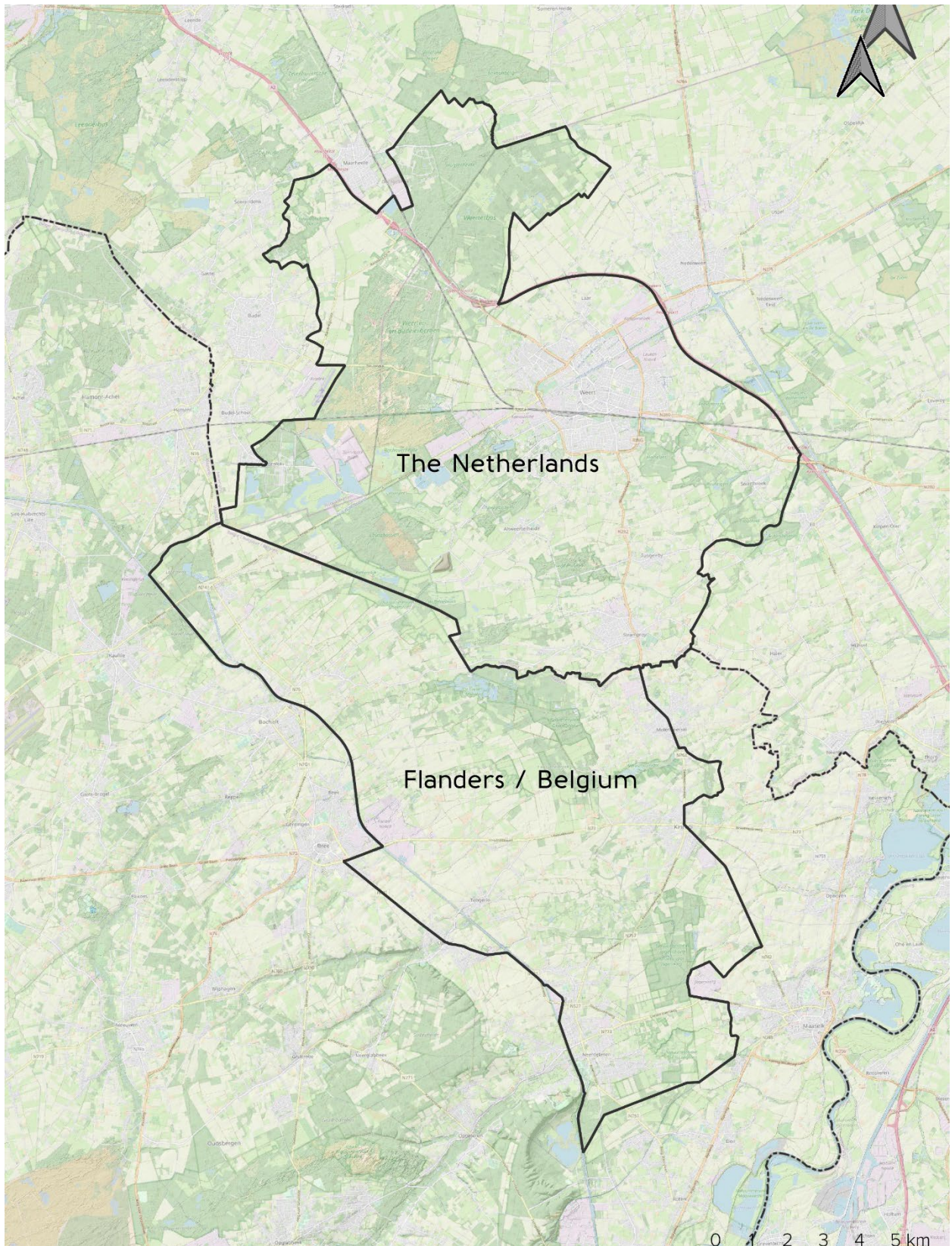
In Kempen~Broek wordt reeds twintig jaar grensoverschrijdend samengewerkt. Het voorgestelde grensoverschrijdend Biosfeergebied bestaat momenteel nog niet, noch in het Vlaamse, noch in het Nederlandse deel. De kandidatuur van het Nederlandse en Vlaamse deel wordt gelijktijdig ingediend met deze grensoverschrijdende kandidatuur.

Omdat België een federale staat is, zijn tal van beleidsbevoegdheden zoals landbouw, economie, natuur en erfgoed ondergebracht bij de Vlaamse overheid. Daarom worden in dit document zowel de term België (het land) als Vlaanderen (de federale staat met zijn verantwoordelijkheden) gebruikt.

Situering in Vlaanderen en Nederland

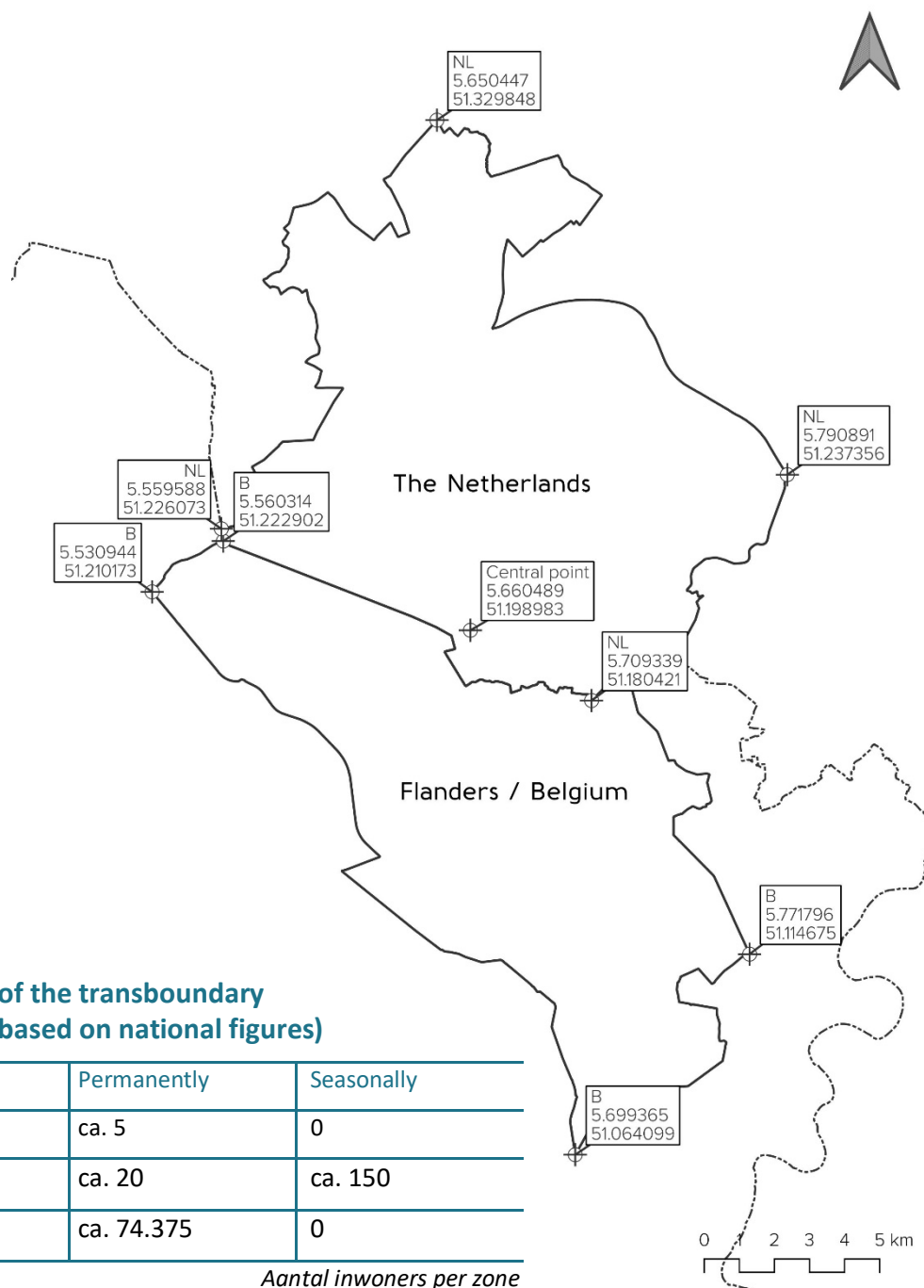

Overzichtskaart met het Vlaamse en het Nederlandse deel van het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied

Geographical coordinates of transboundary biosphere

Cardinal points	Latitude	Longitude
Most central point:	51.198983	5.660489
Northernmost point:	51.329848	5.650447
Southernmost point:	51.064099	5.699365
Westernmost point:	51.210173	5.530944
Easternmost point:	51.237356	5.790891

Geografische coördinaten

Human population of the transboundary biosphere reserve (based on national figures)

	Permanently	Seasonally
Core area(s)	ca. 5	0
Buffer zone(s)	ca. 20	ca. 150
Transition area(s)	ca. 74.375	0

Aantal inwoners per zone

Estimated Budget for transboundary activities and initiatives (main sources of funds, special capital funds) and international, regional or national relevant projects/initiatives completed or carried out.

Zoals in de kandidatuur voor het Vlaamse en het Nederlandse deel wordt toegelicht, wordt de grensoverschrijdende samenwerking al ruim twintig jaar gecoördineerd door het parkbureau Kempen~Broek dat een onderdeel is van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland. Het jaarlijks budget van het parkbureau Kempen~Broek varieert van jaar tot jaar, maar bedraagt gemiddeld 300.000 EUR, gebaseerd op een team van vijf medewerkers en de werking van de afgelopen jaren. Het team zal in de komende jaren worden uitgebreid.

De provincies Belgisch Limburg, Nederlands Limburg, de Vlaamse gemeenten Bocholt, Bree, Kinrooi, Maaseik en de Nederlandse gemeenten Cranendonck en Weert zorgen voor een basisfinanciering. Deze wordt ingezet als cofinanciering in verschillende projecten waarmee extra middelen worden gegenereerd voor de realisatie van terreinacties, communicatie over het gebied en de samenwerking, etc. Deze projecten werden en worden bijkomend gefinancierd door bijdragen van de partners uit het samenwerkingsverband in combinatie met gemeentelijke, provinciale, landelijke en Europese subsidies.

Parallel met deze Biosfeerkandidatuur doorloopt het gebied de procedure om erkend te worden als grensoverschrijdend Landschapspark ¹. Als het gebied deze erkenning krijgt, kan het een structurele jaarlijkse financiering van ca. 489.000 EUR ontvangen (80% door Vlaanderen, 20% door provincies en gemeenten) die kan worden ingezet voor personeel en voor investeringen. Dit wordt echter pas eind 2023 duidelijk.

Voor de projectwerking, zowel van het parkbureau Kempen~Broek als van de verschillende partners, is het moeilijk om een inschatting te maken van de jaarlijks beschikbare middelen en hun bronnen omdat deze van jaar tot jaar variëren. Er is een Operationeel Programma 2024-2029 opgesteld met een lijst van acties. De begroting is op het moment van schrijven echter nog niet afgerond, maar bedraagt nu al 9,5 miljoen EUR.

In het Operationeel Programma 2024-2029 zijn bovendien acties opgenomen om een duurzame financiering van het beheer en de inrichting van het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied uit te bouwen, o.a. via een Landschapsfonds. Zo geven we invulling aan MAB Strategic Action A5.1, A5.2 en C5.1 van het MAB Lima Action Plan.

Om een indicatie te geven: met de projecten die de afgelopen twintig jaar door het parkbureau Kempen~Broek werden geïnitieerd of begeleid, werd ruim 16 miljoen EUR geïnvesteerd in het voorgestelde Biosfeergebied. Dit zijn projecten en investeringen die werden gerealiseerd naast de eigen projecten en investeringen van de verschillende partners in hun deelgebied of in hun sector. Een overzicht van de projecten is opgenomen onder 7.3.2.

Estimated budget for the coordinating structure

Current budget	Future budget (estimated)
ca. 300.000 EUR	ca. 330.000 EUR

---

¹ Landschapsparken zijn een nieuw instrument van de Vlaamse overheid waarmee ze in gebieden met een uitgesproken landschapskwaliteit een samenwerking vanuit een integrale visie nastreeft in een relevante, lokale coalitie rond landschapsontwikkeling, recreatie, natuur, landbouw, wonen, bedrijvigheid en toerisme. Hoewel het om een initiatief van de Vlaamse overheid gaat, konden ook grensoverschrijdende gebieden zich kandidaat stellen. Gezien de jarenlange grensoverschrijdende samenwerking hebben we dit dan ook voor het Kempen~Broek gedaan.

PART II: DESCRIPTION

1. TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE

1.2 Countries and individual biosphere reserves

The Netherlands and Flanders (Belgium)

In het gebied wordt reeds twintig jaar grensoverschrijdend samengewerkt onder de naam GrensPark Kempen~Broek. Het Biosfeergebied bestaat momenteel nog niet, noch in het Vlaamse, noch in het Nederlandse deel. De kandidatuur van het Nederlandse en Vlaamse deel wordt gelijktijdig ingediend met deze grensoverschrijdende kandidatuur.

1.3 Describe in detail the process by which this nomination was developed.

Deze grensoverschrijdende kandidatuur is gelijklopend ontwikkeld met het dossier voor de kandidatuur van het Vlaamse en Nederlandse deel. Aangezien de partners reeds meer dan twintig jaar grensoverschrijdend samenwerken, werd ook voor deze kandidatuur het gebied als één geheel beschouwd zonder onderscheid tussen het Nederlandse en het Vlaamse deel.

De allereerste ideeën voor de verkenning van het Mens en Biosfeer-programma ontstonden in 2014 nadat de gemeente Weert - en bij uitbreiding het Kempen~Broek - door de non-profit organisatie *Communities in Bloom* (<https://www.communitiesinbloom.ca/>) werd verkozen tot groenste regio van de wereld. De jury loofde de gemeente Weert voor haar groene karakter én voor de grensoverschrijdende samenwerking in het Kempen~Broek om de open ruimte in de gemeente duurzaam te ontwikkelen. De gemeente kreeg echter de opmerking dat ze best wat trotser mocht zijn met haar kwaliteitsvolle open ruimte en haar bijdrage aan de grensoverschrijdende samenwerking in het Kempen~Broek. Al snel volgde het voorstel om van het Kempen~Broek een nationaal park te maken. Door de sterke verwevenheid van natuur- en landbouwgebieden heeft het parkbureau Kempen~Broek afgeraden om de nationaal park-piste te volgen. Het UNESCO Mens en Biosfeer-programma daarentegen leek op maat van het gebied en de samenwerking te zijn gemaakt.

Na deelname aan enkele infosessies en gesprekken met de Vlaamse en Nederlandse UNESCO-commissies besliste de stuurgroep van het samenwerkingsverband Kempen~Broek op 27/05/2016 om de aanvraagprocedure op te starten.

Om ons te informeren over de werking van bestaande Biosfeerbeieden werd in 2018 een bezoek gebracht aan het Galloway and Southern Ayrshire Biosphere (UK) en het Schorfheide-Chorin Biosphere Reserve (D) en namen we deel aan de EuroMAB Conference in Dordogne (2017) en Dublin (2019).

In 2017 werd gestart met het communiceren naar de partners en inwoners. Dit ging in eerste instantie over het Mens- en Biosfeer-programma zelf aangezien dit in Nederland en Vlaanderen niet gekend was. De doelstellingen van het programma werden toegelicht en er werd gepolst naar de verwachtingen, opmerkingen, ideeën etc. Het programma en de aanvraagprocedure werden vanaf dan ook consequent tijdens de bijeenkomsten van de stuurgroep en partnergroep Kempen~Broek besproken.

De inwoners werden benaderd via persartikels in lokale media, via lezingen en via sociale media. Het parkbureau publiceerde een informatiefolder over het Mens en Biosfeer-programma en de kansen die dit bood voor het gebied. De website www.kempenbroekunesco.eu werd ontwikkeld en bevat informatie over het gebied, het Mens en Biosfeer-programma en de aanvraagprocedure. Hij biedt de mogelijkheid om te reageren, ideeën aan te leveren, documenten te downloaden.

Via een klein project 'Dear Landscape' werden twee onderzoekers ingeschakeld om in het gebied gesprekken aan te gaan met inwoners en bezoekers.

Het parkbureau Kempen~Broek nam deel aan of leidde meerdere projecten in het gebied. Het werd ook betrokken bij de opstelling van visies door meerdere partners, bijvoorbeeld de strategische visie 'Werken aan Weert 2030' van de gemeente Weert. Telkens werd de link gelegd met het Mens en Biosfeer-programma en hoe het project of de visie in kwestie een bijdrage kon leveren of de fundamenten kon leggen voor de aanvraagprocedure, het masterplan en toekomstige acties. Op deze manier konden we de 'geest' van het UNESCO Mens en Biosfeer-programma in deze

projecten of visies verwerken. Deze deelname aan projecten of visievorming werd ook gebruikt om te communiceren over het Mens en Biosfeer-programma en ideeën op te halen bij de betrokken partijen.

Eind 2019 werden de voorbereidingen getroffen om in 2020 via laagdrempelige informatiemomenten (buiten in het gebied, in een gezellige setting) met inwoners, bezoekers en andere stakeholders in gesprek te gaan om hen te informeren over de plannen en de procedure en om te polsen naar hun ideeën, wensen en verwachtingen, maar ook hun opmerkingen, bezorgdheden en eventuele kritiek.

Begin 2020 werd begonnen met het schrijven van het masterplan op basis van de gesprekken die de afgelopen periode waren gevoerd en de input die het parkbureau via verschillende kanalen had verzameld. Het was de bedoeling om de geformuleerde ambities na goedkeuring door stuur- en partnergroep op een participatieve manier uit te werken tot op het niveau van concrete acties.

Maar toen sloeg COVID19 toe. Vlaanderen ging op 17/03/2020 in lockdown, Nederland volgde al snel en de grenzen tussen beide landen werden gesloten, voor het eerst sinds de Eerste Wereldoorlog.

De geplande informatiemomenten voor inwoners waren niet meer mogelijk. Als alternatief werd een fotowedstrijd uitgewerkt en werden inwoners en bezoekers opgeroepen om - eens de lockdownmaatregelen het toelieten - het gebied met hun camera te verkennen en om hun mooiste foto's in te zenden. Dit werd gecombineerd met de vraag om bij elke foto te omschrijven waarom men deze foto had gemaakt, wat hen aantrok in het Kempen~Broek of wat hen juist stoorde. Op deze manier konden we toch op een eenvoudige manier informatie verzamelen over het beeld dat mensen bij het gebied hadden en de eventuele knelpunten waarvoor ze graag oplossingen zagen. De fotowedstrijd liep tot eind 2020.

Het masterplan werd via online sessies in 2020 besproken met en goedgekeurd door de stuur- en partnergroep Kempen~Broek. Nadat in 2021 werd besloten om met het gebied ook te kandideren voor de erkenning als grensoverschrijdend Landschapspark werd het masterplan herwerkt om te voldoen aan de voorwaarden voor deze kandidatuur. De oorspronkelijke looptijd van tien jaar die was afgestemd op de Biosfeerkandidatuur werd verlengd tot vierentwintig jaar zoals verwacht voor de Landschapsparkkandidatuur. Als onderdeel van deze Landschapsparkkandidatuur werden eveneens een Landschapsbiografie en het Operationeel Programma 2024-2029 uitgewerkt met een looptijd van zes jaar zoals voorzien in de Landschapsparkkandidatuur.

Tijdens de voorbereiding van de aanvraag werden verschillende gesprekken gevoerd met kennisinstellingen in Vlaanderen en Nederland en met de educatieve partners in het gebied. Doel was om te polsen of ze interesse hadden om mee te werken aan het wetenschaps- en educatieplan en om samen een werkgroep wetenschap en educatie te vormen. Verschillende kennisinstellingen en educatieve partners zegden hun medewerking toe. De gesprekken leidden eveneens tot enkele bachelor thesissen over de ecosysteemdiensten in het Kempen~Broek en een *action based research project*, waarmee een groep studenten uit verschillende disciplines (handelsingenieur, biologie, ecologie, rechten, enzoverder) samenwerkten aan een project rond jongerenparticipatie in (kandidaat-)biosfeergebieden. Op haar beurt zegde het projectbureau haar medewerking toe aan twee onderzoeksprojecten die door Nederlandse en Belgische universiteiten werden uitgewerkt en ter financiering werden ingediend.

De aanvraagformulieren en het zoneringsplan werden in samenspraak met de stuur- en partnergroep opgesteld. Met de gemeenten en provincies werd de samenwerking met het parkbureau Kempen~Broek geformaliseerd door een samenwerkingsovereenkomst (zie Annex VI). Met deze overeenkomst werd het parkbureau aangeduid als uitvoerende instantie voor de implementatie van het Masterplan 2024-2047 en Operationeel Programma 2024-2029 en werden afspraken gemaakt over de financiering van de werking van het parkbureau. Er werden afspraken gemaakt met de partners die deze kandidatuur mee zouden ondertekenen en voor de andere partners die hun steun voor de aanvraag kenbaar wilden maken, werd een engagementsverklaring voorbereid die ze konden ondertekenen (zie Annex VI).

Zowel de Vlaamse als de Nederlandse UNESCO-Commissies volgden het proces van nabij op en er vonden geregeld overlegmomenten plaats om de richting en het invullen van de aanvraagformulieren te begeleiden. Aangezien Vlaanderen nog geen Biosfeergebied kent en Nederland slechts één, was dit voor alle partijen pionierswerk.

1.3.1 Which stakeholders were involved?

Alle Nederlandse en Vlaamse stakeholders die ook in de kandidatuur van het Vlaamse en het Nederlandse deel werden betrokken, werden bij deze grensoverschrijdende kandidatuur betrokken. Het gaat over volgende stakeholders waarmee al ruim twintig jaar grensoverschrijdend wordt samengewerkt:

Vlaamse stakeholders

- Agentschap voor Natuur en Bos
- Agentschap Onroerend Erfgoed
- Departement Landbouw en Visserij
- Departement Omgeving
- Vlaamse Landmaatschappij
- Vlaamse Milieumaatschappij
- Bekkensecretariaat Maasbekken
- Provincie Limburg (Dienst Waterbeheer, Provinciaal Natuurcentrum, Afdeling Erfgoed (Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed en Monumentenwacht Limburg))
- Gemeente Bocholt
- Gemeente Kinrooi
- Stad Bree
- Stad Maaseik
- Boerenbond
- Bosgroep Limburg
- Limburgs Landschap
- Molennetwerk Kempen~Broek (zowel B als NL)
- Natuurpunt
- Natuurpunt Limburg
- Proef- en Vormingscentrum voor de Landbouw
- Regionaal Landschap Lage Kempen vzw
- Visit Limburg
- Watering Het Grootbroek
- Werkgroep Isis

Nederlandse stakeholders

- Provincie Limburg
- Provincie Noord-Brabant
- Gemeente Cranendonck
- Gemeente Nederweert
- Gemeente Weert
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Rijksvastgoedbedrijf
- Ark Rewilding Nederland
- Bosgroep Zuid-Nederland
- Brabants Landschap
- IVN Weert e.o.
- Limburg Marketing/ Hart van Limburg
- Molennetwerk Kempen~Broek (zowel B als NL)
- Natuurmonumenten
- Natuur- en Milieufederatie Limburg
- Stichting Natuur- en Milieueducatie De IJzeren Man
- Stichting het Limburgs Landschap
- Waterschap Limburg

1.3.2 What methodology was used to involve stakeholders in the process (e.g., workshops, meetings, consultation with experts)?

Bovenstaande stakeholders maken deel uit van het samenwerkingsverband Kempen~Broek en werden betrokken via de reguliere bijeenkomsten van de stuurgroep en de partnergroep, via bilaterale bijeenkomsten en enkele workshops. Aangezien de voorbereiding deels samenviel met de COVID19-pandemie, werden heel wat bijeenkomsten noodgedwongen online georganiseerd.

Na een inventarisatiefase - waarin de noden, wensen en ideeën in beeld werden gebracht - werkte het parkbureau Kempen~Broek conceptversies uit voor het masterplan, het operationeel programma, de aanvraagformulieren en het zoneringsplan. Deze werden meermaals met de stakeholders tijdens verschillende bijeenkomsten besproken en aangepast.

Het uiteindelijke Masterplan 2024-2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 werden eveneens gebruikt voor de eerdergenoemde kandidatuur om als grensoverschrijdend Landschapspark erkend te worden. Deze kandidatuur werd in mei 2023 ingediend.

Hiervoor werden het Masterplan 2024-2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 door de partners goedgekeurd en werd de indiening bekrachtigd door goedkeuringen van de Belgische en Nederlandse provincie Limburg en de vier Vlaamse (Bocholt, Bree, Kinrooi en Maaseik) en drie Nederlandse gemeenten (Cranendonck, Weert, Nederweert). In de aanloop naar deze goedkeuringen werden toelichtingen gegeven aan meerdere gemeentebesturen. De andere stakeholders werd aangeboden om een engagementsverklaring te ondertekenen waarin ze hun steun voor de Landschapspark- en Biosfeerkandidatuur, het masterplan en het operationeel programma en hun engagement uitspraken om samen te werken aan de uitvoering ervan.

Het Vlaamse, Nederlandse en dit grensoverschrijdende aanvraagformulier werden eveneens door de partners, de provincies en de gemeenten goedgekeurd.

Inwoners en bezoekers werden geïnformeerd zoals toegelicht onder 1.3.

1.3.3 How many meetings, workshops, etc. occurred throughout the nomination process?

- Ca. 130 meetings, toelichtingen en lezingen
- Deelname aan 2 EuroMAB Conferences (Dordogne 2017, Dublin 2019)
- Bezoek aan 5 Biosfeergebieden: Biosphärenreservat Schorfheide-Chorin (D), Galloway & Southern Ayrshire UNESCO Biosphere (UK), Réserve de biosphère Bassin de la Dordogne (F), Dublin Bay (IRL), Biosfeergebied De Maasheggen (NL)

1.3.4 Were they well attended, with full and balanced representation?

(Describe participation and stakeholders).

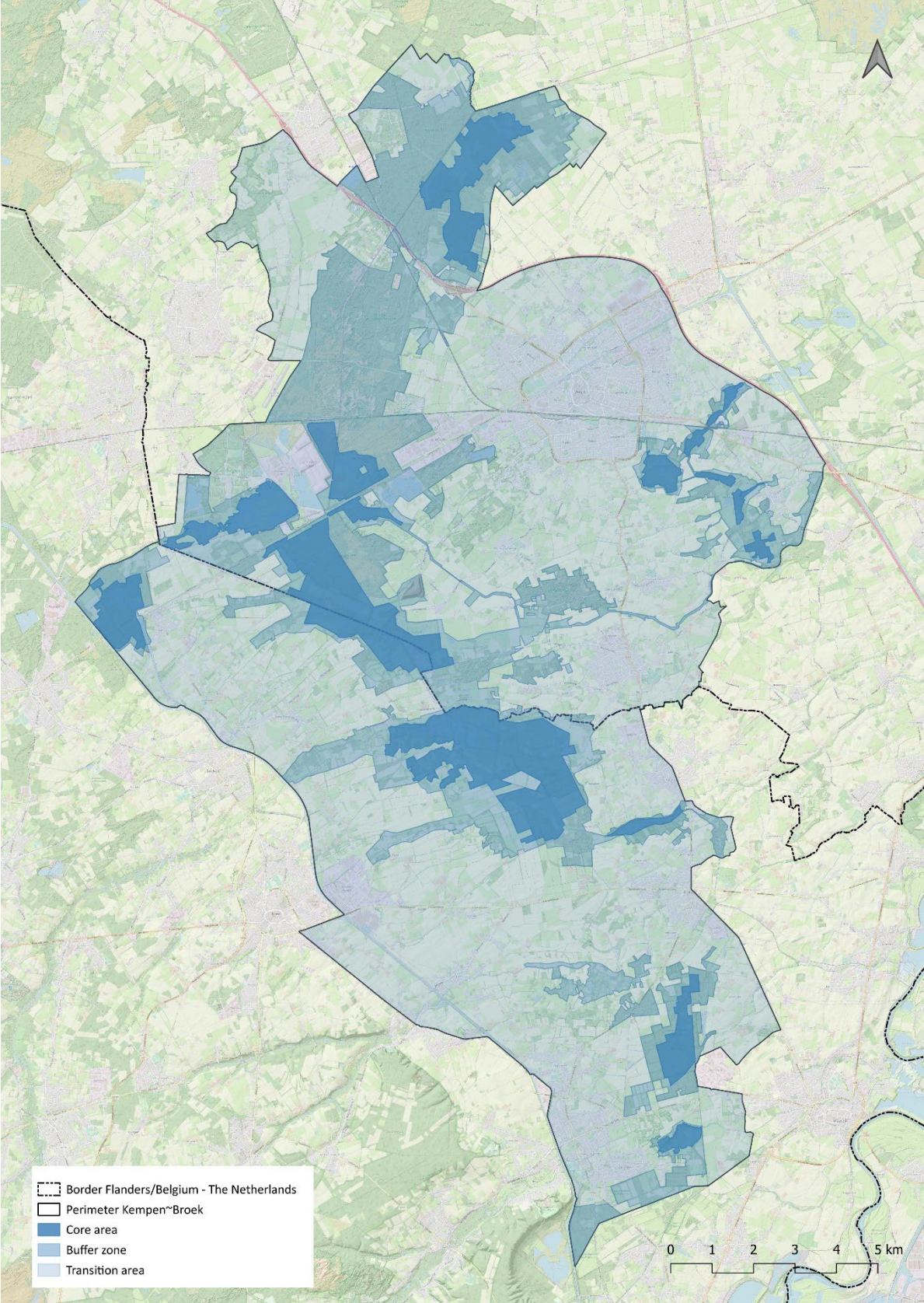
Het aantal deelnemers varieerde sterk per bijeenkomst, maar gemiddeld waren 10-15 personen aanwezig. Hoewel niet altijd alle organisaties die deel uitmaken van het samenwerkingsverband (zie 1.3.1) aanwezig waren, werd altijd rekening gehouden met de holistische benadering die het Mens- en Biosfeerprogramma voorstaat en dus de belangen van de verschillende sectoren en partners in het gebied.

Tijdens de bijeenkomsten waren vertegenwoordigers van partners uit het Nederlandse en/of het Vlaamse deel aanwezig.

2. ZONATION

2.1 Please provide an (updated) zonation map on a topographic layer of the precise location and delimitation of the three zones of the transboundary biosphere reserve.

2.2 Area and spatial configuration of the transboundary biosphere reserve.

	Total (ha)
Area of terrestrial Core Area(s)	2.550
Area of terrestrial Buffer Zone(s)	6.269
Area of terrestrial Transition Area(s)	17.551
Total Area	26.370

Oppervlakte van de drie zones

2.3 Brief justification of the zonation and interaction between the three zones.

Kernzones

De focus in de kernzones ligt op het behoud, de bescherming en de ontwikkeling van de natuurwaarden, het landschappelijk erfgoed en de biodiversiteit. Voor het aanduiden van de kernzones is gezocht naar grote, robuuste en aaneengesloten gehelen waardoor de vooropgestelde behoudsdoelstellingen kunnen worden gerealiseerd en de impact van buitenaf kan worden geminimaliseerd. Door de eigendomsstructuur, de beschermde statuten en hun oppervlakte zijn de partners in staat om in de kernzones een bescherming van de vooropgestelde natuur- en landschapsbehoudsdoelstellingen op lange termijn te bewerkstelligen.

De kernzones beslaan 2.550 ha of 10% van het voorgestelde Biosfeergebied en bestaan uit:

Voor het Vlaamse deel:

- Beschermde natuurgebieden, gelegen in het Vlaams Ecologisch Netwerk;
- Beschermde cultuurhistorische landschappen;
- Habitatrictlijngebieden (onderdeel van het Europese Natura 2000-netwerk) waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgelegd.

Voor het Nederlandse deel:

- Beschermde natuurgebieden die deel uitmaken van het Natuurnetwerk Nederland of het Natuurnetwerk Limburg (goudgroene en zilvergroene natuurzones) maar die buiten de kernzones liggen;
- Een aantal van de kernzones maakt deel uit van een Habitatrictlijngebied (onderdeel van het Europese Natura 2000-netwerk) waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn vastgelegd.

Kernzones zijn voor het overgrote deel eigendom van en worden beheerd door terreinbeherende organisaties of administraties op basis van beheerplannen. In deze beheerplannen zijn de na te streven behoudsdoelstellingen en de nodige beheermaatregelen opgenomen. Indien voor bepaalde deelgebieden nog geen beheerplan is opgesteld, zal dit binnen de duur van de erkenning als Biosfeergebied gebeuren.

De belangrijkste behouds- en ontwikkelingsdoelstellingen omvatten bijvoorbeeld behoud en versterking van de landschappelijke identiteit van het gebied; herstel van een zo natuurlijk mogelijk watersysteem in de beekvalleien en moerasgebieden; herstel van (elzen)broekbossen en moerasgebieden (omwille van de biodiversiteit, klimaatadaptatie door gebruik te maken van het natuurlijke systeem van laagtes en beekvalleien in het landschap, ...); maximaal toelaten van natuurlijke processen; soortenbescherming; duurzaam bosbeheer en bosuitbreiding; ...

In enkele uitzonderlijke gevallen zijn percelen die geen eigendom zijn van een terreinbeherende organisatie of administratie aangeduid als kernzone. Voor deze percelen geldt dezelfde landelijke bescherming als voor alle gebieden in het Vlaamse Ecologisch Netwerk of het Natuurnetwerk Nederland. In het Vlaamse deel van het gebied maken ze bovendien allemaal onderdeel uit van het Natura 2000-netwerk, in het Nederlandse deel maakt een deel

van de kernzones deel uit van het Natura 2000-netwerk. Gedurende de uitvoeringsperiode van het Masterplan 2024-2047 wordt gestreefd naar een nauwe samenwerking met de (particuliere) eigenaars om het beheer zo veel als mogelijk te conformeren aan de geldende wetgeving en behouds- en ontwikkelingsdoelstellingen of om de percelen door terreinbeherende organisaties of administraties te laten aankopen.

In lijn met de Europese kaderrichtlijn Water - vertaald naar het decreet Integraal Waterbeleid in Vlaanderen en de Waterwet in Nederland - werken de partners samen aan een integraal waterbeleid en streven ze in de kernzones naar een zo natuurlijk mogelijk watersysteem.

De gebieden in de kernzones vallen in Vlaanderen binnen de afgebakende gebieden waarvoor soortenbeschermingsprogramma's (o.a. grauwe klauwier (*Lanius collurio*), roerdomp (*Botaurus stellaris*), porceleinhoen (*Porzana porzana*), boomkikker (*Hyla arborea*) en kamsalamander (*Triturus cristatus*)) zijn opgesteld en waarvoor bijkomende financiële middelen kunnen worden aangevraagd.

In lijn met het Vlaamse en Nederlandse natuurbeleid faciliteren we in de kernzones zachte vormen van recreatie zoals wandelen, fietsen of paardrijden met de beleving van de natuur als hoofddoel.

Door het leveren van ecosysteemdiensten dragen de kernzones ook bij aan de socio-economische ontwikkeling van het voorgestelde Biosfeergebied. Het doel is om deze ecosysteemdiensten beter in kaart te brengen, hun duurzaam gebruik te faciliteren en door educatie de kennis over het belang van deze ecosysteemdiensten voor de maatschappij te verhogen. In het voorgestelde Biosfeergebied zijn de kernzones met name belangrijk voor ecosysteemdiensten zoals waterbuffering en -infiltratie, zuiveren van de lucht, CO₂-opslag, levering hout en andere biomassa, recreatie, onderzoek, ... Zie ook 12. *Ecosystem services*.

Bufferzones

De aangeduide bufferzones bestaan grotendeels uit het typerende cultuurlandschap met weilanden, akkers, bosjes en houtkanten, beekvalleien, ... dat het resultaat is van de eeuwenlange wisselwerking tussen de mens en de natuurlijke systemen in dit gebied. De bufferzones dragen zo in hoge mate bij aan de identiteit van het landschap en de beleving ervan. Ze leveren bovendien nu reeds tal van ecosysteemdiensten en het is dan ook het doel om deze met de uitvoering van het Masterplan 2024-2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 op een duurzame manier te beheren, beter in kaart te brengen en door educatie de kennis over het belang van deze ecosysteemdiensten voor de maatschappij te verhogen. Verschillende partners uit het samenwerkingsverband werken nu reeds aan projecten (of bereiden deze voor) om bijvoorbeeld een verbreding van de landbouw te faciliteren (CO₂ opslag, waterbuffering, werken aan agrobiodiversiteit, duurzaam bodembeheer, ...) en het beheer van het landschap onderdeel te maken van de bedrijfsvoering van landbouwbedrijven. Voor de wegbermen en de oeverzones van waterlopen die in deze bufferzone liggen, zal samen met de gemeenten, de weg- en waterloopbeheerders worden gewerkt aan een gebiedsdekkend beheerplan zodat ook de wegbermen en waterlopen ecologisch worden beheerd en als verbinding door de bufferzones kunnen dienen.

Op deze manier combineren we door een duurzaam beheer en gebruik van de ecosysteemdiensten (zoals voedselproductie, levering hout en andere biomassa, opslag CO₂, waterberging, bestuiving, recreatie, drinkwater, ...) een socio-economische ontwikkeling van het gebied met de vooropgestelde bufferfunctie. In de erkende natuurrezervaten in de bufferzones streven we naar dezelfde behoudsdoelstellingen als in de kernzones. Zo zorgen we voor landschappelijke overgangen of verbindingen tussen verschillende kernzones of tussen kernzones en overgangszones. Voor soorten die schade aan landbouwgewassen en bosaanplantingen kunnen aanbrengen, zal met de stakeholders worden gewerkt aan het voorkomen of mitigeren van de schade.

In sommige gevallen zijn de bufferzones relatief smal. Dit is het gevolg van het huidige wantrouwen van met name de landbouwsector in de overheid en het moeizame proces waarmee de afbakening van de bufferzones tot stand kwam. In de aanvraagdossiers voor het Vlaamse en het Nederlandse deel wordt hier dieper op ingegaan. Met het beleid en de wetgeving die momenteel in Vlaanderen en Nederland worden ontwikkeld en de nauwere samenwerking die door deze kandidatuur is ontstaan, vertrouwen we er echter op dat ook hier een voldoende bescherming van de kernzones mogelijk blijft. Samen met de landbouwsector zullen we alvast actief op zoek gaan naar oplossingen om een eventuele impact tot een absoluut minimum te herleiden.

De bufferzones beslaan 6.269 ha of 24% van het voorgestelde Biosfeergebied en bestaan uit:

Voor het Vlaamse deel:

- Beschermde natuurrezervaten, gelegen in het Vlaams Ecologisch Netwerk en beschermde cultuurhistorische landschappen die buiten de kernzones liggen;

- Habitatrichtlijngebieden die in landbouwgebruik zijn én een groene gewestplanbestemming hebben;
- Landbouwpercelen gelegen in het Vlaams Ecologisch Netwerk.

Voor het Nederlandse deel:

- Beschermde natuurgebieden die deel uitmaken van het Natuurnetwerk Nederland, maar die buiten de kernzones liggen;
- De vallei van de Tungelroysebeek die als natuurverbinding meerdere bufferzones en de daarin gelegen kernzones met elkaar verbindt.

Water komt zoals overal in het voorgestelde Biosfeergebied in verschillende verschijningsvormen veelvuldig voor in de bufferzones. Dit is niet enkel cruciaal voor de landbouw, maar ook voor watergebonden habitattypes en soorten. In lijn met de Europese kaderrichtlijn Water - vertaald naar het decreet Integraal Waterbeleid in Vlaanderen en de Waterwet in Nederland - werken de partners in de bufferzones samen aan een integraal waterbeleid.

In de delen van de bufferzones die deel uitmaken van het Vlaams Ecologisch Netwerk, het Natuurnetwerk Nederland en/of de Habitatrichtlijngebieden maar die nog geen onderdeel uitmaken van een kernzone, zal binnen de stuurgroep en de partnergroep worden bekeken of hier in de toekomst een uitbreiding van een kernzone wenselijk en mogelijk is en of bijkomende kernzones kunnen worden gerealiseerd.

In de bufferzones is er tenslotte ook plaats voor recreatie via bewegwijzerde wandel-, fiets-, ruiter- en mountainbikeroutes. Op een aantal plaatsen worden kleinschalige verblijfsmogelijkheden uitgebaut (B&B, ...) of combineren landbouwers hun activiteiten met toeristisch-recreatieve (neven)activiteiten. In enkele bufferzones komt verspreid liggende bebouwing voor, vooral bestaande uit landbouwbedrijven die inherent deel uitmaken van het landschap.

Overgangszones

In de overgangszone(s) (17.551 ha of 67%) van het voorgestelde Biosfeergebied) werden opgenomen:

- Residentiële zones;
- Landbouwgebieden;
- Natuur- en bosgebieden die buiten een kern- of bufferzone zijn gelegen.

De overgangszones zijn de gebieden waar de belangrijkste socio-economische ontwikkeling plaatsvindt en waar het merendeel van de inwoners woont.

Samen met de lokale overheden, inwoners, ondernemers, landbouwers, terreinbeherende organisaties en administraties, wetenschappers, middenveldorganisaties, socioculturele organisaties en andere stakeholders zullen we met de ambities en acties die zijn geformuleerd in het Masterplan 2024-2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 in de overgangszones samenwerken aan een duurzame socio-economische ontwikkeling. Daarnaast zal in deze zones ook worden samengewerkt aan o.a. een basis-landschapskwaliteit; een kwaliteitsvol netwerk van recreatieve routes; klimaatadaptatie; het faciliteren van een duurzame land- en bosbouw in het gebied; lokale energieopwekking; groene verbindingen tussen bufferzones; een duurzaam gebruik van de ecosysteemdiensten en de vergroting van de kennis van hun belang voor de maatschappij.

Interactie tussen de zones

De drie zones zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden door o.a. het watersysteem, het landschap, de ontginningsgeschiedenis van de streek, het erfgoed en de recreatieve routes waarmee inwoners en bezoekers de drie zones kunnen beleven. Voor de inwoners maken ze ook deel uit van één en hetzelfde landschap waarin ze wonen, werken en recreëren.

De verbinding tussen de drie zones zal worden versterkt door bijvoorbeeld een duurzaam beheer van de wegbermen en beekoevers en door groene verbindingen. Daarnaast speelt landbouw een belangrijke rol in zowel de bufferzones als in de overgangszones. Samen met land- en bosbouwers zal in de overgangszones worden gezocht naar mogelijkheden om mee te werken aan een basis-landschapskwaliteit en het landschap te betrekken in hun bedrijfsvoering, om agromilieumaatregelen te nemen, ... Daarnaast zal worden ingezet op korte-keten-initiatieven die de inwoners bewust maken van het kwaliteitsvolle voedsel dat dicht bij huis wordt geproduceerd. Tegelijkertijd willen we zo het contact tussen de afnemer en producent van dit voedsel stimuleren wat tot wederzijds begrip kan leiden.

Het doel is om de onderzoeks- en educatiedoelstellingen van het voorgestelde Biosfeergebied uit te rollen over alle drie de zones. Op deze manier willen we de duurzame ontwikkeling van het gebied wetenschappelijk begeleid voorbereiden, onderzoeken en monitoren. Zo benadrukken we de wisselwerking tussen de drie zones, hun onderlinge relaties en invloed op elkaar en kunnen we aangepast aan de rol van de drie zones de duurzame ontwikkeling in elke zone faciliteren. Ook voor de educatieve activiteiten zullen we deze geïntegreerde manier van werken gebiedsdekkend gebruiken.

3. COMMON WORK PLAN

Main common objectives and measures of the proposed TBR as described in the common workplan(s) including timetable, vision statement, goals and objectives and its duration (Please add a copy).

Voor het volledige voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied werd één Masterplan 2024-2047 en één Operationeel Programma 2024-2029 uitgewerkt. Beide documenten zijn als Annex V bij deze kandidatuur gevoegd. De gekozen looptijd voor beide documenten hangt samen met een parallel lopende kandidatuur van het gebied om als grensoverschrijdend Landschapspark erkend te worden. Inhoudelijk zijn de Biosfeer- en Landschapsparkkandidatuur op elkaar afgestemd. We streven dezelfde ambities en doelstellingen na. Meer nog, we baseren beide kandidaturen op hetzelfde Masterplan 2024-2047 en Operationeel Programma 2024-2029. De looptijd van vierentwintig jaar voor het masterplan en zes jaar voor het operationeel programma is een voorwaarde voor de Landschapsparkkandidatuur. Als onderdeel van deze Landschapsparkkandidatuur werd eveneens een Landschapsbiografie over het gebied geschreven. We zien de eventuele erkenning als Landschapspark als een uitgelezen manier om gebruik makend van het Vlaams en Nederlands beleid aan de slag te gaan om de Biosfeerdoelstellingen te realiseren. Of het gebied uiteindelijk als grensoverschrijdend Landschapspark zal worden geselecteerd, zal eind 2023 duidelijk worden.

In het Masterplan 2024-2047 en Operationeel Programma 2024-2029 wordt zo weinig mogelijk onderscheid gemaakt tussen het Nederlandse en het Vlaamse deel. Enkel waar beleid of financiering dit niet toelaat, werd een onderscheid gemaakt. In het masterplan werden 6 ambities geformuleerd met in totaal 31 strategische doelstellingen. In het Operationeel Programma 2024-2029 werden 188 acties opgenomen waarvan 104 acties grensoverschrijdend zijn.

Main objectives

De stakeholders stellen zich in het Masterplan 2024-2047 volgende missie tot doel:

Met het landschap als basis samenwerken aan een duurzaam, veerkrachtig, dynamisch, ondernemend en circulair Kempen~Broek voor en mét de stakeholders, voor huidige en toekomstige generaties.

De vertaalslag van de missie ('wat' we willen bereiken) naar 'hoe' we dit willen bereiken (visie), gebeurt door landschapsinclusief te denken en te handelen met kennis van en aandacht voor het landschap als de spiegel en de echo van onze collectieve geschiedenis.

Omdat de gevolgen van de klimaatcrisis de hele maatschappij, alle sectoren, landschappen en soorten treffen, hanteren we ook steeds een klimaatreflex en werken zo aan een dynamisch en robuust landschap in lijn met UNESCO's Lima Actieplan (o.a. Strategische actie A1(.4)). Het gebied toekomstgericht en landschapsinclusief ontwikkelen, betekent dan ook nadenken over en integreren van functies zoals voedselproductie, waterberging, recreatie, gezondheid, welzijn of bedrijvigheid. Hiervoor blijven we zoals de afgelopen twintig jaar grensoverschrijdend samenwerken en geven zo invulling aan de Strategische Actie B.6. We doen dit bovendien niet selectief, maar participatief en zoveel als mogelijk inclusief (in lijn met Strategische Actie A2). Het landschap is hierdoor ons canvas waarop we de toekomstige ontwikkelingen samen kunnen schilderen.

Dit betekent bovendien dat we moeten durven nadenken op langere termijn. En daarbij helpt het Mens en Biosfeer-programma. UNESCO verwacht een plan van aanpak voor de volgende tien jaar. Dit geeft ons een doel, een stip aan de horizon. Dit geeft ons een richting, zonder het pad volledig vast te leggen, maar om gebruik makend van de acties uit het Operationeel Programma 2024-2029 en kansen die zich in de toekomst aandienen (en die passen binnen de krijtlijnen van het masterplan) dit doel te bereiken. Zo voegen we samen een hoofdstuk toe aan de toekomst van dit gebied waardoor onze kinderen kunnen terugblikken op een nog rijkere en duurzame geschiedenis.

De stakeholders die de Kempen~Broek-coalitie vormen, bestaat uit organisaties, administraties en individuen uit verschillende sectoren, met verschillende visies en een uitgebreide kennis. Dit biedt de ideale voedingsbodem om ideeën te laten kiemen en uit te wisselen (cf. Strategische Actie B.7). Samen vormen zij het laboratorium dat UNESCO zoekt in hun doelstelling om van Biosfeergebieden leerplaatsen te maken voor duurzame ontwikkeling. Het zijn gebieden én samenwerkingen waar men op een interdisciplinaire en een geïntegreerde manier (behoud, duurzame ontwikkeling, wetenschap en educatie) veranderingen en interacties tussen maatschappelijke en ecologische systemen probeert te begrijpen en zoekt naar lokale oplossingen voor globale uitdagingen. Het zijn plekken waar men globaal² en circulair denkt.

Dit aanvraagdossier, het Masterplan 2024 -2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 zijn het resultaat van heel veel gesprekken met en tussen heel veel mensen. De resultaten en ideeën werden samengebracht in zes ambities of verhalen voor de toekomst. Deze ambities geven invulling aan de missie en de visie. Elke ambitie wordt concreet gemaakt via doelstellingen en acties. De ambities staan bovendien niet op zich. De interactie en synergie tussen de verschillende ambities en hun doelstellingen en acties is groot. Ze zijn bovendien allemaal gelinkt aan één of meerdere Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen waarmee we voorzien in een wisselwerking tussen het lokale en het globale niveau.

De acties die uit de ambities volgen en die de streekhouders samen zullen uitwerken, zullen elk op hun manier een vertaling zijn van de drie doelstellingen van het Mens en Biosfeer-programma en leveren een bijdrage aan de realisatie van de *Man and Biosphere Strategy* 2015-2025 en de *Strategic Action Areas* uit het Lima Action Plan 2016-2025.

Zo behouden we ons landschap en haar ecosysteemdiensten, waar we trots op zijn, waar we graag in vertoeven en dat een bijdrage levert aan de duurzame sociaaleconomische ontwikkeling van de streek. Dit willen we doen op een weloverwogen manier met ruimte voor experimenten, goed begeleidt door onderzoek en opgevolgd door monitoring. De doelstellingen en resultaten delen we met onze inwoners en geïnteresseerden die eenzelfde duurzaamheidsgedachte koesteren, in Vlaanderen, Nederland én uit het Wereldnetwerk van Biosfeergebieden.

In het landschap kan alles met alles worden verbonden en door op een integrale manier samen te werken, zorgen we voor een 'circulaire omgang' met de waarden of ecosysteemdiensten die het landschap te bieden heeft.

---

² Iets wat globaal is, is tegelijkertijd kosmopolitisch en regionaal. Het verbindt het globale met het lokale. Het slaat op de wisselwerking tussen mondiale verschijnselen en de lokale culturele invulling ervan.

De zes ambities

De komende vierentwintig jaar willen de stakeholders samenwerken aan:

1. Ons landschap, door samen te werken aan streekidentiteit, streektrots, erfgoed en landschapskwaliteit.
2. Een gastvrij en ondernemend landschap, door samen te werken aan duurzaam ondernemerschap in en op basis van het landschap.
3. Een gezond landschap, door samen te werken aan landschappen als heilzame plekken voor gezondheid en welzijn.
4. Een klimaatbestendig landschap, door samen te werken aan ruimte voor water, CO₂-opslag...
5. Een productief en energiek landschap, door samen te werken aan een verduurzaming van de landbouw en lokale, duurzame energieopwekking.
6. Soortenrijk en verbonden landschap, door samen te werken aan (natuur)verbindingen in het landschap en een rijke biodiversiteit.

Voor ieder ambities zijn meerdere strategische doelstellingen uitgewerkt.

Ambitie 1: Samenwerken aan ons landschap

Het landschap zoals we dat we nu in het Kempen~Broek kennen, is het resultaat van de millennialange wisselwerking tussen de natuur en de mens. Oorspronkelijk bepaalde het landschap waar de mens kon overleven en waar niet. Nu is het juist omgekeerd en bepaalt de mens hoe het landschap er uit ziet.

Naast overgangen en grenzen tussen verschillende landschappen tekende de mens gedurende eeuwen lijnen en grenzen op het canvas van het gebied. Eeuwenlang scheidden en verbonden de grenzen de mensen. Soms lagen ze er maar even, soms voor lang. In 1839 werd het Kempen~Broek een grensstreek tussen België en Nederland. Buren werden buitenlanders, maar onderhielden voortdurend contacten over de grens. Het smokkelen werd in dit 'niemandsland' op de grens tot een kunst verheven.

Het Kempen~Broek is een gebied dat naast zijn landschappelijke rijkdom een - ook letterlijk - ongekende cultuurhistorie heeft. Geen opzichtige kathedralen of monumenten, maar functionele gebouwen zoals de vele wind- en watermolens. Het is een gebied met een stille, bescheiden geschiedenis. In deze streek aan de rand van de Kempen noopte de armoede eeuwenlang tot een dagelijks gevecht om het bestaan. Ruimte of geld voor grootse bouwwerken was er niet. Maar het gebied ademt geschiedenis uit elke kier, vaak subtiel verstopt in het landschap en enkel leesbaar door een goede waarnemer

of verwerkt in een goed verteld verhaal. En het is dit verhaal dat we willen vertellen.

Men zegt wel eens dat een landschap zich laat lezen als een boek. In deze grensstreek werd dit een dik boek waar vele auteurs aan meeschreven. Het zijn juist deze mensen die aan dit landschap betekenis hebben gegeven en kruiden met hun verhalen. Samen met de streekhouders willen we de *lieux de mémoires* - de plekken waar herinneringen leven - terug beleefbaar maken. We zullen de verhalen die in deze grensstreek vaak ondergedoken leefden - net zoals hun auteurs - voor het daglicht halen. We willen ze bekend maken voor het ruime publiek en zo bijdragen aan de versterking van de streekidentiteit en de streektrots.

Het zal een verhaal worden met veel gezichten. Letterlijk, want we doen dit samen met de mensen die in deze grensstreek wonen en werken. We ondersteunen hen om de verhalen van 'ons' landschap te schrijven. Zowel de verhalen uit het verleden als de verhalen die nu ontstaan en die betekenis zullen geven aan het landschap voor hun kinderen en kleinkinderen. We doen dit bovendien op basis van de eigen sterktes en krachten van het gebied, op basis van het DNA van het gebied en niet met toeters en bellen die kortstondig voor vermaak zorgen, maar weinig bijdragen aan een duurzame ontwikkeling van het gebied.

Het erfgoed uit de streek kan bovendien de basis vormen voor toeristische producten die we samen met ondernemers ontwikkelen en waarmee we een link leggen met ambitie 2. Onderzoek wijst op een relatie tussen welzijn en mensen die een band hebben met een plaats die betekenisvol voor hen is. Volgens het onderzoek verbinden mensen zich met hun betekenisvolle plaatsen op drie manieren: verbinding met het verleden, verbinding met andere mensen die belangrijk voor hen zijn en verbinding met het hier en nu. Op deze manier leggen we ook de link met ambitie 3.

Deze ambitie draagt bij aan:

- De Biosfeer-doelstellingen behoud, ontwikkeling en onderzoek.
- MAB Strategic Objective 1 (Conserve biodiversity, restore and enhance ecosystem services, and foster the sustainable use of natural resources).
- MAB Strategic Objective 2 (Contribute to building sustainable, healthy and equitable societies, economies and thriving human settlements in harmony with the biosphere).

- MAB Strategic Objective 3 (Facilitate biodiversity and sustainability science, education for sustainable development and capacity building).
- MAB Strategic Objective 4 (Support mitigation and adaptation to climate change and other aspects of global environmental change).
- MAB Strategic Action A7.1, A7.3 van het MAB Lima Action Plan.

Strategische doelstellingen

1.1 Landschap

We zetten offensief in op een kwaliteitsvolle open ruimte en de landschappelijke eigenheid via behoud door ontwikkeling. Hierin hebben we aandacht voor alle actoren in het gebied.

1.2 Erfgoed

We zetten in op actieve erfgoedontsluiting via behoud door gebruik, ervaring en/of beleving.

1.3 Streektrots

We zetten landschappelijke kwaliteit, eigenheid en erfgoed op een participatieve manier in om draagvlak bij inwoners en bezoekers te creëren.

1.4 Kennis

We verhogen onze kennis over het landschap in al zijn facetten en over alle ambities heen.

1.5 Educatie

We delen onze kennis over het landschap in al zijn facetten en over alle ambities heen.

1.6 Vertrouwen

We werken aan vertrouwen tussen de verschillende streekholders in ons landschap.

1.7 Communicatie

We communiceren in lijn met de USP over het samenhangend en grensoverschrijdend gebied én de samenwerking.

Ambitie 2: Samenwerken aan een gastvrij en ondernemend landschap

Iemand vergeleek het gebied ooit met een slapende prinses die moet worden wakker gekust. Voor de ander is het Kempen~Broek het best bewaarde geheim van Nederland en Vlaanderen. Hoe romantisch dit ook klinkt, het wijst ook op de realiteit dat het gebied nog te weinig bekendheid geniet. Bij inwoners én bezoekers. Met de erkenning als Biosfeergebied en/of Landschapspark steken we een tandje bij en maken van onze zwakte onze sterkte. Samen met ondernemers en andere streekholders werken we aan een attractief aanbod om inwoners en bezoekers te verleiden om het Kempen~Broek te ontdekken. Niet alleen omdat de streek het verdient, maar ook om een duurzame bron van inkomsten voor ondernemers te creëren.

Kempen~Broek werd ook wel eens vergeleken met de Veluwe van het zuiden. We hebben echter onze eigen identiteit die we koesteren en die we met de vorige ambitie gaan versterken. Niet met toeters en bellen, maar met authenticiteit (zie ook Ambitie 1). We kiezen niet blind voor méér, maar vooral voor beter. En we kiezen voor circulair door op zoek te gaan naar verdienmodellen die ook het landschap ten goede komen. We focussen op regeneratief toerisme en worden met de woorden van Anna Pollock een florerende bestemming: “Een toeristische bestemming als plek waar reizigers welkom zijn en de ontmoeting tussen gasten en gastgemeenschap een positieve impact nalaat op het gehele systeem.”

We moedigen lokale ondernemers als ambassadeurs aan om een relatie op te bouwen met de plek waar ze wonen en werken. Hun liefde voor de plek zal de bezoeker aansteken met verwondering en zorgzaamheid, die dan met die gast kan meereizen naar huis. In die ontmoeting tussen gast en ambassadeur zit de potentieel transformerende kracht. Zo creëren we niet langer toerisme en ondernemerschap met uitsluitend aandacht voor groei, maar toerisme en ondernemerschap dat leeft. We creëren een ‘waarden-bewuste plek’ en nemen verantwoordelijke actie. Niet alleen ten voordele van de gastvrijheidssector, maar ook om het goede te doen zodat het geheel van biosfeer, gemeenschappen en individuen kan bloeien.

Deze ambitie draagt bij aan:

- De Biosfeer-doelstellingen ontwikkeling en onderzoek.
- MAB Strategic Objective 2 (Contribute to building sustainable, healthy and equitable societies, economies and thriving human settlements in harmony with the biosphere).
- MAB Strategic Objective 3 (Facilitate biodiversity and sustainability science, education for sustainable development and capacity building).
- MAB Strategic Action A1.5, A4.4, A4.5, A7.2, C3.2, C4.2, C6.2, C8.1 van het MAB Lima Action Plan.

Strategische doelstellingen

2.1 Gastvrij

We ontwikkelen een authentiek belevings- en verblijfsaanbod gebaseerd op de eigenheid en kwaliteiten van de streek. De *Unique Selling Proposition* (USP), die in het Masterplan 2024-2047 werd uitgewerkt, is hierin leidend.

2.2 Ambassadeurs

We werken samen met ondernemers en andere streekholders en maken van hen ambassadeurs van het gebied.

2.3 Circulair

We investeren terug in de streek en de gemeenschap om zo blijvend gebruik te kunnen maken van hun kwaliteiten.

2.4 Divers

We gebruiken het landschap en de gemeenschappen als basis om ondernemende geesten economisch te laten diversifiëren.

2.5 Lokaal

We promoten lokale producten en stimuleren en versterken zo lokaal ondernemerschap.

Ambitie 3: Samenwerken aan een gezond landschap

De positieve relatie tussen het landschap en onze gezondheid, ons welzijn wordt steeds vaker en beter wetenschappelijk onderbouwd. Zo blijken landschappen en de biodiversiteit die deze bevatten zelfs een aanzienlijk effect te hebben op de microbiota op en in ons menselijk lichaam. We hebben dus letterlijk een gezondheidsband met onze omgeving.

We hebben in het Kempen~Broek nog veel open ruimte en aantrekkelijke landschappen. Dit is in het snel verstedelijkend Nederland en Vlaanderen een kans. Een kans voor inwoners om dicht bij huis te ontspannen, te onthaasten, aangenaam te leven in een maatschappij die steeds sneller lijkt te gaan. De coronapandemie toonde ons dat mensen massaal hun eigen 'achtertuin' (her)ontdekten en dat ze zich beter voelden na een wandeling door de velden en de bossen.

Maar het biedt ook kansen om - gebruik makend van de authenticiteit, de afwisselende landschappen, de stiltegebieden, de mogelijkheden om dieren te observeren, het boerderijleven te ervaren... - bezoekers aan te trekken (link met ambities 1, 4, 5 en 6). Bezoekers die in het Kempen~Broek op adem willen komen of juist actief willen recreëren, gezond willen eten, stilte willen ervaren, ... (link met ambities 2, 5 en 6). De groeiende aandacht voor *blue zones*³, *one health*⁴, positieve gezondheid⁵, wandelvergaderingen, *biowalking*⁶, werkplekken in open

lucht, maar ook voor al dan niet georganiseerde vakanties dicht bij huis geeft aan dat hiervoor een markt is. Een markt die lokale ondernemers uit de horecasector, landbouwsector, zorgsector, ... al dan niet gezamenlijk kunnen bedienen (link met ambities 2, 5 en 6).

Door de heilzame effecten van het landschap als 'gemene' (ecosysteem)dienst maximaal te gebruiken in het voorkomen of in het genezen van ziekten werken we aan een positieve gezondheid. We verbinden het landschap met gezondheidszorg en met lokale (zorg)economie. Hierbij gaan we inclusief te werk met aandacht voor mensen met een beperking en door kansengroepen in de maatschappij te betrekken die te weinig worden aangesproken. Het zijn vaak deze groepen die verstoken blijven van de voordelen van bijvoorbeeld een deugddoende boswandeling. Een boswandeling, voorgeschreven door lokale artsen.

In 2013 werd Weert met Kempen~Broek door de non-profit organisatie *Communities in Bloom* (<https://www.communitiesinbloom.ca/>) verkozen tot groenste regio van de wereld. Laten we nu gaan voor de gezondste regio van de wereld.

---

³ *Blue zones* of blauwe zones zijn afgebakende gebieden waarvan de bevolking een specifieke levensstijl en leefomgeving deelt en waar de mensen meetbaar langer leven.

⁴ *One health* is "de gezamenlijke inspanningen van meerdere disciplines die lokaal, nationaal en wereldwijd werken aan een optimale gezondheid voor mens, dier en milieu".

⁵ Positieve gezondheid is concept waarin gezondheid wordt omschreven als het vermogen je aan te passen en je eigen regie te voeren, in het licht van de sociale, fysieke en emotionele uitdagingen van het leven (Huber, 2014).

⁶ *Biowalking* is wandelen in de natuur voor mensen met een chronische ziekte of beperking, onder begeleiding van een IVN Natuurgids en een medisch deskundige.

Deze ambitie draagt bij aan:

- De Biosfeer-doelstellingen behoud, ontwikkeling en onderzoek.
- MAB Strategic Objective 2 (Contribute to building sustainable, healthy and equitable societies, economies and thriving human settlements in harmony with the biosphere).
- MAB Strategic Objective 3 (Facilitate biodiversity and sustainability science, education for sustainable development and capacity building).
- MAB Strategic Objective 4 (Support mitigation and adaptation to climate change and other aspects of global environmental change).
- MAB Strategic Action A4.5, A7.1 van het MAB Lima Action Plan.

Strategische doelstellingen

3.1 Positieve gezondheid

We werken samen met de zorgsector volgens het *one health*-principe aan een gezonde geest in een gezond lichaam.

3.2 Inclusief

We zorgen voor een belevingsaanbod dat zoveel mogelijk inclusief en toegankelijk voor mensen met een beperking is.

3.3 Verstilling

We werken aan een belevingsaanbod van verstilling.

3.4 Bewegen

We werken aan een goed onderhouden en verbonden recreatief routenetwerk.

3.5 Spelen

We werken aan natuurlijke plekken om buiten te spelen.

Ambitie 4: Samenwerken aan een klimaatbestendig landschap

De klimaatcrisis en de gevolgen ervan zijn geen ver-van-ons-bed-show meer. Neerslagpatronen veranderen en de afgelopen jaren volgde de ene hittegolf de andere op. Natte winters met extreme buien en droge zomers worden de norm. We zullen onze omgang met water de komende jaren radicaal moeten herzien. Daar waar het ontwateren van de moerassen tot voor kort vanuit landbouw- en bosbouwkundig oogpunt nuttig was, zorgt een gebrek aan water nu voor een probleem voor beide sectoren. Het is niet zozeer een tekort aan water dat problematisch is - de jaarlijkse hoeveelheid neerslag bleef min of meer constant -, maar vooral een probleem van beschikbaarheid op het juiste moment.

Daarom gebruiken we het fysisch systeem als basis (water en bodem sturend cf. beslissing van de Nederlandse regering en het Vlaams expertenadvies Weerbaar Waterland) en zetten we op plekken waar het kan in op het 'oogsten' van water wanneer het valt. Zo kan het infiltreren en de grondwaterstanden aanvullen en kunnen we het gebruiken in periodes van droogte, voor de land- en bosbouw, maar ook voor de natuur en de maatschappij. Hoewel we in staat zijn om de wateruitdaging grotendeels technologisch aan te pakken, blijkt deze aanpak niet altijd meer te werken. Bovendien blijkt een aanpak die met het fysisch systeem en de landschappelijke logica meewerkt vaak efficiënter, goedkoper en robuuster te zijn. Deze zogenaamde klimaatbuffers pakken het watervraagstuk niet als een

geïsoleerd probleem aan, maar zorgen ook voor een aantrekkelijker landschap, met kansen voor biodiversiteit, maar ook voor nieuwe of bijkomende verdienmodellen zoals de winning van biomassa (link met ambities 1, 2, 5 en 6). Door het watervraagstuk geïntegreerd aan te pakken, in nauwe samenwerking met land- en bosbouwers, landschapsbeheerders, waterbeheerders, burgers, gemeenten, ... werken we samen aan een klimaatrobuust en duurzaam watersysteem. Land- en bosbouw, natuur en maatschappij winnen.

Daarnaast biedt het gebied kansen voor opslag van CO₂ in landbouwbodems, door bosuitbreiding en herstel van veenvorming in de moerassen waardoor het bijdraagt aan de klimaatdoelstellingen. Het levert een bijdrage aan de lokale economie, creëert ruimte om te recreëren en zorgt voor tal van voordelen voor de biodiversiteit, de waterhuishouding, de luchtkwaliteit, ...

De landschapsinclusieve aanpak zorgt bovendien voor een aantrekkelijk landschap dat tijdens hittegolven voor verkoeling zorgt, maar dat ook ruimte biedt voor planten- en diersoorten om met de opschuivende klimaatgordels te migreren (link met ambitie 6).

Deze ambitie draagt bij aan:

- De Biosfeer-doelstellingen behoud, ontwikkeling en onderzoek.
- MAB Strategic Objective 1 (Conserve biodiversity, restore and enhance ecosystem services, and foster the sustainable use of natural resources).
- MAB Strategic Objective 2 (Contribute to building sustainable, healthy and equitable societies, economies and thriving human settlements in harmony with the biosphere).
- MAB Strategic Objective 3 (Facilitate biodiversity and sustainability science, education for sustainable development and capacity building).
- MAB Strategic Objective 4 (Support mitigation and adaptation to climate change and other aspects of global environmental change).
- MAB Strategic Action A1.4 van het MAB Lima Action Plan.

Strategische doelstellingen

4.1 Water

We werken samen aan een weerbaar watersysteem met ruimte voor voldoende en schoon water.

4.2 Bodem

We werken aan een weerbare bodem voor landbouw, natuur en maatschappij.

4.3 Verkoeling en ontharding

We werken aan verkoeling en ontharding in het landschap en de bebouwde omgeving.

4.4 Koolstof

We beperken onze uitstoot en compenseren zoveel mogelijk lokaal.

Ambitie 5: Samenwerken aan een productief en energiek landschap

Het landschap in het Kempen~Broek werd eeuwenlang grotendeels vormgegeven door mensen. Mensen die er o.a. hun voedsel teelden en het landschap gebruikten als energiebron. De landbouwsector is een belangrijke economische sector in het gebied en zorgt dagelijks voor (een veilige en efficiënte) voedselvoorziening. De sector staat voor grote uitdagingen waarvan sommige niet door de sector alleen kunnen worden opgelost. Verdienmodellen staan onder druk door de dynamiek van de wereldmarkt en tegelijkertijd nopen de klimaatcrisis, milieuproblemen en veranderend consumentengedrag tot keuzes over hun bedrijfsvoering.

De klimaatcrisis is voor de landbouwsector een uitdaging, maar biedt ook kansen. De landbouwer ondervindt als (een van de) eerste de gevolgen van klimaatverandering (extreme weersomstandigheden, nieuwe ziektes of plagen, ...). Door innovaties snel en gericht in te zetten of door in te spelen op nieuwe teelten en technieken kan de landbouw anderzijds net een oplossing bieden.

Burgers én beleid stellen steeds hogere eisen aan de sector op het gebied van emissiebeperking, voedselveiligheid, omgevingskwaliteit en dierenwelzijn. Maar als consument zijn ze nog niet of onvoldoende bereid om hiervoor een eerlijke prijs te betalen. Het is echter belangrijk om met de hele keten aan een leefbaar inkomen te werken voor de landbouwer en de burger/consument terug te verbinden met de boer/producent. De sector kan zo de omslag maken van een productiemodel naar een duurzaam verdienmodel.

Dit vraagt om nieuwe strategieën, om nieuwe ketens en verdienmodellen, die voedselproductie nog meer dan vroeger koppelen aan maatschappelijke opgaven zoals gezondheid en welzijn, biodiversiteit en landschapskwaliteit. Dit biedt echter ook - en misschien wel vooral - kansen om de grensoverschrijdende samenwerking en de UNESCO en/of Landschapsparkering aan te grijpen om landbouwers te ondersteunen in hun zoektocht naar vernieuwing en verduurzaming. Zo werken we samen aan een landbouw met aandacht voor *people, planet, prosperity*. Maar dit betekent bovenal dat met de streekholders moet worden gewerkt aan een perspectief en blijvende ruimte voor duurzame landbouw in het gebied.

Land- en bosbouw, landschaps- en natuurbeheer bieden naast hun primaire functies ook kansen voor lokale en duurzame energieopwekking, nieuwe teelten voor de *biobased economy*, lokale biomassakringlopen tussen landschapsbeheer en landbouw, agrovoltatics, zonnedaken, ... Enkele projecten zijn reeds opgestart, maar hierin zal de volgende jaren extra worden geïnvesteerd. Veel van de karakteristieke cultuurlandschappen waren in feite energielandschappen, die in de loop van eeuwen zijn gevormd door de winning van turf, het gebruik van hakhout, de bouw van molens, ... Ook nu kan het landschap misschien opnieuw met een weloverwogen en landschapsinclusieve aanpak een bijdrage leveren aan een duurzamere maatschappij.

Zo werken we samen aan productieve landschappen: open ruimten - groot of klein, stedelijk of landelijk - die zo beheerd worden dat ze ecologisch en economisch productief worden en maatschappelijke meerwaarde opleveren.

Deze ambitie draagt bij aan:

- De Biosfeer-doelstellingen ontwikkeling en onderzoek.
- MAB Strategic Objective 1 (Conserve biodiversity, restore and enhance ecosystem services, and foster the sustainable use of natural resources).

- MAB Strategic Objective 2 (Contribute to building sustainable, healthy and equitable societies, economies and thriving human settlements in harmony with the biosphere).
- MAB Strategic Objective 3 (Facilitate biodiversity and sustainability science, education for sustainable development and capacity building).
- MAB Strategic Objective 4 (Support mitigation and adaptation to climate change and other aspects of global environmental change).
- MAB Strategic Action A1.4, A1.5., A4.4, A4.5, A7.1, A7.2 van het MAB Lima Action Plan.

Strategische doelstellingen

5.1 Ruimte

We werken samen aan een langetermijnperspectief en ruimte voor landbouw.

5.2 Land(schaps)bouwer

We werken samen met de landbouwsector als landschapsbeheerder.

5.3 Vitamine KB

We werken samen aan innovatieve en duurzame voedselproductie.

5.4 Verdienmodellen

We werken samen aan nieuwe verdienmodellen en hulpbronnefficiëntie.

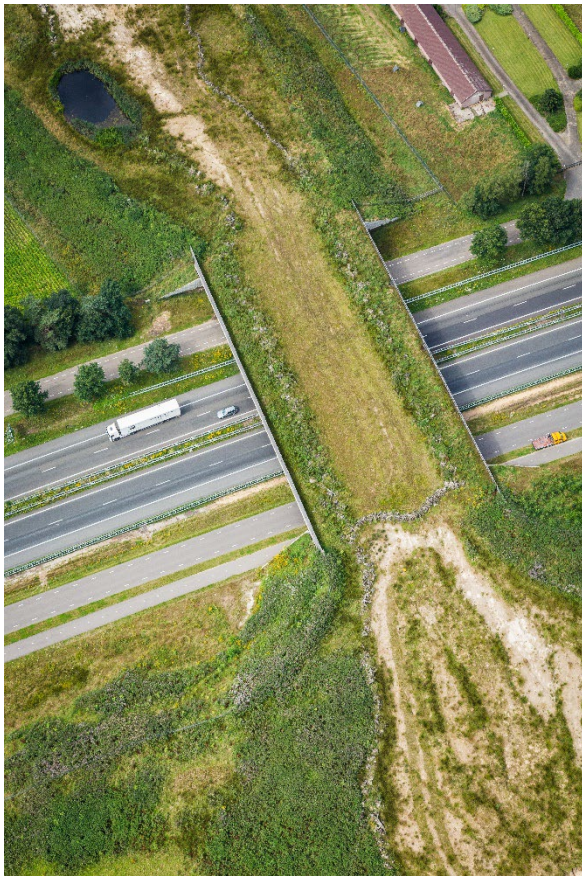

5.5 Energiek

We werken aan landschapsinclusieve, lokale energieopwekking.

Ambitie 6: Samenwerken aan een soortenrijk en verbonden landschap

Naast een afwisselend landschap kent het Kempen~Broek ook een rijke biodiversiteit met duizenden waargenomen soorten gedurende de afgelopen twintig jaar. Het Natuurnetwerk Nederland, het Vlaams Ecologisch Netwerk en Natura 2000 beslaan samen 13.915 ha of ca. 53% van het gebied, waarmee het Kempen~Broek een belangrijke rol heeft in het Vlaamse en Nederlands natuurbehoud. Maar het zorgt ook voor uitdagingen gezien de sterke verweving van landbouw en natuur. Het is één van de redenen voor de oprichting van de nieuwe werkgroep Beheer om samen na te denken over langetermijnafspraken en creatieve oplossingen. Hoewel het naar Vlaamse en Nederlandse normen nog een relatief aaneengesloten gebied is, heeft het echter ook te kampen met versnippering. Dit zorgt ervoor dat planten en dieren niet vrij kunnen bewegen tussen de verschillende natuurgebieden. Dit beperkt een gezonde uitwisseling van genen en migratiemogelijkheden voor soorten met de naar het noorden schuivende klimaatgordels. Soms draagt dit zelfs bij aan de verkeersonveiligheid door overstekend wild. Een netwerk van verbonden natuurgebieden beperkt bovendien de kansen op schade aan land- en bosbouw omdat dieren zich zo minder door landbouwgebieden moeten verplaatsen dan tussen van elkaar gescheiden natuurgebieden. Maar het creëert ook kansen. Mogelijkheden om dieren waar te nemen wat op zijn beurt kansen biedt voor nieuwe verdienmodellen gebaseerd op landschaps- en natuurbeleving (link met ambitie 2).

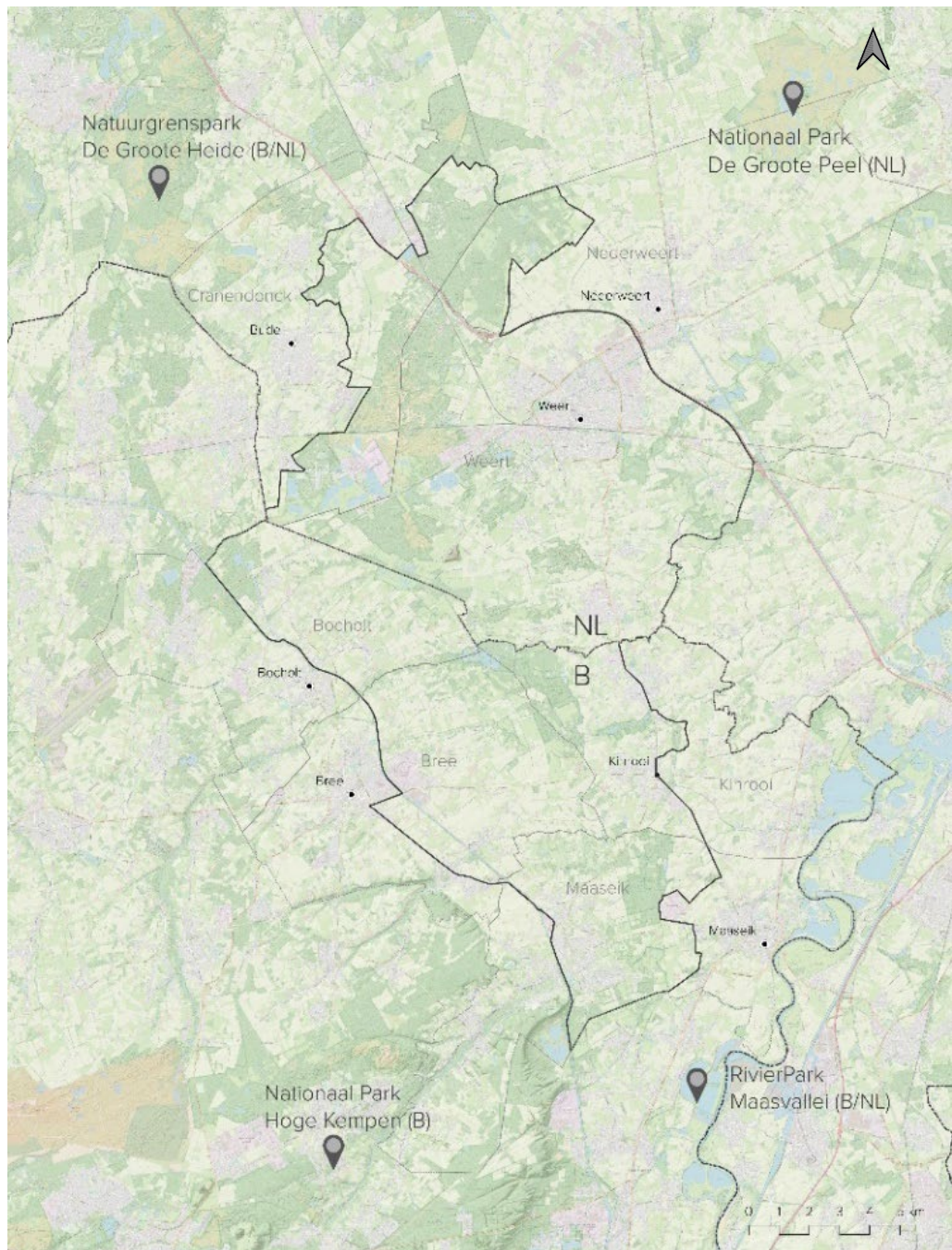
Werken aan een verbonden landschap levert niet alleen een soortenrijk en aantrekkelijk landschap op. We leveren ook een bijdrage aan het behoud van het kleinschalige cultuurlandschap dat nog op enkel plaatsen in het Kempen~Broek aanwezig is (link met ambitie 1).

Het Kempen~Broek is geen eiland en daarom werken we ook op regionale schaal aan verbindingen door samen te werken met en fysieke verbindingen te zoeken naar aangrenzende gebieden zoals het Nationaal Park Hoge Kempen (in het zuiden) of Natuurgrenspark De Grootte Heide (in het noordwesten), Nationaal Park De Grootte Peel in het noordoosten en het RivierPark Maasvallei in het oosten (zie kaart).

Deze ambitie draagt bij aan:

- De Biosfeer-doelstellingen behoud, ontwikkeling en onderzoek.
- MAB Strategic Objective 1 (Conserve biodiversity, restore and enhance ecosystem services, and foster the sustainable use of natural resources).
- MAB Strategic Objective 2 (Contribute to building sustainable, healthy and equitable societies, economies and thriving human settlements in harmony with the biosphere).
- MAB Strategic Objective 3 (Facilitate biodiversity and sustainability science, education for sustainable development and capacity building).
- MAB Strategic Objective 4 (Support mitigation and adaptation to climate change and other aspects of global environmental change).
- MAB Strategic Action A1.4, A1.6, A7.1, A7.3, C3.2, C4.2 van het MAB Lima Action Plan.

Het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied en aangrenzende gebieden

Strategische doelstellingen

6.1 Verbinden en versterken

We werken samen aan een verbonden netwerk van natuurrijke gebieden in en rond Kempen~Broek en realiseren zo de Europese, Vlaamse, Nederlandse en provinciale natuur(verbindings)doelstellingen.

6.2 Soorten

We creëren ruimte voor soorten en hun leefgebieden, o.a. via de soortenbeschermingsprogramma's.

6.3 Natuur als goede buur

We hebben aandacht en zoeken oplossingen voor eventuele hinder door soorten.

6.4 Conflictvrij

We werken aan conflictvrije bewegingen door het gebied voor mens en dier en ontsnipperen zo het gebied.

6.5 Beleven

We werken aan belevingsmogelijkheden om soorten te ontdekken.

Van plan naar realisatie

We beschikken met de streekholders over een groot maatschappelijk potentieel om deze missie, de zes ambities en doelstellingen uit het Masterplan 2024-2047 op een participatieve manier te realiseren. De ambities zijn in het Operationeel Programma 2024-2029 verfijnd tot acties. Hiervoor werden niet enkel nieuwe acties ontwikkeld. Bestaande plannen en acties van de streekholders vonden eveneens een plaats in dit operationeel programma. Op deze manier creëren we samenhang tussen alle acties van de verschillende streekholders, krijgen we zicht op relaties tussen acties, op mogelijke kansen en kunnen we de acties beter op elkaar afstemmen wat efficiëntiewinst moet opleveren. We krijgen ook een beter zicht op acties die elkaar mogelijk tegenwerken. Het operationeel programma heeft een looptijd van zes jaar. Daarna evalueren we en werken de acties voor de volgende zes jaar uit.

Sommige acties zullen klein zijn, andere groter en uitdagend. Met sommige acties zullen we meteen aan de slag kunnen gaan. *Quick wins* zorgen voor vertrouwen en dynamiek. Andere zullen complexer zijn en meer voorbereiding vragen. Maar we willen niet te lang blijven hangen in visies. Het beleid op Europees, Nederlands, Vlaams, provinciaal en gemeentelijk niveau biedt de nodige handvaten om aan de slag te gaan. Waar kennis ontbreekt, vullen we die aan. Daarvoor dient o.a. het wetenschaps- en educatieplan dat dit proces begeleidt en die zal worden opgesteld met de streekholders en een werkgroep van wetenschappers.

4. GOAL I: USE BIOSPHERE RESERVES TO CONSERVE NATURAL AND CULTURAL DIVERSITY, PAMPLONA (2000)

4.1 Actions and cooperative programmes on-going or planned in the main habitat types, ecosystems, species or varieties of importance identified for the transboundary biosphere reserve.

Naast de acties die in het Operationeel Programma 2024-2029 zijn opgenomen (zie verder), werken verschillende partners uit het samenwerkingsverband voortdurend aan het behoud en de ontwikkeling van habitats en soorten in het gebied. Dit gebeurt weliswaar in het kader van Europees én landelijk beleid, maar steeds vaker grensoverschrijdend, door afstemming, door samenwerking via projecten, etc.

In het operationeel programma is een actie opgenomen om een grensoverschrijdende landschapsvisie uit te werken waardoor de integratie en samenwerking nog zal worden versterkt. Deze zal worden ondersteund door de uitbreiding van de werkingsstructuur met een grensoverschrijdende Beheergroep en een grensoverschrijdende werkgroep Wetenschap en Educatie. De Beheergroep bestaande uit de belangrijkste beheerders van het landschap (vertegenwoordigers uit de natuur-, water-, landbouw-, erfgoed- en landschapssector) uit Vlaanderen en Nederland om over het beheer en de ontwikkeling van het landschap, de habitats, de biodiversiteit en het erfgoed in het gebied te spreken.

In het verleden werden reeds een groot aantal projecten gerealiseerd om de belangrijkste habitats te versterken en soorten te beschermen. Een recent, grensoverschrijdend voorbeeld is het herstel van het moerasgebied Smeetshof-Wijffelterbroek-Kettingdijk waar de Nederlands-Belgische grens dwars doorloopt. Hiervoor werd samengewerkt tussen Nederlandse en Vlaamse natuur- en waterbeheerders. Onderstaande foto's tonen de meest recente ingreep waarmee een afwateringskanaal rond het natuurgebied werd verlegd om de drainerende werking op te heffen en te vermijden dat het te voedselrijke water - het kanaal stroomt bovenstrooms door landbouwgebied - door het herstelde moeras blijft stromen.

Het grensoverschrijdende moerasgebied Smeetshof-Wijffelterbroek- Kettingdijk voor (2012) en na (2023) de herinrichting

In het Operationeel Programma 2024-2029 zijn meerdere acties opgenomen om de belangrijkste habitats en soorten te versterken. Ze bestaan globaal uit:

Habitats en landschap

- Opmaak van een gemeenschappelijke landschapsvisie incl. beeldkwaliteitsplan en beheerplan.
- Aanleg van kleine landschapselementen (veldbosjes, poelen, houtkanten, herstel vennen,...) ter versterking van het typerende cultuurlandschap incl. uitwerken van nieuwe verdienmodellen voor het beheer van deze landschapselementen door landbouwers in combinatie met uitbouw van lokale biomassakringlopen, opmaak van een gemeenschappelijk beheerplan incl. lokale verwerking van vrijkomende biomassastromen.
- Realisatie Vlaams Ecologisch Netwerk en Natuurnetwerk Nederland door verwerving, inrichting en beheer.
- Opstarten, ondersteunen en promoten van projecten rond procesgestuurde natuur.
- Verbinden en uitbreiden van natuurlijke begrazingsgebieden.
- Gezamenlijke visie ontwikkelen op grensoverschrijdend kuddebeheer in natuurgebieden.

- Ontwikkelen, ondersteunen en promoten van (grensoverschrijdende) projecten en tools rond connectiviteit en ecologische samenhang (blauwgroene verbindingen), zowel in de open ruimte als in meer bebouwde omgeving (vb. campagne biodiversiteit in tuinen als natuurverbindingen).
- Bosuitbreiding en gezamenlijk bosbeheer stimuleren en realiseren, rekening houdend met aanwezige en/of potentiële leefgebieden soorten en het aanwezige landgebruik.
- Ontwikkeling van heidecorridors bij omvorming van productienaaldbossen naar loofbossen in combinatie met tegengaan verbossing bestaande heiderelicten.
- Aankoop en onderhoud wildakkers (met jagers, landbouwers).
- Screenen van bestaande regionale bedrijventerreinen en verkennen van mogelijkheden tot ruimtelijke kwalitatieve verbetering.
- Opstart van gebiedsgericht project voor planologische uitwisseling tussen natuur en landbouw om rechtszekerheid te creëren voor landbouw en natuur.
- Verkenning van mogelijkheden om landbouwers meer in te schakelen in het beheer van de open ruimte: beheer kleine landschapselementen, bermbeheer, beheer van (natuur)gebieden of extensief graslandbeheer in landbouwgebieden met runderen (evt. nieuwe rassen, lokale rassen, kruisingen, ...), ...
- Versterking van de verbinding met het Nationaal Park Hoge Kempen (in het zuiden), Natuurgrenspark De Grootte Heide (in het noordwesten), Nationaal Park De Grootte Peel in het noordoosten en het RivierPark Maasvallei (in het oosten).
- Werken aan een weerbaar, grensoverschrijdend hydrologisch systeem o.a. door:
  - Herinrichting van beekdalen en waterlopen om te komen tot klimaatbestendige beekdalen, herstel van de natuurlijke waterhuishouding, verbetering van de structuurkwaliteit en het zelfzuiverend vermogen van waterlopen zoals de Itterbeek, Abeek/Lossing, Sieëndonkbeek, Grootbeerselbeek, Neerbroeklossing, Renne, Witbeek, Schaagterziep, Soerbeek en Breeërstadsbeek, Uffelsebeek, Oude Graaf, Tungelroysebeek, ...
  - Hydrologisch systeemherstel (voormalige) moerasgebieden (Stramprooierbroek, Grootbroek, 't Hasselterbroek, Zig, Ringselven, Loozerheide, Kruispeel, Smeetshof-Wijffelterbroek- Kettingdijk, Areven, Kootspeel, Moeselpeel en De Krang ...)
  - Oplossen van vismigratieknelpunten in waterlopen.
  - Projecten rond agrarisch waterbeheer om voldoende water te garanderen voor de landbouwsector zonder het natuurlijk watersysteem te zeer te belasten, om water in landbouwgebieden te bufferen en te laten infiltreren, ...
- Werken aan een weerbare landbouw met minder impact op de omgeving, o.a. door:
  - Verkenning en uitvoering van maatregelen voor het verbeteren van de bodemkwaliteit en/of -gezondheid in landbouwgebieden door het verhogen van het organische koolstofgehalte, het stimuleren van het bodemleven, inzetten op alternatieve bodembewerkingstechnieken, ...
  - Aansluiting vanuit Vlaanderen op een lopend project rond natuurinclusieve landbouwers in het Nederlands deel.
  - Verlagen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen via mechanische onkruidbestrijding, biologische plaagbestrijding, ...
  - Nieuwe teelten als bijdrage aan de transitie naar een weerbaar landschap voor zowel droge als vochtige gebieden zodat er ook aan landbouw kan gedaan worden op plaatsen die daar door ingrepen in de omgeving en/of door klimatologische wijzigingen moeilijker wordt, incl. uitwerken alternatieve verdienmodellen en waardeketens. Op deze manier kan ook onderzocht worden hoe de landbouw bijvoorbeeld vernattingsdoelstellingen in het kader van de Europese Instandhoudingsdoelstellingen kan faciliteren in combinatie met productie van gewassen.

Biodiversiteit

- Werken aan agrobiodiversiteit.
- Werken aan leefbare populaties van soorten door uitvoering van soortenbeschermingsprojecten voor o.a. grauwe klauwier (*Lanius collurio*), boomkikker (*Hyla arborea*), grote modderkruiper (*Misgurnus fossilis*), weidevogels, otter (*Lutra lutra*), vleermuizen, spechten, wespandief (*Pernis apivorus*), ...
- Grensoverschrijdende ruimte creëren voor aanwezige soorten grotere zoogdieren zoals edelhert (*Cervus elaphus*), Europese bever (*Castor fiber*), everzwijn (*Sus scrofa*), wolf (*Canis lupus*), ... in combinatie met het beperken van de impact op landbouw en verkeersveiligheid.
- Grensoverschrijdende ruimte creëren voor nieuwe soorten die spontaan verschijnen.
- Grensoverschrijdende bestrijding invasieve exoten zoals grote waternavel (*Hydrocotyle ranunculoides*).

- Identificeren en oplossen van de voornaamste knelpunten voor het herstellen, verbinden en uitbreiden van het leefgebied van soorten incl. realisatie van ontsnipperingsmaatregelen.

De volledige lijst met acties uit het Operationeel Programma 2024-2029 is als Annex V bij deze nominatie gevoegd.

4.2 Are there coordinated management plans, conservation programmes policies or measures in place in order to protect biodiversity (including landscapes/ecosystems)? If so, please name them.

Voor het gehele gebied hebben de partners het grensoverschrijdende Masterplan 2024-2047 opgesteld waarin globale ambities en doelstellingen zijn opgenomen voor het behoud en de ontwikkeling van habitats, biodiversiteit, erfgoed, een duurzaam watersysteem, verduurzaming van landbouw en toerisme, ... etc. Deze zijn verfijnd tot acties in het eerder aangehaalde Operationeel Programma 2024-2029.

Daarnaast werken natuurbeheerders in beide landen op basis van de door hun opgestelde natuurbeheerplannen (zie Annex V) aan het behoud en de versterking van de habitats en soorten in hun specifieke natuurgebieden. Ze worden door de overheid gesubsidieerd voor het behalen van de door hen opgenomen doelstellingen. In Nederland is dit het Subsidiestelsel Natuur en Landschap, in Vlaanderen zijn dit de Subsidies natuurbeheerplan.

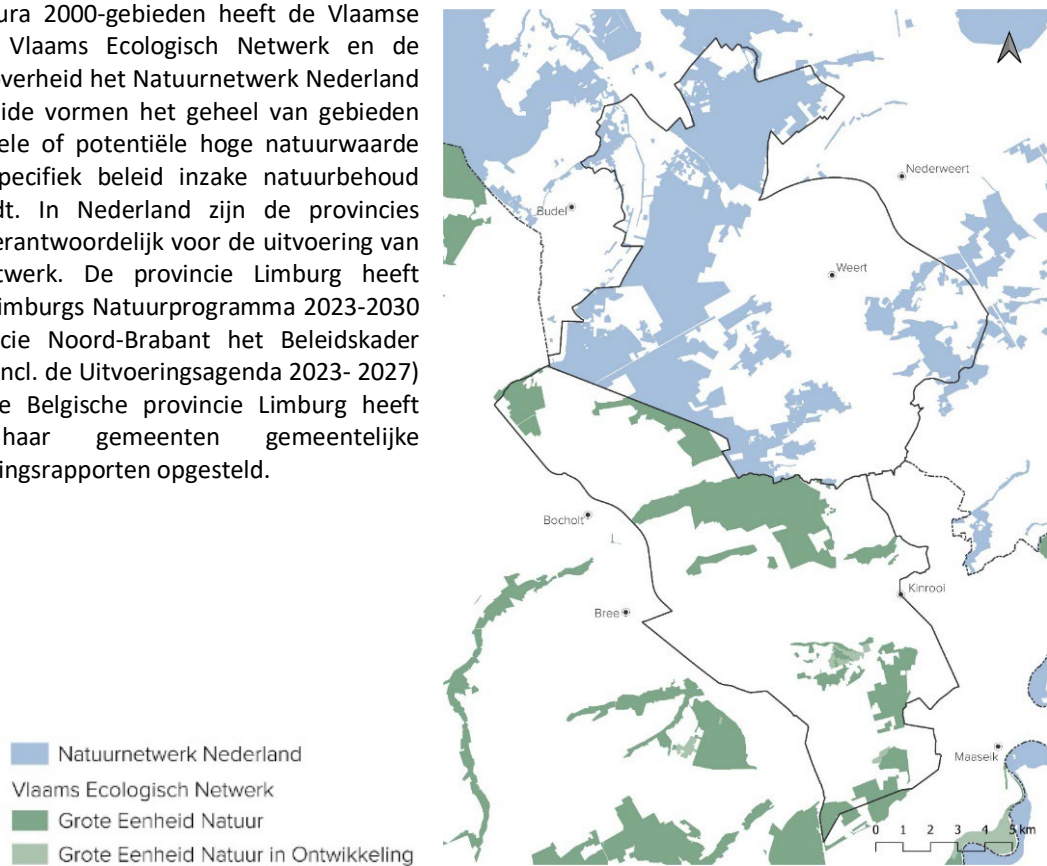
Voor de Natura 2000-gebieden in het Vlaamse deel en het Nederlandse deel zijn specifieke instandhoudingsdoelstellingen opgesteld. Voor het Vlaamse deel is het Managementplan Natura 2000 1.0 (2014) opgesteld voor de gebieden BE2200033 - Abeek met aangrenzende moerasgebieden, BE2200034 - Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven en BE2221314 - Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof. Voor het Nederlandse Natura 2000-gebied Weerter- en Budelerbergen & Ringselven (sitecode Habitats Directive NL9801035 and Birds Directive NL9802209) werd een beheerplan Hoofdrapport Natura 2000-plan 2021-2027 Weerter- en Budelerbergen & Ringselven (2021) opgesteld. De plannen zijn opgenomen in Annex V.

Natura 2000-gebieden

Naast de Natura 2000-gebieden heeft de Vlaamse overheid het Vlaams Ecologisch Netwerk en de Nederlandse overheid het Natuurnetwerk Nederland aangeduid. Beide vormen het geheel van gebieden met een actuele of potentiële hoge natuurwaarde waarin een specifiek beleid inzake natuurbehoud gevoerd wordt. In Nederland zijn de provincies grotendeels verantwoordelijk voor de uitvoering van dit Natuurnetwerk. De provincie Limburg heeft hiervoor het Limburgs Natuurprogramma 2023-2030 en de provincie Noord-Brabant het Beleidskader Natuur 2030 (incl. de Uitvoeringsagenda 2023- 2027) uitgewerkt. De Belgische provincie Limburg heeft voor al haar gemeenten gemeentelijke natuurverbindingsrapporten opgesteld.

*Vlaams Ecologisch Netwerk en
Natuurnetwerk Nederland*

Zowel de Vlaamse als Nederlandse overheden hebben soortenbeschermingsprogramma's opgesteld en stellen subsidies beschikbaar voor de realisatie ervan.

In het Operationeel Programma 2024-2029 zijn acties voorzien om binnen de werking van het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied te werken aan een afstemming van deze landelijke plannen en beheerplannen.

4.3 Describe, if possible, the main stakes for future management and cooperation, including what are the main factors that influenced the successes for future management and cooperation with regard to the proposed transboundary biosphere reserve? What new specific transboundary measures will be considered to improve conservation?

De grensoverschrijdende samenwerking in het gebied is de afgelopen twintig jaar steeds sterker en structureler geworden, ook voor het beheer en de ontwikkeling van habitats en bescherming van soorten. Het helpt dat het beleid in Vlaanderen en Nederland erg gelijkend is en dat het natuurbeleid vaak een doorvertaling is van het Europese beleid zoals de Vogel- en Habitatrictlijn of de Kaderrichtlijn Water. Natuurbeheerders uit beide landen waarvan de gebieden aan elkaar grenzen hebben overleg over ingrepen, projecten etc. Met de oprichting van de grensoverschrijdende Beheergroep en de opmaak van een grensoverschrijdende landschapsvisie voor het gehele gebied willen we dit overleg en de samenwerking op het vlak van het beheer van het landschap in al zijn facetten (natuur, water, biodiversiteit, landbouw, erfgoed, ...) een structurele vorm geven. Dit kan de samenwerking, maar vooral het landschap in dit grensoverschrijdende gebied enkel ten goede komen. Door ook de landbouwsector te betrekken in deze Beheergroep wordt het ook een grensoverschrijdend overleg tussen sectoren en niet enkel over de lands- of natuurgebiedsgrenzen heen.

De uitdagingen waarmee habitats en soorten worden geconfronteerd en waaraan zal blijven worden gewerkt, zijn o.a.:

- Eutrofiëring - o.a. via atmosferische stikstofdepositie.
- Slechte waterkwaliteit door (huishoudelijk) afvalwater dat periodiek in de waterlopen terecht komt of eutrofiëring.
- Slechte water- en structuurkwaliteit van delen van de waterlopen als gevolg van ingrepen uit het verleden om de ontginning van de moerassen mogelijk te maken en het sindsdien gevoerde beheer.
- Beperkte connectiviteit door de aanleg van wegen en uitbreiding van bebouwing.
- Verdroging door ontwatering en steeds meer als gevolg van de klimaatcrisis.
- Gewijzigde natuurlijke waterhuishouding door aanpassing van het systeem voor de ontginning van de moerassen en het ontwateren van landbouwpercelen.
- Invasieve exoten.
- Vegetatie- en habitatwijzigingen.
- Recreatief medegebruik in gebieden met verstoringsgevoelige soorten.
- Het wegvallen van traditioneel (extensief) beheer van bijvoorbeeld de houtkanten, graslanden, ...
- Wildschade aan landbouwgewassen door de toename aan biodiversiteit (o.a. door everzwijn (*Sus scrofa*), Europese bever (*Castor fiber*), ganzen en edelhert (*Cervus elaphus*)).
- ...

Een globale uitdaging is het afstemmen van het (steeds complexer wordend) beleid in beide landen en het vinden van voldoende financiële middelen in tijden waarin overheden van alle niveaus geconfronteerd worden met besparingen. Het zoeken naar alternatieve financieringsbronnen om bescherming, behoud en ontwikkeling van habitats en soorten mogelijk te maken, is als actie opgenomen in het Operationeel Programma 2024-2029.

4.4 Other comments/observations on conservation from a transboundary biosphere reserve perspective, if appropriate.

Werken aan biodiversiteit, landschappen, het watersysteem etc. kan in dit gebied enkel grensoverschrijdend. Het natuurlijk systeem is immers millennia oud en stoort zich niet aan grenzen die mensen op een kaart tekenen. De laatste grens (België-Nederland) werd in 1839 dwars door het gebied getrokken na de afscheiding van de Zuidelijke Nederlanden. Dat grensoverschrijdend samenwerken een meerwaarde heeft en werkt, werd duidelijk tijdens de succesvolle projecten die de afgelopen twintig jaar door de partners samen werden gerealiseerd.

Grenspalen vormen het enige tastbare bewijs van de grens die in 1839 dwars door de moerassen werd getrokken

5. GOAL II: UTILIZE BIOSPHERE RESERVES AS MODELS OF LAND MANAGEMENT AND OF APPROACHES TO SUSTAINABLE DEVELOPMENT, PAMPLONA (2000)

[This refers the collaborative programs that address sustainability issues at the individual livelihood and community levels, including economic trends in different sectors that drive the need to innovate and/or adapt, the main adaptive strategies being implemented within the transboundary biosphere reserve, and initiatives to develop new sectors to compensate for losses in others, employment, and community well-being.]

5.1 Briefly describe the prevailing trends on social and cultural aspects in the transboundary biosphere, if specific to the transboundary aspects.

Enkele sociale en culturele trends waarmee de samenwerking in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied te maken heeft, zijn:

- De klimaatcrisis heeft zowel een sociale/ culturele oorsprong als een impact op het sociale/ culturele leven van de inwoners door de impact op het watersysteem (zowel droogte als wateroverlast), hitteoverlast, gevolgen voor de landbouw en de biodiversiteit, ...
- Dit leidt langzaam maar zeker tot een groeiend inzicht dat we anders zullen moeten omgaan met onze leefomgeving, bijvoorbeeld met het watersysteem, zorgen voor meer vergroening in de bebouwde omgeving, verlagen van onze koolstofvoetafdruk, algemene verduurzaming van onze maatschappij, ...
- De landbouwsector in het gebied staat – net zoals elders in Nederland en Vlaanderen - voor grote uitdagingen. De redenen worden besproken onder 5.3.
- Trends in de vrijetijdsbesteding en toeristische sector bieden voornamelijk kansen, maar vergen toch de nodige aandacht. Ze worden besproken onder 5.3.
- Met name in het Nederlandse deel ligt een grote woningbouwopgave.
- Vergrijzing van de bevolking (op middellange en lange termijn).
- Nood aan duurzame en lokale energieopwekking (en de impact die dit heeft op het landschap).
- ...

5.2 Describe the common social or cultural activities with regard to the proposed transboundary biosphere reserve and its goals.

(Programmes, events, round tables within the transboundary biosphere reserve.).

De gemeenschappelijke sociale en culturele activiteiten die vanuit de samenwerking in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied werden opgestart, focussen met name op streekidentiteit en kennismaking met het onbekende maar rijke verleden van de streek. Een verleden waarin deze grensstreek geregeld van 'land' of vorstendom veranderde, maar waar de mensen voortdurend over de grens in interactie waren met elkaar via samenwerking of conflict, waar de inwoners door de perifere ligging ten opzichte van de machtscentra op zichzelf waren aangewezen en leerden hun plan te trekken.

Landschap van grenzen... en verhalen

In het Kempen~Broek wordt de historische identiteit sterk gekenmerkt door het thema 'grenzen'. Waar nu de lands- en provinciegrenzen lopen, liep vanaf de middeleeuwen de grens tussen enkele leengebieden. Het niemandsland van moerassen, heidegebieden en smalle doorgangen vormde duizenden jaren lang het decor van doortrekkende legers, grensconflicten met burens en honderden meters lange verdedigingsystemen. Het is het gebied waar smokkelen tot een kunst werd verheven en waar grenspalen bij nacht en ontij werden verplaatst.

Het is ook een streek waar nog veel verhalen de dragers van de geschiedenis zijn: over de beruchte ontvoering van de abdis van Thorn, de dwaallichtjes in de uitgestrekte moerasgebieden en de branddreigingen van bokkenrijderbendes. Er zijn ook archeologische sporen van grote verdedigingswallen, zo'n twintig grenspalen, prehistorische grafheuvelvelden, ruïnes van smokkelcafés, gerestaureerde schansen en met de hand gegraven waterlopen.

De laatste jaren wordt de erfgoedwerking in het Kempen~Broek gebundeld en gestroomlijnd via het project 'Grensgevallenen' om het streekeigen verleden - dat legendarisch maar tegelijk niet écht gekend is - tastbaar en zichtbaar maken voor alle inwoners van de streek én voor bezoekers.

Het doel is meervoudig en met de werking rond Grensgevallenen willen we:

- Andere doelgroepen dan de reeds geïnteresseerden warm maken voor deze geschiedenis.
- Inwoners zich thuis laten voelen in hun eigen landschap.
- Bouwen aan de streekidentiteit.
- Inwoners hun eigen leefomgeving actief laten beleven.
- Begrip van en zorg voor het landschap aanwakkeren.
- Verhalen weer verbinden met landschappelijke sporen, en vice versa.
- Toeristische meerwaarde geven aan de streek.
- Mogelijkheden creëren voor lokale ondernemingen en streekeconomie.

Dit doen de partners tijdens publieksdagen bij archeologische onderzoeken, evenementen met *re-enactments* van historische gebeurtenissen (zie onderstaande affiches en foto's van drie evenementen), infostanden, brochures, de website www.grensgevallenen.eu ... Hiervoor werken ze eigen activiteiten uit of werken ze samen met en/of ondersteunen ze lokale initiatieven van inwoners en verenigingen.

Affiches van 3 Grensgevallenen-evenementen

Re-enactment van een historische gebeurtenis tijdens een evenement bij het middeleeuws landweer 'Bocholter Graven' in Bocholt

Publieksdag bij archeologisch onderzoek aan het middeleeuws landweer 'Bocholter Graven' in Bocholt

Een ander voorbeeld is het openluchttheater 'Euver de grens' dat in september 2022 plaatsvond en in combinatie met begeleidende activiteiten en een educatieve tentoonstelling het grensverleden met een ruim publiek van enkele duizenden regionale bezoekers deelde. De theatervoorstellingen werden in het lokale dialect gespeeld wat een bijkomende bijdrage is aan de versterking van en betrokkenheid bij de streekidentiteit.

Affiche Euver de Grens

Naast een rijk grensverleden heeft de streek nog een bijzonder groot aantal wind- en watermolens. Een groep vrijwilligers uit Nederland en Vlaanderen heeft zich verenigd in het grensoverschrijdende MolenNetwerk KempenBroek. Zij hebben zich tot doel gesteld om de 19 windmolens en 28 watermolens - die onlosmakelijk verbonden zijn met het landschap en de ontginningsgeschiedenis van de streek – te behouden en een toekomst te geven. Waar mogelijk maken ze de molens en het molenambacht toegankelijk voor een zo ruim mogelijk publiek via rondleidingen, publicaties, fiets- en wandeltochten langs de molens via een app met informatie over de molens etc.

5.3 Briefly describe the prevailing trends in each main sector of the economic base of the transboundary biosphere reserve (e.g. agriculture and forest activities, renewable resources, non-renewable resources, manufacturing and construction, tourism and other service industries) if specific to the transboundary aspects.

De twee sectoren waarmee we met het samenwerkingsverband in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied op focussen, zijn landbouw en toerisme. Hoewel er in het gebied ook aan bosbouw wordt gedaan, heeft dit op dit moment geen groot economisch belang voor het gebied.

De landbouwsector in het gebied staat - net zoals elders in Nederland en Vlaanderen - voor grote uitdagingen door o.a.:

- Gebrek aan rechtszekerheid en toekomstperspectief, ruimtelijk maar ook economisch.
- Toenemende werkdruk (onder andere door de administratieve last) en stijgende arbeidskosten voor landbouwers.
- Verdienmodellen die onder druk staan door de dynamiek van de wereldmarkt.
- Schaalvergroting van de landbouwsector onder druk van de marktwerking.
- Strengere regelgeving.
- Inname van landbouwgebied door andere activiteiten.
- Veranderend consumentengedrag en de vraag naar verduurzaming van de voedselproductie.
- Nood aan nieuwe verdienmodellen en verbreding.
- Zelfvoorzienende en duurzame voedselproductie.
- Niet-agrarische invulling van vrijkomende agrarische gebouwen.
- Wildschade door o.a. everzwijn (*Sus scrofa*), Europese bever (*Castor fiber*), edelhert (*Cervus elaphus*) en ganzen.
- Ontbreken van een opvolger (o.a. door de bovengenoemde onzekerheid en druk).

Het gevolg is dat veel landbouwers denken aan het stopzetten van hun bedrijf dat vaak generaties door de familie werd gerund of erover nadenken om een andere richting in te slaan. In het Vlaamse deel van het gebied daalde het aantal landbouwbedrijven de laatste 20 jaar met 34%. Dit is weliswaar lager dan elders in Vlaanderen en de provincie Limburg, maar nog een aanzienlijk percentage. In de Nederlandse gemeenten daalde het aantal landbouwbedrijven de afgelopen 20 jaar zelfs met bijna 50% wat in lijn ligt met de landelijke trend in Nederland.

Deze afname van het aantal bedrijven zal in beide landen mogelijks nog toenemen met de maatregelen die momenteel in beide landen voorliggen om de stikstofproblematiek via de Programmatorische Aanpak Stikstof aan te pakken. Deze voorziet naast een sanering namelijk ook in een verplichte en/of vrijwillige stopzetting van landbouwbedrijven.

Hoewel het aantal landbouwbedrijven daalt, stijgt de grootte van de bedrijven, zowel in het Vlaamse als in het Nederlandse deel.

In de toeristische sector zien we een groeiend inzicht dat het grensoverschrijdend samenwerken een meerwaarde biedt, ook voor individuele ondernemers. Trends die we bij bezoekers waarnemen, zijn o.a.:

- De keuze voor meer vrijetijdsbesteding in eigen streek en vakanties dicht bij huis
- Een groeiend interesse in authenticiteit, betekenisvolle ervaringen en de eigen geschiedenis
- Trend van duurzaam toerisme waar niet enkel wordt gekeken naar de toerist, maar ook naar de voordelen van het toerisme voor de inwoners van het gebied (florerende gemeenschappen)
- Nood aan verstillings- en onthaasting in onze steeds maar drukker wordende maatschappij

De eventuele erkenning als Biosfeergebied zal echter het aantal bezoekers doen stijgen en het is dan ook zaak om te waken over de impact hiervan. Dit kan impact zijn op de natuur, maar ook op andere gebruikers van het gebied. Veel van de bewegwijzerde fietsroutes lopen over landwegen zonder fietspad die eveneens door landbouwers worden gebruikt om hun velden te bereiken. Zwerfvuil is op enkele plekken nu reeds een aandachtspunt en zou kunnen toenemen. Dit is niet enkel visueel een probleem; als bijvoorbeeld blikjes via gewassen terechtkomen in het voedsel van landbouwdieren, kan dit zware gevolgen hebben.

Authenticiteit, landschapskwaliteit en gastvrijheid zijn enkele van de kenmerken waarin dit gebied hoog scoort. Desondanks heeft het gebied te kampen met onbekendheid. Het is gesitueerd tussen enkele regio's die reeds langer een gevestigde waarde zijn op de toeristische kaart. Met een erkenning als Biosfeergebied en de samenwerking tussen de partners willen we hier verandering in brengen. Belangrijk hiervoor is de ontwikkeling van een *unique selling proposition* (USP) met een afgeleide communicatie en productontwikkeling. Hier wordt reeds jaren over nagedacht, maar het is juist de veelzijdigheid van het gebied en de samenwerkende partijen die enerzijds de kwaliteit van het gebied bepalen, maar die het anderzijds moeilijk maken om een keuze te maken. De denkoefening die werd gedaan in het kader van deze Biosfeerkandidatuur en de parallel lopende Landschapsparkkandidatuur met het opstellen van de Landschapsbiografie, het Masterplan 2024-2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 zal hierin verandering brengen. In het masterplan werd immers een USP voor het gebied uitgewerkt en in het operationeel programma werd de opmaak van een communicatieplan en de ontwikkeling van producten opgenomen. Zo geven we invulling aan MAB Strategic Action A2.4, D2.2 en D3.1 van het MAB Lima Action Plan.

We willen de kwaliteiten van de streek gebruiken om de streek toeristisch verder uit te bouwen in samenwerking met bestaande en nieuwe toeristische ondernemers. Inspanningen uit het recente verleden lonen zich. Zo wijzen anekdotische mededelingen van ondernemers in het gebied op een gestage stijging van het aantal overnachtingen in lokale B&B's, bezoeken aan cafés et cetera. Dit zal in de toekomst nauwer worden opgevolgd en gemonitord. Er zal ook een link worden gelegd met de landbouwsector. Steeds meer landbouwers (willen) werken aan een verbreding van hun inkomstenstromen door toeristische activiteiten op hun bedrijf te ontwikkelen en aan te bieden.

Door met regeneratief toerisme te werken aan florerende gemeenschappen waarbij niet enkel wordt gekeken naar de belangen van de toerist, maar ook naar de (economische) belangen van de inwoners, denken we een balans te kunnen vinden tussen de eventuele lasten en lusten van een toename aan bezoekers.

Op dit moment heeft de ontwikkeling van de zachte vormen van toerisme (wandelen, fietsen, paardrijden, ...) nog geen verzadigingspunt bereikt. Enkele deelgebieden worden duidelijk meer bezocht dan andere, maar er is nog geen noemenswaardig effect op flora of fauna vast te stellen.

Er zijn nog uitbreidingsmogelijkheden, vooral in het beter verbinden van de dorpen en steden met de natuur- en bosgebieden. Dit zal enerzijds voor een betere ontsluiting voor bewoners van hun eigen 'achtertuin' zorgen, maar zal recreanten ook makkelijker naar lokale ondernemers leiden.

Incidenteel en lokaal is er wel overlast door motorcrossers en quads, maar hier wordt in de mate van het mogelijke tegen opgetreden of worden maatregelen genomen om het misbruik van wandelpaden door dit gemotoriseerd verkeer te voorkomen.

'Hardere' vormen van recreatie zijn in Vlaanderen en Nederland aan regelgeving onderhevig en kunnen meestal niet zonder vergunningen worden uitgebouwd. Op deze manier is een zekere vorm van controle ingebouwd. Eventuele inbreuken kunnen daarenboven door politie, ambtenaren, gemachtigde opzichters etc. worden vastgesteld.

Een toename in toerisme kan (lokaal) echter voor overlast zorgen, bijvoorbeeld door de toename van zwerfvuil, autoverkeer en recreanten. Landbouwers ondervinden nu reeds soms hinder als ze met hun machines grotere groepen fietsers tegenkomen. De impact van weggegooide drankblikjes die via het geogste veevoeder de gezondheid en zelfs het leven van vee bedreigt, is eveneens een aandachtspunt. Hiervoor worden nu reeds geregeld sensibiliserings- en opruimcampagnes voor zwerfvuil georganiseerd.

Indien overlast of druk op het gebied in de toekomst te zeer toeneemt, zal vanuit het partnerschap actie worden ondernomen.

In het Operationeel Programma 2024-2029 zijn echter acties opgenomen om samen met toeristische ondernemers mogelijkheden te onderzoeken om hen mee te laten investeren in de kwaliteiten van de streek waarvan ze voor hun toeristisch bedrijf gebruik maken. Op deze manier versterken ze het gebied en voeden als het ware de kip met de gouden eieren.

Hoewel oplossingen voor uitdagingen in de landbouwsector en toeristische sector soms enkel met beleid en wetgeving uit het respectievelijke land kunnen worden gezocht, kan de grensoverschrijdende samenwerking hier toch een meerwaarde bieden. Niet alleen kunnen oplossingen die langs de ene kant van de grens worden gevonden inspirerend werken voor oplossingen aan de andere kant van de grens.

Sommige uitdagingen kunnen enkel grensoverschrijdend worden aangepakt. Een voorbeeld is de aanpak van stikstof, met name in de vorm van ammoniak. De ammoniak die in het Vlaamse deel wordt uitgestoten, waait gedeeltelijk de grens over om in Nederlandse (natuur)gebieden neer te slaan. Alleen al voor het inzichtelijk maken van de hoeveelheid die de grens overwaait, is grensoverschrijdende afstemming noodzakelijk en alleen met de juiste en volledige cijfers in de hand kan aan adequate oplossingen worden gewerkt.

We denken dat ook het grensoverschrijdende wetenschaps- en educatieplan hierin een belangrijke rol en meerwaarde kan hebben.

5.4 Describe the community economic development initiatives within the proposed transboundary biosphere reserve. What shared programmes exist to promote comprehensive strategies for economic innovation, change, and adaptation, and the extent to which they are being implemented within the transboundary biosphere reserve?

De belangrijkste economische activiteiten waarop het samenwerkingsverband in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied focust, zijn zoals eerder besproken landbouw en toerisme. Er bestaan verschillende landelijke strategieën die economische innovatie en adaptatie stimuleren, niet alleen in deze sectoren, maar in de economie in het gebied in het algemeen. Deze focussen echter enkel op de economische sectoren in de respectievelijke landen en hebben onvoldoende tot geen aandacht voor het grensoverschrijdende aspect.

Een zeer goede en reeds regelmatig gebruikte manier om duurzame economische ontwikkeling en innovatie grensoverschrijdend te stimuleren, is via het Interreg programma Vlaanderen-Nederland (<https://www.grensregio.eu/en>). Het partnerschap heeft in het verleden reeds meermaals gebruik gemaakt van dit Europees fonds voor regionale ontwikkeling om grensoverschrijdende projecten in het gebied te financieren en innovatie mogelijk te maken (zie ook 7.3.2).

Momenteel wordt het project 'Grenzeloos landschapstoerisme' uitgevoerd in het kader van het Interreg VI programma met een grensoverschrijdende duurzaam-toeristische ontwikkeling van het natuurrijke grensgebied tussen Maastricht en Eindhoven als doel.

Ook de komende jaren zal worden ingezet op het realiseren van grensoverschrijdende projecten via o.a. Europese programma's zoals Interreg, maar ook LEADER (het Europees subsidieprogramma voor plattelandontwikkeling) om een duurzame socio-economische ontwikkeling van het gebied te blijven ondersteunen. Hiervoor zijn acties in het operationeel Programma 2024-2029 opgenomen.

5.5 Local business or other economic development initiatives within the proposed transboundary biosphere reserve. Are there any shared specific “green” alternatives being undertaken to address sustainability issues? Relationships (if any) among these different activities.

Zowel in de landbouwsector als in de toeristische sector is een transitie naar een duurzamere bedrijfsvoering ingezet. Beide sectoren zijn echter vooral gefocust op het eigen land en een grensoverschrijdende afstemming, samenwerking of kennisuitwisseling ontbreekt nog grotendeels.

Hierin wil het partnerschap met verschillende acties uit het Operationeel Programma 2024-2029 en met de erkenning als grensoverschrijdend Biosfeergebied verandering brengen. Het wil dit doen via verschillende projecten, maar ook door het samenbrengen van ondernemers langs beide zijden van de grens. Het partnerschap wil cross-sectorale samenwerkingen opzetten tussen bijvoorbeeld ondernemers uit de landbouwsector en de toeristische sector, de landbouwsector en actoren die actief zijn in de bio-economie, tussen de toeristische of de landbouwsector en de gezondheidssector, ... Het wil ook het wetenschaps- en educatieplan (dat nog moet worden opgesteld) gebruiken om deze transitie naar een duurzame economie en samenleving te ondersteunen.

5.6 Describe the main stakes for future cooperation in the transboundary biosphere reserve? What new strategies or approaches will be considered?

Eén van de belangrijke uitdagingen in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied en waarmee het partnerschap wordt geconfronteerd, is het conflict tussen ‘landbouw en natuur’. De conflicten gaan voornamelijk over ‘grond’, water, (schade door) soorten en impact vanuit de landbouw op natuur door bijvoorbeeld de depositie van stikstof.

Het conflict rond ‘grond’ speelt bijvoorbeeld bij het aankopen van landbouwgronden door natuurorganisaties en overheden voor natuurdoelstellingen of bosuitbreiding. Deze gronden worden op deze manier aan de landbouwproductie onttrokken. Verder zijn - zeker in het Vlaamse deel van het gebied - heel wat landbouwpercelen planologisch bestemd als natuurgebied waardoor de landbouwers die deze gronden bewerken aan beperkingen zijn onderworpen, bijvoorbeeld voor bemesting. Anderzijds kunnen op deze gronden geen natuurdoelen (zoals planologisch voorzien) worden gerealiseerd omdat ze niet in eigendom zijn van natuurbeherende organisaties of administraties. Mogelijks kan de samenwerking en de erkenning als Biosfeergebied een aanleiding zijn om deze planologische discrepanties op te lossen en goede afspraken te maken tussen de natuur- en de landbouwsector die vervolgens juridisch worden verankerd zodat voor beide partijen rechtszekerheid ontstaat. Maar ook de stijging van grondprijzen - o.a. door het kopen van landbouwinfrastructuur en -gronden door kapitaalkrachtige particulieren - baart de landbouwsector, met name de jonge landbouwers, zorgen. De prijsstijging in combinatie met de economische situatie waarin veel landbouwers verkeren, maakt het voor jonge landbouwers steeds moeilijker om gronden aan te kopen om een bedrijf op te starten of een bestaand bedrijf uit te breiden.

Het conflict rond water ontstaat door de verschillende noden die natuur en landbouw aan water stellen. Een groot deel van het gebied bestond ooit uit moerassen en natte heidegebieden. Deze werden drooggelegd en ontgonnen voor de landbouw. Het waterbeheer werd dan ook volledig afgestemd op het landbouwkundig gebruik en zorgde voor constante afvoer van water. Door de steeds duidelijker voelbare gevolgen van de klimaatcrisis zal dit systeem ook voor de landbouwsector moeten worden herbekeken. Daar waar vroeger het water vooral moest worden afgevoerd, zal het in de toekomst belangrijker worden om het water op het juiste moment op te houden om het beschikbaar te maken voor de gewassen en af te voeren wanneer het overvloedig aanwezig is om natschade te voorkomen.

De habitats en de soorten die in de valleigebieden en relicten van deze voormalige moerassen voorkomen, zijn gebaat bij meer en voornamelijk voedselarm water. De natuurbeheerders die deze soorten en (Europese) habitats beschermen, zijn dus eveneens vragende partij voor een ander waterbeheer. Bovendien zijn de valleigebieden en moerassen bijzonder geschikt om als klimaatbuffer in te richten om zo hun natuurlijke sponswerking volop in te schakelen in het klimaatadaptief maken van het landschap en de maatschappij.

Door de verwevenheid van natuur- en landbouwgebieden zijn beide legitieme manieren van omgang met water vaak reden tot conflict. Naast discussies over afvoer van water, beschikbaarheid van water etc. hebben met name de natuurgebieden te kampen met een waterkwaliteit die onvoldoende is. Het water in de waterlopen is veelal te voedselrijk om de doelstellingen voor habitat- en soortenbehoud of -herstel ten volle te kunnen uitvoeren. Het levert

eveneens problemen op bij het inschakelen van de natuurgebieden als klimaatbuffer omdat overstroming met voedselrijk water funest kan zijn voor de habitats en de soorten.

De waterbeheerders bevinden zich tussen beide partijen en trachten een beheer uit te voeren waarmee beide sectoren kunnen leven. Daarnaast hebben ze hun eigen opgaven en doelstellingen die zijn opgelegd in de Kaderrichtlijn Water. Via verschillende inrichtingsmaatregelen en -projecten, een gericht aankoop- en/of ruilbeleid van gronden en veel overleg worden oplossingen gezocht. En dit zal ook in de (nabije) toekomst noodzakelijk blijven aangezien zowel landbouw, natuur én de volledige maatschappij water nodig hebben, maar te maken krijgen met steeds wispelturigere neerslagpatronen als gevolg van de klimaatcrisis.

De landbouwsector (en bosbouwsector) wordt door het succes van de natuurontwikkeling dat de afgelopen decennia werd geboekt, geconfronteerd met steeds meer soorten die schade aanbrengen aan gewassen, of die in het geval van de Europese bever naast vraatschade ook natschade aanrichten. Everzwijnen, edelherten, ganzen vormen samen met de bevers de belangrijkste schadeveroorzakende soorten. De roep om aantalsbeheer en schadevergoedingen klinkt luid en is begrijpelijk. Via beheerjacht worden pogingen ondernomen om de everzwijnen- en edelhertenpopulatie onder controle te houden. De oplossing is moeilijker bij de ganzen en de Europese bever. De laatste is een beschermd soort en kan niet zomaar worden bejaagd. Ook de dammen en burchten zijn beschermd. Via doorlaatconstructies wordt echter geprobeerd om de waterafvoer door beverdammen te garanderen om natschade te voorkomen. In sommige gevallen worden vergunningen aangevraagd om beverdammen te verwijderen. Het probleem met ganzen wordt deels aangepakt in de natuurgebieden door het aantal broedende ganzen in te perken waarbij de focus wordt gelegd op exoten zoals de nijlgans (*Alopochen aegyptiaca*) en de Canadese gans (*Branta canadensis*). De broedende ganzen worden echter tijdens de trek aangevuld met trekkende groepen wilde ganzen die eveneens vraatschade aanrichten, maar die eveneens beschermd zijn.

Een conflict dat in beide landen momenteel hoog op de (politieke) agenda staat is de Programmatorische Aanpak Stikstof. Hiermee willen zowel de Vlaamse als de Nederlandse overheid de hoge stikstofconcentraties (vnl. ammoniak en stikstofoxides) in de lucht doen dalen, de Europese natuur extra te beschermen met herstelmaatregelen (stikstofsanering) en een kader te bieden voor de vergunning van activiteiten waarbij stikstof uitgestoten wordt. Het is duidelijk dat een aanpak van de uitstoot van stikstof nodig is, maar de meningen zijn verdeeld over de manier waarop en het tempo waaraan dit dient te gebeuren. Hoe dan ook zet het de verhoudingen tussen de landbouw- en de natuursector weer op scherp.

Hoewel er soms meningsverschillen zijn tussen de verschillende partners die belast zijn met het beheer van het landschap, zijn er buiten de hierboven vermelde conflicten geen andere noemenswaardige conflicten tussen de verschillende partners. De verschillende natuurorganisaties werken binnen hun eigen natuurgebieden en hebben afspraken gemaakt in welke gebieden ze bijkomende percelen kunnen aankopen om onder natuurbeheer te brengen. De natuurbeheerders komen bovendien (op onregelmatige basis) samen om het beheer van aangrenzende gebieden op elkaar af te stemmen. Dit gebeurt ook grensoverschrijdend!

Het is o.a. om de meningsverschillen en conflicten die hierboven werden beschreven een plaats te geven, gezamenlijk te zoeken naar oplossingen én om het beheer van het landschap structureel te bespreken dat de werkingsstructuur wordt uitgebreid met de werkgroep Beheer. Het doel van deze werkgroep is om partners uit de natuur-, water-, landbouw-, landschaps- en erfgoedsector grensoverschrijdend en structureel samen te brengen en gezamenlijk na te denken over de toekomst van het beheer van het fysieke landschap in het voorgestelde Biosfeergebied. Hoe dit concreet zal worden vormgegeven zal na de opstart van deze nieuwe werkgroep worden besproken.

Naast wetgeving en beleid die vaak richtinggevend zijn in het oplossen van conflicten, zetten we in op samenwerking in projecten om partners via samenwerking van elkaar te laten leren en begrip op te brengen voor elkaars standpunten. Dit bleek in het verleden al vaker een goede manier om conflicten te voorkomen of op te lossen. Hetzelfde geldt voor het nog op te stellen wetenschaps- en educatieplan dat via wetenschappelijk onderzoek zal zorgen voor onderbouwing van acties en discussies. Ook dit moet bijdragen aan het wederzijdse begrip.

Tenslotte blijven we de traditie voortzetten van open communicatie, het samenbrengen van de partners op allerlei activiteiten en het samenbrengen van inwoners via brede en toegankelijke publiekevenementen rond verschillende thema's. De ervaring leert dat deze 'informele' momenten kunnen bijdragen aan het wederzijdse begrip en zelfs conflict-ontmijnend werken door de acties te tonen die door de partners en inwoners in het gebied worden uitgevoerd. Transparantie, zeggen wat je doet en doen wat je zegt, helpt de partners en het gebied alvast een heel eind op weg.

Hoewel de partners die de engagementsverklaring hebben ondertekend en de gemeenten en de provincies die de samenwerkingsovereenkomst hebben afgesloten, zich engageren om actief samen te werken aan de realisatie van de ambities, doelstellingen en acties uit het Masterplan 2024-2047 en het Operationeel Programma 2024-2029 zal het in de toekomst - net zoals in het verleden - een uitdaging blijven om dit gerealiseerd te zien. Elke organisatie en administratie heeft haar eigen werking die begrijpelijkerwijs voorrang krijgt. Samenwerking met andere partners, zeker over de landsgrens, is hiervoor niet noodzakelijkerwijs altijd prioritair. De ervaring van de afgelopen twintig jaar toont echter aan dat een neutrale 'spelverdeler' zoals het parkbureau Kempen~Broek belangrijk is om de partners te blijven motiveren en betrekken bij de grensoverschrijdende samenwerking en de realisatie van de ambities. Bovendien hebben we zoveel als mogelijk de acties, plannen en projecten van de partners samengebracht in het Operationeel Programma 2024-2029 zodat dit geen 'parallel' document wordt dat de werklast verhoogt. Het moet een synthese zijn van de initiatieven van de partners die zo samenhang krijgen, kruisbestuiving mogelijk maken, potentiële conflicten maar ook onverwachte kansen in beeld brengt.

De voortdurende zoektocht naar financiering voor de realisatie van projecten kreeg reeds in het verleden voortdurend aandacht en dit zal zo in de toekomst blijven. Het samenwerkingsverband heeft de afgelopen jaren echter bijzonder veel expertise opgebouwd in het schrijven van projectvoorstellen en het binnenhalen van financiering voor de realisatie. We vertrouwen erop dat dit ook de volgende jaren zal lukken. We zijn er alvast in geslaagd om de financiering van het parkbureau Kempen~Broek voor de komende jaren te regelen via de samenwerkingsovereenkomst met de provincies en gemeenten. Dit betekent o.a. dat het parkbureau de kans krijgt om de zoektocht naar financiële middelen met en voor de partners kan blijven verderzetten.

Een belangrijke reden die het behalen van de ambities en het realiseren van de acties zou kunnen belemmeren, is de vrees dat een erkenning als Biosfeergebied bijkomende beperkingen en regels zal meebrengen. Ook de zoneringsplan van een Biosfeergebied in de drie zones is een proces dat met argwaan wordt bekeken, met name vanuit de landbouwsector. Het feit dat UNESCO geen bijkomende beperkingen of regels aan Biosfeergebieden verbindt of dat bij het opstellen van het zoneringsplan maximaal rekening werd gehouden met de economische belangen van met name de landbouwsector verandert hier niets aan. Dit heeft vooral te maken met een wantrouwen van de sector in een overheid - zowel in Vlaanderen als in Nederland - die in het verleden niet altijd blijkt heeft gegeven van een consequent beleid met voldoende duidelijkheid, toekomstgaranties en rechtszekerheid voor landbouwers. Dit gebrek aan (rechts)zekerheden is een van de belangrijkste oorzaken van stress zoals blijkt uit recent onderzoek in Vlaanderen. Het zorgt er bovendien voor dat landbouwers vaak niet durven of kunnen investeren in duurzame maatregelen die niet alleen hun bedrijfsvoering, maar heel de maatschappij ten goede zouden komen.

Dit wantrouwen is ook de reden waarom de Nederlandse landbouworganisatie Limburgse Land- en Tuinbouwersbond na te hebben meegewerkt aan deze kandidatuur in maart 2023 besloot om zich terug te trekken uit de samenwerking. Inhoudelijk waren er geen problemen en zagen ze voldoende kansen om mee te werken aan de realisaties van de ambities en doelstellingen. Het was met name het zoneringsplan dat voor onrust zorgde bij hun leden. Deze bezorgdheid leeft ook bij de Vlaamse landbouwers, maar hun vertegenwoordiger (Boerenbond) besliste om deel te blijven uitmaken van het partnerschap en om op vrijwillige basis mee te werken aan de realisatie van de ambities, doelstellingen en acties waarin ze zich kunnen vinden.

Het zal aan het partnerschap en met name het parkbureau Kempen~Broek zijn om de voordelen en meerwaarde van de samenwerking voor de realisatie van de ambities, doelstellingen en acties voldoende duidelijk te maken en door met acties op het terrein de meerwaarde van de erkenning als Biosfeergebied aan te tonen. In het Operationeel Programma 2024-2029 zijn meerdere acties opgenomen om het vertrouwen tussen de landbouwsector en andere partners/overheden in het gebied te herstellen. De uitbreiding van de werkingsstructuur met een Beheergroep (waarin de landbouwsector samen met de andere beheerders van het gebied zetelen) en de opname van een vertegenwoordiger van de landbouwsector in de stuurgroep moeten aan dit vertrouwen bijdragen.

5.7 Other comments/observations on development from a transboundary biosphere reserve perspective.

Hoewel de streek reeds eeuwenlang een grensstreek is, hebben de inwoners zich zelden laten tegenhouden door deze grenzen. Dit weerspiegelt zich ook nu nog in het sociaaleconomische weefsel. Nederlandse jongeren gaan naar school in Vlaanderen, Vlamingen werken in het Nederlandse deel en omgekeerd, de Nederlandse stad Weert wordt als centrumstad door veel Vlamingen gebruikt om inkopen te doen, naargelang de prijs tanken de Nederlanders hun benzinetank vol in Vlaanderen en omgekeerd als de prijzen wijzigen, ... Maar ook op toeristisch vlak vormt de grens geen enkele belemmering. Routestructuren zijn consequent grensoverschrijdend aangelegd en steeds meer ondernemers zien de meerwaarde van grensoverschrijdend samenwerken. In zowel het Vlaamse als het

Nederlandse deel van de voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied is het Nederlands de officiële taal. In beide landen onderscheidt de taal zich minimaal, voornamelijk door de uitspraak, het gebruik van woorden, zinnen en 'spreekwijzen'. Daarnaast wordt het Limburgs - als "Limburgs-Ripuarisch" opgenomen in de UNESCO Atlas van bedreigde talen als 'kwetsbare' taal - nog zeer actief gesproken in het gebied. Op bestuurlijk niveau, zowel provinciaal als gemeentelijk, vindt geregeld grensoverschrijdend overleg plaats en wordt samengewerkt op het vlak van veiligheid, grensarbeid, verkeer, ...

Kortom, grensoverschrijdend denken en samenwerken maakt deel uit van het DNA van de mensen en de streek en vormt al twintig jaar een solide basis voor de grensoverschrijdende samenwerking in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied.

6. GOAL III: USE BIOSPHERE RESERVES FOR RESEARCH, MONITORING, EDUCATION AND TRAINING, PAMPLONA (2000)

6.1 Research and Monitoring

6.1.1 Brief description and list of publications of common research and/or monitoring activities/programs or partially initiated research and/or monitoring activities/programs with regard to the proposed transboundary biosphere reserve.

Onderstaande lijst geeft een samenvattend overzicht weer van de publicaties over onderzoeken en monitoring die de afgelopen jaren in het gebied zijn uitgevoerd voor verschillende onderzoeksvelden. Een aantal van de onderzoeken zijn grensoverschrijdend uitgevoerd. De documenten zijn eveneens opgenomen in Annex VII – Main bibliographic references.

Onderzoek naar/ voorbereiding van Natura 2000 Instandhoudingsdoelstellingen

- Managementplan voor de Natura 2000-gebieden (2014).
- Natura 2000-plan Weerter- en Budelerbergen & Ringselven (2021).
- Natuurdoelanalyse Weerter- en Budelerbergen & Ringselven (2023).
- Ontwerp-Kernrapport Natura 2000-plan Weerter- en Budelerbergen & Ringselven 2021-2027 (2021).
- Rapporten Instandhoudingsdoelstellingen voor de Natura 2000-gebieden (2012).

Onderzoek naar versnippering en ontsnippering

- Bouwstenen voor ontsnippering van grenspark Kempen~Broek (2007).

Ecohydrologisch onderzoek

- Aanvullend ecologisch onderzoek met betrekking tot het omleggen en dempen van watergangen in en om het Wijffelterbroek (2019).
- Analyse werking systeem natte natuurparel Areven. Globale analyse werking (grond)watersysteem Areven en bepaling potentiële maatregelen (2019).
- Analyse werking systeem Leegbroek. Globale analyse werking (grond)watersysteem Areven en bepaling potentiële maatregelen deel natte natuurparel Krang (Leegbroek) (2019). H2Opinion, Eindhoven.
- Beheermaatregelenplan Kruispeel. Ecohydrologisch onderzoek om te komen tot maatregelen voor duurzaam herstel en behoud van Hoogveenbossen en Zwak gebufferde vennen (2018).
- Bosaanplant en fosfaathuishouding op voormalige landbouwpercelen nabij het Wijffelterbroek (2021).
- Doorstroommoeras en beekdalgraslanden in de Roukespeel: een inschatting van kansrijkdom (2021).
- Evaluatie Natuurinrichting Smeethof - Deel I: Monitoringsresultaten, evaluatie en aanbevelingen voor toekomstig beheer (2017).
- Evaluatie Natuurinrichting Smeethof - Deel II: Evaluatie monitoringsstrategie en aanbevelingen voor toekomstige monitoring (2017).
- Ecohydrologische systeemanalyse grensoverschrijdend natuurgebied Wijffelterbroek-Kettingdijk (2011).
- Ecohydrologisch onderzoek Roukespeelven (2015).
- Ecohydrologisch en landschapsecologisch advies Kempen~Broek (2020).
- (Geo)Hydrologisch onderzoek Roukespeel. Onderzoek naar de effecten van de beoogde maatregelen in de Roukespeel (2021).
- Geohydrologisch modelonderzoek Omlegging Raam langs nieuw tracé aan de Bochelterweg (2020).
- Het Stramprooierbroek. Bevindingen van een veldonderzoek (2015)
- Hydrologische systeemanalyse Ringselven, Kruispeel en Laurabossen (2016).
- Hydrologisch & ecologisch herstel Kruispeel-Achterbroek (Laurabossen) (2015).
- *Haalbaarheidsstudie (her)introductie grote modderkruiper* (2016).

- Herinrichtingsplan Raam, Klimaatbuffer Wijffelterbroek en Vetpeel (2018).
- Investigating Water Quality and Ecological Health within Kempen-Broek (2021).
- Kempen~Broek in Beeld (2017).
- Op weg naar grootschalig moerasherstel in het Kempen~Broek: De eerste resultaten (2014).
- PAS-gebiedsanalyse in het kader van herstelmaatregelen voor BE2200034 Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven (2018)
- PAS-gebiedsanalyse in het kader van herstelmaatregelen voor BE2200033 Abeek met aangrenzende moerasgebieden (2018).

Onderzoek naar soorten

- Actieplan Bosbeekjuffer (2007).
- Actieplan Geelgors (2007).
- Actieplan Grauwe klauwier (2007).
- Actieplan Grote weerschijnvlinder (2007).
- Kansen voor grote hoefdieren in het Kempen~Broek en omgeving (2003)
- Met eDNA de mythische Grote modderkruiper op het spoor (2019).
- Provinciaal Prioritaire Soorten in de provincie Limburg (2021).
- Soortbeschermingsplan Knoflookpad in Limburg. Eindrapportage 2013-2015 (2015).
- Soortbeschermingsplan Kraanvogels in Limburg. Eindrapportage 2013-2015 (2015).
- Soortbeschermingsplan Oeros in Limburg. Eindrapportage 2013-2015 (2015).
- Soortbeschermingsplan Wespendif in Limburg. Onderzoek 2013-2015 (2016).
- The Eurasian Otter Recovery and Expansion in the Netherlands: GIS-based habitat suitability and corridor modelling for the Eurasian otter (*Lutra lutra*) in mid-western Limburg (2021).
- Wespendif in Het Groene Woud en Kempen~Broek. Onderzoek 2013-2015 (2015).
- Wild boar rewilding in Border Park Kempen~Broek. An analysis of ecosystem services and disservices (2022).

Andere

- Cirkelvormige depressies in de Vlake van Bocholt (2007).
- Klimaatadaptatie in het Kempen~Broek: Bouwstenen (2015).
- Toekomstbestendige organisatie met een duurzame exploitatie NMC De IJzeren Man (2021).

Erfgoed en landschap/ open ruimte

- Bocholter (opge)Graven, gemeente Bocholt (B) (2020).
- Cold case in het stuifzand (2012).
- De Wateringen in Noord-Limburg (2021).
- Een archeologische opgraving te Bree-Broekstraat. Nederzettingen uit de Midden IJzertijd en de Romeinse tijd (2017).
- Een archeologische opgraving te Bree-Kuilenstraat. Een deel van een nederzetting uit de Romeinse tijd (2017).
- Graven en nederzettingsresten uit de late prehistorie en volle middeleeuwen. Een archeologisch onderzoek te Weert-Laarveld (2009).
- Landschapskader Noord- en Midden-Limburg (2009).
- Op zoek naar ruimte. Masterplan Erfgoedontsluiting Noord-Limburg (2010).
- Referentiekader Ruimtelijke Regionale Eigenheid Limburg (2020).

Monitoring

- Broedvogels van de Weerter Kempen. Resultaten uit de broedvogelmonitoring. Projecten van 2009-2014 (2014).
- Broedvogels van het Stramprooierbroek (2015).
- Ongewervelde fauna Wijffelterbroek. Nulmeting vóór vernatting (2019).
- Verslag Vogelwerkgroep Weerter Kempen 2015-2016 (2016).

Online bronnen waar monitoringgegevens worden verzameld:

- <https://www.meetnetten.be/> - monitoring in het kader van de Habitat- en Vogelrichtlijn
- <https://kempenbroek.waarnemingen.be> - waarnemingen van soorten in het Kempen~Broek
- <https://www.ilvo.vlaanderen.be/> - onderzoeken, rapporten en gegevens over natuur in Vlaanderen
- <https://www.vlaanderen.be/inbo/en-gb/inbo-nature-reports-flanders/> - natuurrapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek
- <https://natura2000.vlaanderen.be/publicaties> - monitoringsrapporten van de Natura 2000 Instandhoudingsdoelstellingen
- <https://limburg.incijfers.be/> - statistische cijfers van de provincie Belgisch Limburg
- <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen> - statistische gegevens voor Vlaanderen
- <https://www.vmm.be/data> - monitoring van milieugegevens (waterkwantiteit en -kwaliteit, stikstof, ...) in Vlaanderen
- <https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/> - monitoring van gegevens in verband met land- en tuinbouw in Vlaanderen
- <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/cijfers-en-kaarten> - cijfers en kaarten over open ruimte, geluidsbelasting, landgebruik, leefkwaliteit, ... in Vlaanderen
- <https://www.vlaanderen.be/inbo> - onderzoeken, rapporten en gegevens over land- en tuinbouw in Vlaanderen
- <https://www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl/en> - Atlas Natuurlijk Kapitaal
- <https://www.clo.nl/> - online Compendium voor de Leefomgeving
- <https://www.cbs.nl/> - het Centraal Bureau voor de Statistiek
- <https://www.ndff.nl/> - Nationale Databank Flora en Fauna
- <https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/nationale-databank-vegetatie-en-habitatkaracteringen-ndvh/> - Nationale Databank Vegetatie- en Habitatkaracteringen (in voorbereiding)
- <https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/> - natuurgegevens provincie Limburg (NL)
- <https://www.brabantinzicht.nl/> - natuurgegevens provincie Noord-Brabant
- <http://www.netwerkecologischemonitoring.nl/> - monitoring van de natuur in Nederland
- <https://www.rivm.nl/> - Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
- <https://www.waterkwaliteitsportaal.nl/> - landelijke overzichten van de Nederlandse waterkwaliteit

6.1.2 Brief description of on-going common research and/or monitoring activities or planned research and/or monitoring activities with regard to the transboundary biosphere reserve respectively (please refer to variables in Annex I).

Er is momenteel geen onderzoeksprogramma opgesteld voor het gehele voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied. Dit is wel gepland met de opstelling van het wetenschaps- en educatieplan door de werkgroep Wetenschap en Educatie. Met de werkgroep zal ook worden bekeken hoe universiteiten, hogescholen, kennisinstellingen en lokale scholen kunnen worden betrokken in de wetenschappelijke en educatieve programma's en activiteiten die zullen worden ontwikkeld en welke mogelijkheden tot competentieontwikkelingen kunnen worden aangeboden aan de partners uit het samenwerkingsverband. Zo geven de partners invulling aan MAB Strategic Action A1.4, A1.6, A4.1, A4.2, A4.3 en B7.1 van het MAB Lima Action Plan.

Bestaand en lopend onderzoek en monitoring

In het verleden zijn meerdere voorbereidende en evaluerende studies uitgevoerd voor herstel- of inrichtingswerken in natuurgebieden: naar de effecten van rewilding, ecohydrologische onderzoeken in functie van moeras- en beekherstel, ontsnipperingsstudies, ... Ook over soorten vonden meerdere onderzoeken plaats: in het kader van bescherming of herintroductie van soorten of over de impact van soorten (bv. otter (*Lutra lutra*), kraanvogel (*Grus grus*), wespendif (Pernis apivorus), boomkikker (*Hyla arborea*), knoflookpad (*Pelobates fuscus*), edelhert (*Cervus elaphus*), wild zwijn (*Sus scrofa*), ...).

Natuurbeheerders in Vlaanderen en Nederland dienen de effecten van het door hun gevoerde beheer op te volgen en de Vlaamse en Nederlandse overheden moeten de stand van zaken in verband met de Europese instandhoudingsdoelstellingen monitoren en rapporteren aan de Europese Commissie. Naast deze 'verplichte' monitoring gebeurt veel monitoring en inventarisatie door (vooral) vrijwilligers, al dan niet verenigd in werkgroepen zoals de Vogelwerkgroep Weerter Kempen, Vlinderwerkgroep in Nederweert, Ecologische werkgroep Weert Zuid, ...

De gegevens worden o.a. verzameld in de databases zoals <https://www.meetnetten.be/>, het Belgische www.waarnemingen.be en het Nederlandse www.waarneming.nl. Door een koppeling van de laatste twee databases te maken, kunnen soortgegevens voor het voorgestelde Biosfeergebied grensoverschrijdend ingevoerd en geraadpleegd worden via www.kempenbroek.waarnemingen.be en www.kempenbroek.waarneming.nl. Daarnaast bestaan in Nederland meerdere databases en websites waar informatie over soorten en habitats kan worden ingevoerd en/of geraadpleegd, bijvoorbeeld de Nationale Databank Flora en Fauna (<https://www.ndff.nl/>) of de in voorbereiding zijnde Nationale Databank Vegetatie- en Habitatkarteringen (<https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/nationale-databank-vegetatie-en-habitatkarteringen-ndvh/>). De provincie Limburg houdt eveneens gegevens bij die te raadplegen zijn via Natuurgegevens provincie Limburg: <https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/>. Voor de provincie Noord-Brabant kan dit via Brabant in zicht: <https://www.brabantinzicht.nl/>.

In de Belgische provincie Limburg wordt natuuronderzoek gecoördineerd door de Limburgse Koepel voor Natuuronderzoek (LIKONA), een netwerk van 500 vrijwilligers dat in 10 thematische werkgroepen de natuur in de provincie in kaart brengt en zo bijdraagt aan het behoud en de bescherming van onze biodiversiteit. Zij delen hun onderzoeksresultaten via een jaarlijkse contactdag, een jaarboek, verspreidingsatlassen, artikels en publicaties die zijn gewijd aan een specifiek gebied of thema. In Nederlands Limburg is sinds 1910 (!) een vergelijkbare organisatie

actief: het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Zij gaven o.a. een themanummer uit over het voorgestelde Biosfeergebied en publiceerden onlangs een boek over de natuurgebieden in Weert en Nederweert. Beide publicaties zijn in Annex VII opgenomen.

In Nederland voert het Planbureau voor de Leefomgeving geregeld onderzoeken uit rond thema's die interessant zijn voor de werking van Biosfeergebieden. De gegevens kunnen worden geraadpleegd in publicaties of online op <https://www.pbl.nl> en via het Compendium voor de Leefomgeving (<https://www.clo.nl/>). Hetzelfde geldt voor het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO) en het Instituut voor Landbouw-, Visserij- en Voedingsonderzoek (ILVO) in Vlaanderen. Hun onderzoeken, rapporten en gegevens kunnen o.a. worden geraadpleegd op <https://www.vlaanderen.be/inbo> en <https://www.ilvo.vlaanderen.be>.

Met het project Tauros willen enkele partners binnen en buiten het samenwerkingsverband via kruisingen tussen nog bestaande primitieve Europese runderrassen een nieuw ras (de Tauros) kweken dat qua uiterlijk en gedrag lijkt op het uitgestorven oerrund (*Bos primigenius primigenius*). Het project maakt onderdeel uit van de werking van Rewilding Europe en de dieren zullen worden ingezet in de rewilding-gebieden van Rewilding Europe. Naast een genetische opvolging door de Universiteit van Wageningen en nauwe opvolging vond o.a. gedragsonderzoek plaats. Het project bleef in de streek niet geheel bespaard van controverse omdat sommige inwoners van de aanpalende dorpen angst hadden voor deze imposante runderen in hun achtertuin. Uiteindelijk werden de kuddes gereduceerd en ondergebracht in gebieden die groter waren dan 100 hectare zodat de dieren voldoende afstand kunnen houden van mensen en de kans op interactie met mensen kleiner wordt.

In het verleden organiseerde het parkbureau Kempen~Broek samen met enkele partners biodiversiteitsweekends die zich telkens toespitsten op een bepaald gebied. Het idee was geïnspireerd door de BioBlitz-principe om op korte tijd zoveel soortgegevens als mogelijk over een bepaald gebied te verzamelen. Nevendoelstelling was het aantrekken van nieuwe vrijwilligers om aan monitoring in het gebied te doen. Door de COVID19-pandemie is dit initiatief stilgevallen. In het Operationeel Programma 2024-2047 is een actie opgenomen om dit initiatief opnieuw op te starten.

Het parkbureau Kempen~Broek en enkele partners werken mee aan een achtjarig wetenschappelijk onderzoek 'WildlifeNL - Dutch Wildlife Comeback: towards smarter models for the coexistence of human and non-human animals'. Met het project wil een consortium van academici en terrein- en wildbeheerders nieuwe manieren ontwikkelen om te komen tot de co-existentie van mens en (grotere) wilde dieren (incl. grote grazers in natuurgebieden) in het verstedelijkte Nederland en Vlaanderen. Dit doen ze door middel van een inter- en transdisciplinaire aanpak die inzichten van de geesteswetenschappen (filosofie), sociale wetenschappen (inclusief communicatie en bestuur), ecologie en techniek combineert. Er wordt gewerkt in twee gebieden: Nationaal Park Zuid-Kennemerland (NL) en het voorgestelde Biosfeergebied Kempen~Broek. Het project werd in 2023 opgestart.

Het parkbureau Kempen~Broek schreef in 2022-2023 als onderdeel van de kandidatuur als Landschapspark samen met de partners een landschapsbiografie voor het gebied. Een landschapsbiografie is een synthetiserend, interdisciplinair document dat de wederzijdse relaties tussen mensen en het landschap onderzoekt: hoe mensen het landschap hebben beïnvloed en (om)gevormd, en hoe het landschap door de eeuwen heen invloed heeft uitgeoefend op het leven en de geschiedenis van zijn bewoners. Een landschapsbiografie zoekt naar verbanden en patronen, onderzoekt landschapsvormende processen en bekijkt de historisch-ecologische samenhang van een landschap. Een landschapsbiografie kan echter ook inspiratie bieden voor het oplossen van ruimtelijke vraagstukken, kan kansen identificeren en de basis vormen voor keuzes voor de toekomst.

Ook in de 'landbouwsfeer' werd en wordt onderzoek en monitoring uitgevoerd, o.a. naar het hergebruik van gezuiverd afvalwater voor irrigatie van landbouwpercelen, ondergrondse irrigatie m.b.v. ondergrondse druppelsslangen, automatische monitoring van stuwen op sloten en greppels, onderzoek naar gewasbescherming (zowel chemisch als mechanisch) tegen de invasieve knolcyperus (*Cyperus esculentus*), onderzoek naar alternatieve zaadontsmettingsmiddelen in maïs, demonstraties rond precisielandbouw, proefprojecten rond niet-kerende bodembewerking, de effecten van peilgestuurde drainages, opvolging van de effecten van het verwerken van houtige biomassa in akkers (*carbon farming*), ...

Om de landbouw in Noordoost-Limburg (B) verder te ondersteunen, is geïnvesteerd in de uitbouw van onderzoeks- en expertisecentra. Zo ligt in Bocholt, aan de rand van het voorgestelde Biosfeergebied, het Proef- en Vormingscentrum voor de Landbouw dat werkt als proef- en expertisecentrum voor de veeteelt en voedergewassen. In Kinrooi werd op enkele kilometers van het voorgestelde Biosfeergebied Agropolis opgericht, een incubator en bedrijvensite voor agrofood. Ze ondersteunen, begeleiden en inspireren landbouwers op het vlak van innovatie zoals precisielandbouw en duurzame gewasbescherming.

Tijdens de voorbereiding van deze aanvraag werd reeds samengewerkt met enkele universiteiten en voerden studenten projecten uit of schreven een bachelorthesis over een thema dat een link heeft met de het Mens- en Biosfeerprogramma. Deze werkwijze en samenwerking zal in de toekomst worden uitgebreid via de werkgroep Wetenschap en Educatie waaraan meerdere Vlaamse en Nederlandse universiteiten en kennisinstellingen zullen deelnemen.

Toeristische informatie en onderzoeken kunnen in het Vlaamse deel worden geraadpleegd via de website <https://www.toerismewerkt.be>, een kennisportaal van Visit Limburg (B) over de Limburgse vrijetijdseconomie. In het gebied wordt momenteel het aantal wandelaars en fietsers gemonitord. In combinatie met *surveys* geeft dit de mogelijkheid om o.a. de economische impact van het wandel- en fietstoerisme te berekenen. Deze monitoring zal in de toekomst worden verdergezet en zelfs uitgebreid, o.a. als onderdeel van het project WildlifNL (zie eerder).

Gepland

Zonder een voorafname te doen op wat in de werkgroep Wetenschap en Educatie wordt besproken, zullen de onderzoeken en monitoring o.a. van toepassing zijn op recent opgestarte projecten rond 'herwaarding' van biomassastromen, waterbeheer, soortenbescherming, ... Daarnaast zullen de onderzoeken en monitoring vooral praktijkgericht moeten zijn om zo de voorbereiding, uitvoering en opvolging van de acties onder de zes ambities optimaal te kunnen begeleiden.

In Annex I zijn de onderzoeksvelden aangeduid die in het wetenschaps- en educatieplan aan bod zullen komen en waarnaar mogelijks onderzoek zal worden gevoerd. Het zullen dus onderzoeken zijn over o.a. abiotiek van het gebied, biodiversiteit, de socio-economische effecten van maatregelen, de relatie tussen natuur (in de ruime zin) en gezondheid, klimaatadaptatie, burgerwetenschap en -participatie, precisielandbouw (bv. voor een efficiënter waterbeheer en plaagbestrijding), nieuwe verdienmodellen voor landbouw en landschapsbeheer, soortbescherming, ... maar ook over nieuwe strategieën hoe landbouw en natuur op een duurzame kunnen samenwerken als de behoeders en beheerders van de steeds beperkter wordende open ruimte in dit deel van Vlaanderen en Nederland.

Enkele onderzoeksprojecten zijn echter reeds concreter en door verschillende partners gepland. Zo zal er onderzoek worden gedaan naar de verspreiding van de wilde kat (*Felis sylvestris*) en de verbetering van het leefgebied. De soort kwam in het verleden in het gebied voor en werd de laatste jaren af en toe op cameravallen geregistreerd.

Het parkbureau Kempen~Broek heeft in het Operationeel Programma 2024-2029 een actie opgenomen om de website uit te bouwen tot een online landschapsobservatorium ⁷ met een kaartmodule (die verschillende thematische kaarten bevat - indien mogelijk grensoverschrijdend) en om wetenschappelijke studies en informatie over het landschap in al zijn facetten te raadplegen en beschikbaar te stellen.

---

⁷ Het Landschapsobservatorium is een vindplaats waar gegevens over het landschap en de ontwikkelingen ervan worden weergegeven. Deze informatie stelt het observatorium beschikbaar aan bewoners, deskundigen, beleidsmakers en politieke beslissers. Daarmee wil het Landschapsobservatorium bewustzijn van omgevingskwaliteit en landschap van bewoners en overheden bevorderen en hen helpen om (beleids)vragen hierover te verwoorden. De grootste taak van het Landschapsobservatorium bestaat uit een objectieve beschrijving van de landschappelijke waarden en het signaleren van veranderingen daarin. Dit betreft niet alleen het monitoren van het landschap zelf, maar ook het volgen van de hiermee verbonden (beleids)activiteiten en signalen uit de samenleving. De op onafhankelijke waarnemingen gebaseerde informatie draagt het observatorium weer uit naar mensen en organisaties, beleidsmakers en politieke beslissers. (bron: <http://www.landschapsobservatorium.nl/>)

6.1.3 Has there been any supporting scientific exchange (e.g.: equipment, geographical mapping, staff)

Er hebben op beperkte schaal reeds grensoverschrijdende wetenschappelijke uitwisselingen en samenwerkingen plaatsgevonden, bijvoorbeeld voor onderzoeken naar hydrologie, ontsnippering, ...

De Belgische en Nederlandse databases www.waarnemingen.be en www.waarneming.nl werden gekoppeld waardoor soortgegevens voor het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied grensoverschrijdende ingegeven en geraadpleegd kunnen worden via www.kempenbroek.waarnemingen.be en www.kempenbroek.waarneming.nl.

Het parkbureau Kempen~Broek heeft een uitgebreide set grensoverschrijdende gegevens en kaarten verzameld via een geografisch informatiesysteem (GIS). Deze datasets en kaarten zijn voor alle partners beschikbaar. In het Operationeel Programma 2024-2029 is ook een actie opgenomen om kaartmateriaal via de website raadpleegbaar te maken (in combinatie met een online landschapsobservatorium) voor geïnteresseerde gebruikers van de website.

Zonder een voorafname te doen op het nog op te stellen wetenschaps- en educatieplan is uit gesprekken met de gecontacteerde universiteiten en wetenschappelijke instellingen gebleken dat het interesse om nauwer grensoverschrijdend samen te werken groot is. Dit zal bij de uitwerking van het plan dan ook in de acties worden opgenomen.

6.1.4 Indicate the main stakes for future scientific cooperation and monitoring in the transboundary biosphere reserve? What new strategies or approaches will be considered?

De belangrijkste uitdaging zal er voor wetenschappelijk onderzoek in bestaan om voldoende financiële middelen te vinden om dit mogelijk te maken.

Voor wat monitoring betreft speelt naast het vinden van financiële middelen ook het arbeidsintensieve aspect van monitoring wat de betrokken partners voor uitdagingen stelt, zeker als dit moet worden uitgevoerd door het professionele kader. Zij schakelen hiervoor weliswaar vaak vrijwilligers in, maar dit komt boven op de taken waarvoor de vrijwilligers reeds worden ingeschakeld (beheer van gebieden, begeleiden van educatieve activiteiten, ...) waardoor de slinkende groep vrijwilligers steeds meer belast wordt en dreigt af te haken. In het verleden zijn reeds pogingen ondernomen om het aantal vrijwilligers dat de monitoring voor haar rekening kan nemen uit te breiden, echter zonder al te groot succes.

Naast het groeiende takenpakket van de vrijwilligers speelt ook het aspect van vergrijzing van de groep vrijwilligers een steeds belangrijkere rol.

Voor deze uitdagingen zal aan de werkgroep Wetenschap en Educatie worden gevraagd om in het wetenschaps- en educatieplan voorstellen uit te werken, bijvoorbeeld om meer jongeren aan te trekken.

6.2 Common education, training and public awareness programmes

6.2.1 Describe the types of common activities related to education and public awareness on-going or planned.

In het gebied wordt door verschillende partners een ruim aanbod aan educatieve activiteiten aangeboden. Deze spitsten zich traditioneel voornamelijk toe op natuur-, milieu- en landbouweducatie, hoewel de aspecten duurzaamheid en klimaat de laatste jaren steeds meer aan bod komen.

Het Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man in Weert (NL) is onderdeel van de hoofdtoegangspoort tot het Kempen~Broek en is reeds ruim dertig jaar actief rond natuur- en milieueducatie. Het centrum ontvangt jaarlijks ca. 35.000 bezoekers, veelal in schoolverband, maar ook in familieverband of individuele bezoekers. Zij werken met twee professionele krachten en een zeventigtal vrijwilligers. In het verleden werden sporadisch activiteiten aangeboden of tentoonstellingen georganiseerd rond duurzaamheid. In 2021 heeft het bestuur echter een transitie in gang gezet, o.a. om te anticiperen op de rol van het centrum in de Biosfeerwerking, en zal het centrum naast natuur- en milieueducatie sterker de kaart trekken van duurzaamheidseducatie.

In Bocholt (B) bevindt zich het Biotechnicum, een middelbare school voor landbouwonderwijs. Ook hier komen naast educatie over landbouw aspecten zoals klimaat, duurzaamheid, biodiversiteit etc. aan bod.

De partners met een educatieve werking zullen worden uitgenodigd om in de werkgroep Wetenschap en Educatie samen met wetenschappelijke instellingen een wetenschaps- en educatieplan op te stellen. Dit zal naast een plan voor wetenschappelijk onderzoek en monitoring ook een plan voor educatieve programma's en activiteiten omvatten.

Sedert enkele jaren biedt het parkbureau Kempen~Broek belevingsvolle activiteiten met een educatieve inslag aan groepen. Ook deze werking zal in het kader van het wetenschaps- en educatieplan worden geëvalueerd en in overleg met de partners worden aangepast aan de werking van een Biosfeergebied.

Daarnaast geven verschillende partners (educatieve) publicaties (waar relevant en mogelijk grensoverschrijdend) uit met informatie over het gebied, de biodiversiteit, het erfgoed, ... In het verleden werden meerdere rondreizende tentoonstellingen op diverse locaties opgesteld, bijvoorbeeld over de wolf, die sinds enkele jaren in en in de ruimere regio rond het voorgestelde Biosfeergebied aanwezig is, of over de otter waarvan de terugkeer de komende jaren in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied verwacht wordt.

6.2.2 Indicate whether there are common facilities for education and training activities, exchange by schools or academic institutions, as well as common visitors' centres for the public.

De belangrijkste faciliteit is het Natuur- en het Milieucentrum De IJzeren Man dat in 2022 werd uitgebreid om aan ruimte te geven aan de groeiende bezoekersaantallen en om in het licht van haar toekomstvisie ruimte te creëren voor duurzaamheidseducatie. In 2023-2024 wordt een permanente tentoonstelling ontwikkeld die o.a. de verschillende biotopen in het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied in beeld brengt. Het centrum ontvangt voor haar werking en personeel een financiële bijdrage van de gemeente Weert die tevens eigenaar is van het gebouw.

Met het centrum zullen in de werkgroep Wetenschap en Educatie eventueel bijkomende noden en wensen in kaart worden gebracht.

Natuur- en Milieucentrum De IJzeren Man

De andere partners die in het gebied educatie aanbieden, zetten eveneens een deel van hun personeel, maar vooral vrijwilligers in.

Natuurmonumenten, een van de partners, heeft in het gebied een klein gebouw omgebouwd tot eenvoudig veldstudiecentrum. Het gebouw is basic ingericht en studenten, docenten of andere onderzoekers kunnen hier overnachten, onderzoek uitvoeren, gegevens van veldonderzoek verwerken etc.

In Bocholt ligt het Biotechnicum, een middelbare school voor land- en tuinbouwonderwijs. Op de site is eveneens het Proef- en Vormingscentrum voor de Landbouw gelegen.

In Kinrooi ligt op enkele kilometers van het voorgestelde Biosfeergebied Agropolis: een incubator en bedrijvensite voor de agrofoodsector.

Tenslotte bevinden zich in het gebied vogelkijkhutten, een uitkijktoren, vlonders bij beken, poelen en vijvers, ... die worden ingezet voor educatieve activiteiten.

In de werkgroep Wetenschap en Educatie zal worden besproken hoe de samenwerking met en tussen de educatieve partners en met lokale scholen kan worden versterkt waar deze al bestaat of opgestart waar deze nog niet bestaat en zal een inventaris worden gemaakt van de noden. De werkgroep zal ook bekijken hoe het veldstudiecentrum van Natuurmonumenten, het Biotechnicum, het Proef- en Vormingscentrum voor de Landbouw en Agropolis kunnen worden ingeschakeld in de educatieve werking van het voorgestelde Biosfeergebied.

6.3 Internal and external communication channels and media used by the proposed transboundary biosphere reserve:

6.3.1 Is there a website for the transboundary biosphere reserve? If yes, what is its URL?

Specifiek voor de aanvraag om als Biosfeergebied erkend te worden, werd de website www.kempenbroekunesco.eu ontwikkeld. Deze zal in de toekomst, indien het gebied de erkenning krijgt, worden samengevoegd met de website www.kempenbroek.eu die naar bezoekers is gericht.

6.3.2 Is there a common electronic newsletter? If yes, how often will it be published?

Er wordt momenteel een elektronische nieuwsbrief door het projectbureau Kempen~Broek uitgegeven. Met de erkenning als Biosfeergebied is het de bedoeling om deze nieuwsbrief uit te breiden om zo te communiceren over de werking van het Biosfeergebied, de drie doelstellingen voor Biosfeergebieden en de zes ambities met hun acties die in het Masterplan 2024-2047 zijn geformuleerd.

6.3.3 Does the transboundary biosphere reserve belong to a social network (Facebook, Twitter, etc.)?

Het Kempen~Broek is actief op Instagram (<https://www.instagram.com/kempenbroek>) en Facebook (<https://www.facebook.com/kempenbroek/>). Deze sociale mediakanalen zullen na eventuele erkenning als Biosfeergebied net zoals de elektronische nieuwsbrief worden ingezet in functie van de werking van het Biosfeergebied.

6.3.4 Are there any other (shared) internal communications systems? If so, describe them.

/

6.3.5 Is a communication strategy envisaged for the transboundary biosphere reserve including different approaches and tools geared towards the community and/or towards soliciting outside support.

Er wordt reeds twintig jaar grensoverschrijdend gecommuniceerd over het gebied als één grensoverschrijdend gebied en dit naar verschillende doelgroepen (stakeholders, beleid, bezoekers, inwoners, ...). Dit zullen we verderzetten en vooral verder uitbouwen. In het Masterplan 2024-2047 is namelijk een nieuwe grensoverschrijdende *Unique Selling Proposition* (USP) voor het gebied uitgewerkt. Dit gebeurde binnen de werkgroep Communicatie en Participatie.

Nu de USP is bepaald, is het doel om samen met de stakeholders alle producten en communicatie op te hangen aan deze benadering en de stakeholders mee te nemen in dit verhaal. Hoe meer mensen denken en communiceren in de lijn van deze USP, hoe sterker de boodschap en hoe ruimer het bereik.

Ook de communicatie wordt afgestemd op de USP, zowel in woord als in beeld. We zullen onderzoeken waar onze doelgroepen zich bevinden, welke media zoals tijdschriften ze lezen, hoe we ze kunnen benaderen. Hierbij zetten we niet in op de massa (communicatie), maar op kwaliteits- en authenticiteitszoekers. Sociale media worden ingezet voor specifieke doelgroepen.

De doelgroepen zullen worden bevraagd in functie van de productontwikkeling.

De communicatie zal zich naast de binnenlandse toerist ook richten tot de buitenlandse markt en dus meertalig worden gevoerd.

Via het operationeel programma zullen we aansluitend en voortbouwend op de communicatie samen met de stakeholders en geïnteresseerde ondernemers producten en activiteiten ontwikkelen.

Voor het Kempen~Broek denken we samen met de stakeholders dat het 'merk archetype' *explorer* het beste past bij de doelgroepen die we hebben gedefinieerd. Hierbij maken we een onderscheid tussen:

1. Rust- en authenticiteitszoeker: iemand die op zoek gaat naar rust, koppel, veertig plus, dat een B&B boekt, geniet van streekproducten in een plaatselijk restaurant en fietst of wandelt volgens vooraf uitgestippelde routes.
2. Avontuurzoeker: iemand die zijn tijd wil doorbrengen in 'ongerepte' natuur en hier graag zijn eigen ding doet, langeafstandsroutes wandelt, in hutten slaapt, zijn eigen route uitstippelt, ... De natuurzoeker (vogelliefhebber, natuurfotograaf, ...) is hier weer een subgroep van.

Deze doelgroepen en het geplande belevingsaanbod sluiten perfect aan bij de verhaallijn 'Vlaanderen, natuurlijk!' van Toerisme Vlaanderen met aandacht voor de 'ziel van de plek', betekenisvolle ontmoetingen tussen mensen en belevingsvolle activiteiten of reisformules die inspireren, uitdagen of uitnodigen tot het 'anders' beleven van een plek en zijn bewoners. Maar ze sluiten ook goed aan bij de product-verhaallijn 'The big five: Op safari in de Limburgse natuurparels' uit de Visie en Actieprogramma Recreatie en Toerisme Midden-Limburg (NL) waarmee ze de vijf grote natuurrijke parken in Midden-Limburg en hun landschappelijke diversiteit in de kijker zetten.

Bovendien zijn we ambitieus en willen we de komende jaren meer en meer inzetten op het aantrekken van de internationale bezoeker. Als grensoverschrijdend gebied is focussen op 'buitenlanders' eigen aan het DNA van het gebied, maar we willen een stap verder gaan. Samen met de provinciale toerismeorganisaties en Toerisme Vlaanderen willen we meer 'echt' buitenlandse toeristen aantrekken met een gepast aanbod en een meertalige communicatie. Dit zal in het operationeel programma onder de ambities 'Ons landschap' en 'Een gastvrij en ondernemend landschap' verder worden uitgewerkt.

7. INSTITUTIONAL AND FINANCIAL ASPECTS OF THE TRANSBOUNDARY BIOSPHERE RESERVE:

7.1 Indicate if the the official agreement between the governmental authorities regarding the transboundary biosphere reserve has been signed: indicate the signatories titles and date of signature (provide a copy of the agreement).

De Vlaamse en Nederlandse provincies en gemeenten waarvan het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied deel van uitmaakt hebben in mei 2023 een samenwerkingsovereenkomst afgesloten met het parkbureau Kempen~Broek (onderdeel van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland). Deze organisatie coördineert en faciliteert reeds ruim twintig jaar de grensoverschrijdende samenwerking in het gebied. Met deze overeenkomst werd de coördinerende en faciliterende rol van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland bevestigd, werd de organisatie aangeduid als uitvoerende instantie voor de implementatie van het Masterplan 2024-2047 en Operationeel Programma 2024-2029 en werden afspraken gemaakt over de financiering van de werking van het projectbureau. In de samenwerkingsovereenkomst en het Masterplan werden ook de taakstelling van de verschillende (werk)groepen uit de samenwerkingsstructuur (zie verder) opgenomen.

De samenwerkingsovereenkomst is als Annex VI bij deze nominatie gevoegd.

Ook de Vlaamse en Nederlandse overheden ondertekenden deze grensoverschrijdende nominatie van het voorgestelde Biosfeergebied.

7. 2. Coordinating structure of the proposed transboundary biosphere reserve

7.2.1 Name the structure, give the memberships and describe the functioning (incl. financing and staff). Who are the authorities in charge of the coordination/management of the proposed transboundary biosphere reserve, does it have a permanent secretariat and who are the focal points for coordination in each individual biosphere reserve.

De bestaande samenwerking met de partners zal blijven bestaan en de samenwerkingsstructuur zal worden aangepast en uitgebreid om invulling te kunnen geven aan de erkenning als Biosfeergebied.

Momenteel bestaat de samenwerkingsstructuur uit een grensoverschrijdende stuurgroep, een grensoverschrijdende partnergroep en het parkbureau Kempen~Broek. Hierin zijn alle deelnemende partners uit beide landen vertegenwoordigd. Voor een overzicht van de partners verwijzen we naar 1.3.1.

In de stuurgroep zetelen de gedeputeerden van de provincies Limburg (B) en Limburg (NL). De provincie Noord-Brabant (NL) volgt de stuurgroep als agendalid aangezien slechts een beperkte oppervlakte van het gebied in de provincie ligt. In de partnergroep zitten (ambtelijke) vertegenwoordigers van de provincies en gemeenten, maar ook vertegenwoordigers van de verschillende beheerders van het gebied, de landbouwsector, toeristische diensten, erfgoedverenigingen, ... Sommige partners uit deze partnergroep nemen deel aan thematische werkgroepen.

Het parkbureau is een onderdeel van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland en faciliteert en coördineert in opdracht van de stakeholders ruim twintig jaar de grensoverschrijdende samenwerking in het Kempen~Broek. Het organiseert de bijeenkomsten van stuur-, partner- en thematische werkgroepen, maar ook tal van bilaterale bijeenkomsten tussen verschillende partners uit het samenwerkingsverband.

Naar aanleiding van deze Biosfeer- en de Landschapsparkkandidatuur zal de samenwerkingsstructuur worden aangepast. We blijven werken met een stuurgroep en een partnergroep. De bestaande stuurgroep wordt uitgebreid met twee onafhankelijke vertegenwoordigers voor natuur en landbouw. Er wordt momenteel nog besproken hoe we een vertegenwoordiging van jongeren kunnen opnemen in de partnergroep. Er worden nieuwe, permanente werkgroepen opgericht of de werking van bestaande wordt herschikt. Een werkgroep Beheer, bestaande uit de natuursector, watersector, landbouwsector, landschaps- en erfgoedsector zal enkele keren per jaar samenkomen om samen met het parkbureau het beheer van het voorgestelde Biosfeergebied af te stemmen. De bestaande werkgroep Communicatie en Recreatie zal worden opgesplitst in een werkgroep Communicatie en Participatie en een werkgroep Recreatie en Toerisme. In de werkgroep Wetenschap en Educatie zullen wetenschappelijke instellingen en partners uit de educatieve sector het wetenschaps- en educatieplan vormgeven en de uitvoering ervan realiseren of mee opvolgen. Met de werkgroep zal ook worden bekeken of het haalbaar is om lokale scholen

te betrekken in de werkgroep Wetenschap en Educatie. In een werkgroep Ondernemers/ Ambassadeurs tenslotte willen we de samenwerking met ondernemers in het gebied via een ambassadeursprogramma uitbouwen.

Het parkbureau organiseert alle werkgroepen en koppelt de werking ervan terug met de stuur- en partnergroep.

Tenslotte zal worden gewerkt aan een *community* van Vrienden van het Biosfeergebied Kempen~Broek om inwoners en bezoekers bij de werking van het voorgestelde Biosfeergebied te betrekken. Momenteel worden ze deels vertegenwoordigd door de verkozen, politieke mandatarissen van de gemeenten en provincies in de stuurgroep. Daarnaast werken bij de verschillende partnerorganisaties en -administraties heel wat inwoners uit het gebied of de directe regio. Ook op projectbasis wordt nu reeds geregeld met inwoners samengewerkt om hun ideeën en plannen te realiseren en om hen te betrekken bij de grensoverschrijdende samenwerking in het gebied.

De betrokkenheid van stakeholders in de implementatie en het management van het voorgestelde Biosfeergebied zal gebeuren via bovengenoemde samenwerkingsstructuur en via de uitvoering van de ambities en doelstellingen uit het Masterplan 2024-2047, de acties uit het Operationeel Programma 2024-2029 en het nog op te stellen wetenschaps- en educatieplan.

Secretariaat

Het Regionaal Landschap organiseert het grensoverschrijdende permanente secretariaat en treedt op als *focal point* (zowel voor het Nederlandse als voor het Vlaamse deel), coördinerende en faciliterende organisatie namens de beide provincies Limburg (B en NL), Noord-Brabant (NL), de Nederlandse gemeenten Cranendonck, Weert, Nederweert en de Belgische gemeenten Bocholt, Bree, Kinrooi en Maaseik.

Het parkbureau Kempen~Broek is onderdeel van het Regionaal Landschap Kempen en Maasland en fungeert als aanjager en trekker. Het zorgt voor het bewaken van de gemaakte afspraken, de voortgang en de juiste (bestuurlijke) afstemming met alle relevante streekholders.

Een multidisciplinair parkbureau Kempen~Broek is namens het samenwerkingsverband Kempen~Broek belast met een reeks taken om de missie, ambities, doelstellingen en acties uit het Masterplan 2024-2047 en het operationeel programma waar te maken.

Het mandaat van het samenwerkingsverband Kempen~Broek aan het Regionaal Landschap Kempen en Maasland voor de uitbouw van het parkbureau Kempen~Broek omvat:

- Organisatie van de overlegstructuren (i.c. stuurgroep, partnergroep, werkgroepen) en organisatie en/of deelname aan projectmatig overleg;
- Actieve ondersteuning van streekholders in het realiseren van acties die noodzakelijk zijn om de missie, ambities, doelstellingen van het Masterplan 2024-2047 en het bijhorende operationeel programma mogelijk te maken. Dit kan onder andere door acties te detecteren, plannen te detailleren, te clusteren, onderling af te stemmen, streekholders te inspireren, te informeren, te stimuleren en/of te coördineren en waar nodig zelf uit te voeren;

Nieuwe werkingsstructuur

- Toetsen van plannen, projecten, acties of activiteiten van derden aan de missie en ambities van het Masterplan 2024-2047 en zo nodig hen constructief te ondersteunen en, in indien nodig bij te sturen;
- Samen met de streekholders de zesjaarlijkse evaluatie en actualisatie van het masterplan en het operationeel programma uitvoeren;
- Een voortrekkersrol opnemen en innovatie mogelijk maken inzake gebiedsgerichte werking: grensoverschrijdend en grensverleggend;
- Organiseren en stimuleren van bewoners-, bezoekers- en ondernemersparticipatie;
- Contactpunt voor streekholders, omwonenden en bezoekers bij klachten, voorstellen en vragen;
- Belangenbehartiging van het merk/beeld/concept 'Kempen~Broek' (i.c. voorkomen van misbruik en optimaliseren commercieel gebruik);
- Overkoepelende communicatie over en promotie van het Biosfeergebied en/of Landschapspark Kempen~Broek;
- Stroomlijning, realisatie en kwaliteitsbewaking van interne en externe signalisatie en communicatie;
- Optimalisatie, monitoring, kwaliteitsbewaking en de organisatie van het onderhoud van de recreatieve routestructuren voor wandelaars in het Kempen~Broek;
- Samenwerking stimuleren met en vertegenwoordiging van het Kempen~Broek in provinciale, regionale, nationale en internationale overlegstructuren, fora, netwerken, organisaties, ...

Bovengenoemde taken worden uitgevoerd in nauw overleg en in samenspraak met de stakeholders van het samenwerkingsverband Kempen~Broek.

De personele samenstelling van het parkbureau Kempen~Broek moet een afspiegeling zijn van de diversiteit aan stakeholders van het samenwerkingsverband Kempen~Broek, en van de aard en omvang van de uiteenlopende doelen uit verschillende beleidsniveaus en sectorale invalshoeken (landschap, landbouw, natuur, water, ruimte, erfgoed, toerisme, recreatie, ...).

Medewerkers van het parkbureau Kempen~Broek functioneren als een professioneel collectief dat binnen de krijtlijnen van het Masterplan 2024-2047 en met een sterk mandaat verantwoordelijk is voor en/of toeziet op een kwaliteitsvolle uitvoering van projecten en acties.

Medewerkers van het projectbureau Kempen~Broek hebben allen, op hoofdlijnen, een vijfledige opdracht:

- Uitvoeren van de gemeenschappelijke en overkoepelende acties;
- Verbinden, inspireren, coördineren en faciliteren van stakeholders in hun uitvoering van acties;
- Cohesie en synergie mogelijk maken tussen de (acties van de) stakeholders onderling;
- Actief bijdragen aan en/of leiding nemen in projecten van/met stakeholders;
- Tendensen en kansen detecteren en innovatie mogelijk maken en vertalen naar al dan niet bijgestelde doelen en acties.

7.2.2 Other mechanisms of consultation and co-ordination among the different stakeholders in the transboundary biosphere reserve, including mechanism for involvement of local communities into common activities and programmes of the proposed transboundary biosphere reserve

Inwoners worden in eerste instantie vertegenwoordigd door hun verkozen vertegenwoordigers: de lokale beleidsmakers zoals schepenen/ wethouders en burgemeesters. Zij hebben een goed beeld van de issues die spelen in hun gemeente. De medewerkers van de organisaties die deel uit maken van het samenwerkingsverband zijn vaak afkomstig uit het gebied en vertegenwoordigen zo bijkomend 'de inwoner' en via de werkgroep Wetenschap en Educatie betrekken we lokale mensen die met onderzoek en educatie bezig zijn.

We willen de betrokkenheid in de toekomst echter uitbreiden, o.a. via een werkgroep Ondernemers/Ambassadeurs en een community van 'Vrienden van het Kempen~Broek' (zie ook 7.2.1). De ervaring is echter dat het betrekken van lokale mensen voor een 'algemeen doel' zoals een Biosfeergebied niet eenvoudig is. Het werkt beter door hen te betrekken bij concrete projecten en acties die hen direct of hun directe omgeving aanbelangen. In de toekomst willen we hen dan ook (nog) nauwer betrekken bij het voorbereiden en uitvoeren van projecten en acties of initiatieven ondersteunen en faciliteren die ze zelf ondernemen en die passen binnen de zes ambities.

In de nieuwe werkingsstructuur is een werkgroep Communicatie en Participatie voorzien die nieuwe manieren zal uitwerken om lokale mensen te betrekken. Dit kan in samenwerking met de werkgroep Wetenschap en Educatie, bijvoorbeeld voor het opstellen van enquêtes, onderzoek naar participatie of het betrekken van kansengroepen.

7.3 Financial source(s) and yearly budget of the coordinating structure of the transboundary biosphere reserve and of workplan and common programmes, shared staff respectively: Budget and staff support, including approximate average annual amounts (or range from year-to-year); main sources of funds (including financial partnerships established (private/public), innovative financial schemes); special capital funds (if applicable); number of full and/or part-time staff; in-kind contribution of staff ; volunteer contributions of time or other support.

7.3.1 For the coordinating structure

Het jaarlijks budget van het parkbureau Kempen~Broek binnen het Regionaal Landschap Kempen en Maasland varieert van jaar tot jaar, maar bedraagt gemiddeld 300.000 EUR, gebaseerd op een team van vijf medewerkers en de werking van de afgelopen jaren. Het team zal in de komende jaren worden uitgebreid. De medewerkers van het projectbureau werken grensoverschrijdend, dus zowel in het Nederlandse als in het Vlaamse deel van het gebied.

De provincies Belgisch Limburg, Nederlands Limburg en de betrokken gemeenten zorgen voor een basisfinanciering conform de eerdergenoemde samenwerkingsovereenkomst (ca. 180.000 EUR per jaar). Deze basisfinanciering wordt ingezet als cofinanciering in verschillende projecten waarmee extra middelen worden gegenereerd voor de realisatie van terreinacties, communicatie over het gebied en de samenwerking, etc.

Als het gebied ook erkend wordt als grensoverschrijdend Landschapspark ontvangt het een structurele financiering van ca. 489.000 EUR voor zowel de coördinatie als voor de werking (investeringen op het terrein). De beslissing hierover wordt in het najaar van 2023 door de Vlaamse overheid genomen.

De verschillende partners zetten hun personeel in voor deelname aan de samenwerking en voor de realisatie van projecten wat overeenkomt met ruim 40 professionele werkrachten (inbreng in natura).

Specifiek voor het beheer van de verschillende natuurgebieden zetten de verschillende terreinbeheerders 60 professionele werkrachten en bijna 200 vrijwilligers in.

7.3.2 For the workplan and common programmes

Voor de projectwerking, zowel van het parkbureau Kempen~Broek als van de verschillende partners, is het moeilijk om een inschatting te maken van de jaarlijks beschikbare middelen en hun bronnen omdat deze van jaar tot jaar variëren. Er is een Operationeel Programma 2024-2029 opgesteld met een lijst van acties. De begroting is op het moment van schrijven echter nog niet afgerond, maar bedraagt nu reeds 9,5 miljoen EUR.

In het Operationeel Programma 2024-2029 zijn bovendien acties opgenomen om een duurzame financiering van het beheer en de inrichting van het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied uit te bouwen, o.a. via een Landschapsfonds. Zo geven we invulling aan MAB Strategic Action A5.1, A5.2 en C5.1 van het MAB Lima Action Plan.

Om een indicatie te geven: met de projecten die de afgelopen twintig jaar door het parkbureau Kempen~Broek werden geïnitieerd of begeleid, werd ruim 16 miljoen EUR geïnvesteerd in het voorgestelde Biosfeergebied. Dit zijn projecten en investeringen die werden gerealiseerd naast de eigen projecten en investeringen van de verschillende partners in hun deelgebied of in hun sector.

Project	Investering (EUR)	Subsidiebron	Uitvoering
<i>Grensoverschrijdend Landschap Kempen~Broek (Interreg III Vlaanderen-Nederland), waarmee met name werd geïnvesteerd in natuurontwikkeling en recreatieve infrastructuur</i>	5.723.644,44	Europa	2002-2006

<i>Kempen~Broek natuurlijk, voor mens en dier</i> (Interreg III Vlaanderen-Nederland <i>People to People</i>), waarmee werd geïnvesteerd in natuurbeleving, onderzoek en kennisuitwisseling over ontsnippering	168.117,99	Europa	2006-2007
<i>Duurzaam Verbinden</i> (Interreg IV Vlaanderen-Nederland), waarmee werd geïnvesteerd in communicatie over het gebied, een ruim educatief- en belevingsaanbod, landschapsherstel, natuur- en beekherinrichting, uitbouw van natuurlijke klimaatbuffers, identificatie van knelpunten waar het beleid in Vlaanderen en Nederland onvoldoende grensoverschrijdend op elkaar is afgestemd of zelfs conflicteert, ...	2.432.092,93	Europa	2010-2013
<i>Dear Landscape</i> (Interreg Euregio Maas-Rijn), waarmee we twee onderzoekers een maand lang mensen in het gebied lieten interviewen om te polsen naar hun beeld over en hun beleving van het gebied, de knelpunten die ze ervoeren, ...	9.500,00	Europa	2018-2019
<i>Kempen~Broek, vlechtwerk voor biodiversiteit</i> , met een focus op natuurverbindingen en het verbinden van mens met natuur; de uitvoering van drie onderzoeken naar de resultaten van uitgevoerde natuurinrichtingsprojecten, de kansen voor klimaatadaptatie in het gebied en de economische impact van het gebruik van de ecosysteemdiensten in het Kempen~Broek.	200.000,00	Belgisch Limburg	2010-2012
<i>Natuur betraapt in Kempen~Broek</i> , met als doel het oprichten van een werkgroep Flora en Fauna, het uitbreiden van de vrijwilligersgroep om de biodiversiteit te monitoren en om te communiceren over de biodiversiteit in het gebied.	63.700,00	Belgisch Limburg	2013
<i>Regionale natuurparken in het Regionaal Landschap Kempen en Maasland: Rivierpark Maasvallei & GrensPark Kempen~Broek</i> . Doel van het project was de uitbouw van een robuuste, grensoverschrijdende, leefbare en beleefbare keten van groengebieden op de grens van de beide provincies Limburg (B en NL) en Noord-Brabant (NL).	464.723,24	Belgisch Limburg	2009-2013
<i>Kwaliteitsimpuls Wandelen</i> , waarmee werd geïnvesteerd in kwaliteitsvolle bewegwijzerde wandelroutes en monitoring van het aantal wandelaars.	163.027,44	Toersime Vlaanderen	2008-2017
<i>Landschapsgewijs</i> (LEADER), waarmee een historisch watermolen werd ingericht als café-bezoekersonthaal om zo de belevingsmogelijkheden van het gebied te verhogen en de lokale economie een impuls te geven.	189.838,26	Europa	2013-2015
<i>Grensoverschrijdend Waterbeheer Kempen~Broek</i> , waarvan de focus lag op het werken aan een weerbaar watersysteem om aanpassing aan de	4.000.000,00	Nederlands Limburg	2016-2021

klimatecrisis en dit zowel in natuur- als in landbouwgebieden.			
<i>Ruimte voor klimaatadaptatie in Kempen~Broek</i> , waarbij de focus lag op klimaatadaptatie in relatie tot ruimtelijke ordening met aandacht voor integraal waterbeheer; robuuste, veerkrachtige natuur- en bosgebieden; een betere integratie van natuur en landbouw.	300.000,00	Vlaanderen	2015-2018
<i>Water+Land+Schap</i> , waarvan de focus ligt op een geïntegreerde versterking van het watersysteem incl. verhoging van de landschapskwaliteit om het gebied aan te passen aan de gevolgen van de klimatecrisis en dit zowel in natuur- als in landbouwgebieden.	930.000,00	Vlaanderen	2019-2025
<i>Grensgevallen</i> , waarin de focus lag op het ontsluiten en beleefbaar maken van een aantal erfgoedrelicten en historische verhalen in het gebied.	194.162,18	Belgisch en Nederlands Limburg	2018 – 2022
<i>Landschapspark</i> , een kandidatuur om erkend te worden als grensoverschrijdend landschapspark (zie ook elders in deze kandidatuur).	120.000,00	Vlaanderen	2022-2023
<i>Wildlife Economy</i> (Interreg Europe), met als doel aan te tonen dat natuur en natuurbeleving kunnen bijdragen aan een duurzame economie.	148.456,24	Europa	2019-2022
<i>Samenwerking Grensgebied De Kempen</i> : een samenwerking die focuste op het versterken van de landschapskwaliteit, de biodiversiteit, ontsnippering, recreatieve ontsluiting en economische ontwikkeling van het gebied.	187.000,00	gemeenten en provincies	2022-2024
<i>Grenzeloos Landschapstoerisme</i> (Interreg VI Vlaanderen-Nederland), waarin wordt gefocust op het versterken van het grensoverschrijdend toerisme in de grensregio tussen Maastricht en Eindhoven.	694.250,00	Europa	2023-2026
Totaal	16.031.012,72		

Overzicht van de grotere grensoverschrijdende projecten die de afgelopen twintig jaar door het parkbureau Kempen~Broek werden geïnitieerd en samen met verschillende partners werden gerealiseerd.

7.4 Does the proposed transboundary biosphere reserve have cooperative activities with other transboundary biosphere reserves (exchanges of information and personnel, joint programmes, etc.)?

Er bestaat nog geen samenwerking met andere grensoverschrijdende Biosfeergebieden, maar wel met andere grensoverschrijdende gebieden. Hiermee wordt samengewerkt op projectbasis, via kennisuitwisseling, ... Indien de kans zich voordoet of de vraag wordt gesteld, zal zeker worden overwogen om een samenwerking met andere grensoverschrijdende Biosfeergebieden aan te gaan.

8. CONCLUSION

In your opinion, what will ensure that both the functioning of the transboundary biosphere reserve and the structures in place will be satisfactory? Explain why and how, especially regarding the common management of the shared ecosystems according to the three functions of biosphere reserves (conservation, development, logistic) and the participation of local communities?

De jarenlange structurele en grensoverschrijdende samenwerking in het voorgestelde Biosfeergebied toont aan dat het partnerschap de waarde van het gebied erkent en op een duurzame manier wil ontwikkelen. De breedte van dit partnerschap, bestaande uit nationale, provinciale en lokale partijen uit de publieke, semipublieke en private sfeer, bewijst dat de samenwerking breed wordt gedragen en kan bijdragen aan de realisatie van Europees, Vlaams, Nederlands, provinciaal en gemeentelijk beleid en ook aan de doelstellingen van de non-gouvernementele organisaties. Uit gesprekken met ondernemers in het gebied (met name uit de toeristische sector) blijkt ook een groot interesse voor de erkenning als Biosfeergebied.

Tal van projecten werden gerealiseerd en een groot aantal activiteiten voor en met inwoners (en bezoekers) werden georganiseerd. Uit de gesprekken met de verschillende partners, bilateraal of tijdens de bijeenkomsten van de stuurgroep en partnergroep, bleek de ambitie om de samenwerking verder te zetten, zelfs te versterken om het gebied samen 'op de kaart te zetten'. Het vormde immers de basis voor het initiële idee om de procedure voor de erkenning als Biosfeergebied op te starten. Hetzelfde geldt voor de ideeën en ambities voor nieuwe projecten die zullen bijdragen aan een duurzame toekomst voor het gebied en haar inwoners - zowel menselijke als niet-menselijke inwoners.

De afgelopen jaren werd reeds rekening gehouden met de positieve socio-economische effecten van de projecten voor het gebied en haar inwoners. Door een goede balans te zoeken tussen behoud van landschap, soorten, waterkwaliteit, erfgoed, ... en steeds meer projecten samen uit te voeren met inwoners of projecten van inwoners te faciliteren gaven de partners reeds invulling aan de behouds- en ontwikkelingsdoelstellingen van Biosfeergebieden. Aan de doelstelling 'wetenschap en educatie' werd voor een deel invulling gegeven, maar niet op structurele basis. De erkenning als Biosfeergebied is echter een stimulans om verder te blijven werken aan de behouds- en ontwikkeldoelstelling én om ook volop in te zetten op de doelstelling 'wetenschap en educatie'.

De verschillende ambities, doelstellingen en acties staan niet op zich en zijn vaak gelinkt aan elkaar. Met deze integrale benadering geven de partners dan ook invulling aan de drie doelstellingen van het Mens- en Biosfeerprogramma.

9. SUPPORTING DOCUMENTS

(1) Location and zonation map with coordinates

Zie Annex IV

(2) Cooperation plans and common workplan(s)

Zie Annex V

(3) Official agreement between the governmental authorities, if appropriate

Zie Annex VI

(4) List of main bibliographic references (to be annexed)

Zie Annex VII

(5) Further supporting documents.

/

10. ADDRESSES

10.1 Contact address of the proposed transboundary biosphere reserve:

Name: Regionaal Landschap Kempen en Maasland

Street or P.O. Box: Winterslagstraat 87

City with postal code: 3600 Genk

Country: Belgium

Telephone: +32 89 65 56 65

E-mail: info@kempenbroek.be

Web site: www.kempenbroek.eu, www.kempenbroekunesco.eu

Bronvermelding kaarten

Pagina	Kaart	Bron
p. 4	Situering in Vlaanderen en Nederland	Regionaal Landschap Kempen en Maasland
p. 5	Overzichtskaart met het Vlaamse en het Nederlandse deel van het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied	© Openstreetmap – openstreetmap.org/copyright, bewerkt door Regionaal Landschap Kempen en Maasland
p. 6	Geografische coördinaten	Regionaal Landschap Kempen en Maasland
p. 12	Location and zonation map	Regionaal Landschap Kempen en Maasland
p. 30	Het voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied en aangrenzende gebieden	© Openstreetmap – openstreetmap.org/copyright, bewerkt door Regionaal Landschap Kempen en Maasland
p. 34	Natura 2000-gebieden	Natura 2000-gebieden Nederland (Agentschap voor Landbouw en Visserij), Habitatrichtlijn(deel)gebieden Vlaanderen Toestand 18/01/2013 (Agentschap voor Natuur en Bos), Vogelrichtlijngebieden Vlaanderen (Agentschap voor Natuur en Bos)
p. 35	Vlaams Ecologisch Netwerk & Natuurnetwerk Nederland	Gebieden van het VEN en het IVON (Agentschap voor Natuur en Bos), Natuurnetwerk Nederland (Interprovinciaal Overleg)
p. 81	Location and zonation map	Regionaal Landschap Kempen en Maasland

Bronvermelding foto's en afbeeldingen

Auteur	Pagina
Erwin Christis	cover, 19, 23, 25, 27, 29, 32, 37, 40, 51, 55
Lander Loeckx	21

Annex I - MABnet Directory of Biosphere Reserves

Administrative details

Countries: The Netherlands, (Flanders) Belgium

Name of TBR: Kempen~Broek

Year designated:

Administrative authorities: (7)

Name Contact: Regionaal Landschap Kempen en Maasland

Contact address:

Street: Winterslagstraat 87

City with postal code: 3600 Genk

Country: Belgium

Telephone: +32 89 65 56 65

E-mail: info@kempenbroek.be

Related links:

Web site: www.kempenbroek.eu, www.kempenbroekunesco.eu

Social networks:

Instagram: <https://www.instagram.com/kempenbroek>

Facebook: <https://www.facebook.com/kempenbroek>

Description

General description:

In het voorgestelde Biosfeergebied wordt reeds meer dan twintig jaar grensoverschrijdend samengewerkt door een veertigtal partners. Met de erkenning als Biosfeergebied en door de realisatie van de zes ambities uit het Masterplan 2024-2047 willen ze de ontwikkeling van een duurzaam, biodivers en multifunctioneel landschap stimuleren dat bijdraagt aan de lokale economie en het welzijn van de inwoners.

Door de eeuwenlange wisselwerking tussen mens en natuur bestaat het voorgestelde Biosfeergebied uit een bijzonder afwisselend landschap. Een laaggelegen, zwak golvend dekzandlandschap wordt doorsneden door ondiepe beekvalleien waarin verschillende waterlopen van het hoger gelegen Kempens Plateau in het westen naar de lagergelegen Maas in het oosten stromen. Op enkele van de laagste plekken komen moerassen voor, restanten van wat ooit zeer uitgestrekte moerasgebieden waren en die voornamelijk vanaf de 19^e eeuw zijn drooggelegd en omgevormd tot landbouwgronden. Ze bestaan tegenwoordig uit vijvers, open moeras en (elzen)broekbossen. De hoger gelegen en drogere gronden worden voornamelijk ingenomen door de landbouw met weilanden en akkers. In het uiterste noorden liggen uitgestrekte heide- en stuifzandgebieden: een eeuwenoud cultuurlandschap waar interessante prehistorische sites bewaard zijn. De bossen op de drogere gronden bestaan voornamelijk uit eiken-berkenbos en grove dennenbossen (sinds de 19^e eeuw aangeplant voor de mijnindustrie). Ook de dorpen en enkele steden liggen verspreid in of aan de rand van het gebied op de hogere gronden en huisvesten tegenwoordig zo'n 75.000 inwoners in totaal.

Deze landschappelijke diversiteit weerspiegelt zich in een rijke biodiversiteit en het gebied heeft een belangrijke rol in het behoud van habitats en soorten in Vlaanderen en Nederland. Voor het behoud van enkele soorten speelt het gebied zelfs een essentiële rol.

Op economisch vlak is het gebied, zowel het Vlaamse als Nederlandse deel, een belangrijk landbouwgebied dat instaat voor de voedselproductie. De laatste jaren neemt het belang van toerisme als onderdeel van een duurzame plattelandseconomie sterk toe.

Gedurende eeuwen tekende de mens grenzen op het canvas van het gebied, een laatste keer in 1839 toen het een grensstreek tussen België en Nederland werd. Sporen van dit eeuwenoude grensverleden en -heden in de vorm van grenspalen, verdedigingssystemen, ... zijn in het landschap leesbaar of maken deel uit van het gemeenschappelijke orale erfgoed.

Het is een gebied met een stille, bescheiden geschiedenis. In deze streek aan de rand van de Kempen noopte de voedselvoorziening op arme ondergrond eeuwenlang tot een dagelijks gevecht om het bestaan. Een rijke cultuurhistorie vertaalt zich dan ook niet in opzichtige kathedralen of monumenten, maar in functionele gebouwen zoals de vele wind- en watermolens. Een rijke culinaire traditie en (traditionele) festiviteiten zijn levende getuigen van de veerkracht van de mensen die ondanks het dagelijkse labuur genoten van het leven.

Major ecosystem type:

- Akker en grasland;
- Loofbos, naaldbos, gemengd bos en bocagelandschap met houtkanten;
- Vochtige heide, droge heide en stuifzand;
- Water en wetlands (incl. beekvallei);
- Residentieel (met tuinen, parken, wegbermen, ...).

Major habitats & land cover types:

Europees beschermde habitats cf. Habitatrichtlijn

▪ **Graslandhabitats**

- H-6230, Droog heischraal grasland en soortenrijk struisgrasland
- H-6410 - Blauwgraslanden
- H-6430, Voedselrijke, soortenrijke ruigtes langs waterlopen en boszomen
- H-6510, Glanshaver- en grote vossenstaartgraslanden

▪ **Boshabitats**

- H-9120, Eiken-beukenbossen op zure bodems
- H-9190, Oude eiken-berkenbossen op zeer voedselarm zand
- H-91D0 Hoogveenbossen
- H-91E0, Valleibosses, elzenbroekbosses en zachthoutooibosses

▪ **Heidehabitats**

- H-2310, Droge heide op jonge zandafzettingen
- H-2330, Open graslanden op landduinen
- H-4010, Vochtige tot natte heide
- H-4030, Droge heide

▪ **Water- en wetlandhabitats**

- H-3130, Voedselarme tot matig voedselarme wateren met droogvallende oevers
- H-3150, Voedselrijke, gebufferde wateren met rijke waterplantvegetatie
- H-3260, Ondiepe beken en rivieren met goede structuur en watervegetaties
- H-7140, Voedselarme tot matig voedselarme verlandingsvegetaties
- H-7150 - Pioniervegetaties met snavelbiezen
- H-7210, Galigaanmoerassen

Andere, niet-Europees beschermde habitats

▪ **Graslandhabitats**

- Soortenrijk struisgrasland met vrij algemene soorten
- Dotterbloemgrasland
- Moerasspirearugte met graslandkenmerken
- Nat schraalland (N10.01)
- Vochtig hooiland (N10.02)
- Droog schraalgrasland (N11.01)
- Kruiden- en faunarijk grasland (N12.02)
- Glanshaverhooiland (N12.03)
- Kruiden- en faunarijke akker (N12.05)

- Ruigteveld (N12.06)
- Grasland, grasklaver, ... voor beweiding of voor silage als veevoer
- Wegbermen
- **Boshabitats**
  - Moerasbos van breedbladige wilgen
  - Wilgenstruweel op venige en zure grond
  - Doornstruweel
  - Houtwal en houtsingel, bestaande uit de soorten van gemengde bossen (L01.02)
  - Elzensingel (L01.03)
  - Knip- of scheerheg (L01.05)
  - Laan (L01.07)
  - Knotboom (L01.08)
  - Bossingel (L01.16)
  - Rivier- en beekbegeleidend bos (N14.01)
  - Hoog- en laagveenbos (N14.02)
  - Haagbeuken- en essenbos (N14.03)
  - Dennen-, eiken-, en beukenbos (N15.02)
  - Droog bos met productie, hoofdzakelijk grove den (*Pinus sylvestris*) (N16.03)
  - Vochtig bos met productie, hoofdzakelijk populier (*Populus spec.*) (N16.04)
  - Vochtig en hellinghakhout (N17.06)
- **Heidehabitats**
  - Vochtige heide (N06.04)
  - Droge Heide (N07.01)
  - Zandverstuiving (N07.02)
- **Water- en wetlandhabitats**
  - Grote zeggenvegetaties, al dan niet met bos
  - Rietvegetaties, al dan niet met bos
  - Zuur laagveen
  - Gemaaid rietland (N05.02)
  - Dynamisch moeras (N05.04)
  - Hoogveen (N06.03)
  - Poel en klein historisch water (L01.01)
  - Beek en bron (N03.01)
  - Zoete plas (N04.02)
  - Zwakgebufferd ven (N06.05)
  - Zuur ven of hoogveenven (N06.06)
  - Kanalen
  - Beken, sloten, greppels
  - Poelen, vijvers

Bioclimatic region: Dry Sub-humid

Location (latitude & longitude):

Cardinal points	Latitude	Longitude
Most central point:	51.198983	5.660489
Northernmost point:	51.329848	5.650447
Southernmost point:	51.064099	5.699365
Westernmost point:	51.210173	5.530944

Easternmost point:	51.237356	5.790891
--------------------	-----------	----------

Total Area: 26.370 ha

Core area(s): 2.550 ha

Buffer zone(s): 6.269 ha

Transition area(s): 17.551 ha

Different existing zonation: /

Altitudinal range (metres above sea level): 27 - 43 m

Zonation map(s) (refer to section 2.1): zie Annex IV

Main objectives of the transboundary biosphere reserve

Brief description

De partners willen de volgende vierentwintig jaar met het landschap als basis samenwerken aan een duurzaam, veerkrachtig, dynamisch, ondernemend en circulair Kempen~Broek voor en mét de stakeholders, voor huidige en toekomstige generaties. Hiervoor hebben ze in het Masterplan 2024-2047 zes ambities geformuleerd waarmee ze zullen werken aan de landschapskwaliteit en streekidentiteit, aan duurzaam toerisme, een klimaatbestendig landschap, een toekomstbestendige landbouw, lokale energieopwekking en een verbonden en soortenrijk landschap. Door de realisatie van deze zes ambities werken ze samen aan de ontwikkeling van een duurzaam, biodivers en multifunctioneel landschap dat bijdraagt aan de lokale economie en het welzijn van de inwoners.

Research

Brief description

Hoewel geregeld wetenschappelijk onderzoek werd en wordt uitgevoerd (bijvoorbeeld op projectbasis ter voorbereiding van natuurherstel- of ontwikkeling, in de landbouwsector naar een alternatief en/of efficiënter gebruik van water of alternatieve gewasbescherming, ...), is er momenteel geen structureel onderzoeksprogramma opgesteld voor het gehele voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied. Dit is wel gepland met de opstelling van een grensoverschrijdend wetenschaps- en educatieplan. Met dit plan zal ook worden bekeken hoe universiteiten, hogescholen, kennisinstellingen en lokale scholen nauwer kunnen worden betrokken en welke mogelijkheden tot competentieontwikkelingen kunnen worden aangeboden aan de partners uit het samenwerkingsverband.

Monitoring

Brief description

Hoewel monitoring van bijvoorbeeld soorten, habitats, waterkwaliteit en -kwantiteit, effecten van carbon farming, ... plaatsvindt, bestaat er momenteel geen structureel monitoringprogramma voor het gehele voorgestelde grensoverschrijdende Biosfeergebied. Dit is wel gepland met de opstelling van een grensoverschrijdend wetenschaps- en educatieplan. De onderzoeken en monitoring die in de toekomst wordt opgezet, zullen zo praktijkgericht mogelijk moeten zijn om de zes ambities uit het opgestelde Masterplan 2024-2047 te ondersteunen. Thema's die belangrijk worden zijn: socio-economische effecten van maatregelen, relatie tussen natuur en gezondheid, klimaatadaptatie, burgerwetenschap en -participatie, nieuwe verdienmodellen voor landbouw en landschapsbeheer, samenwerking van landbouw en natuur als de behouders en beheerders van de steeds beperkter wordende open ruimte in dit deel van Vlaanderen en Nederland.

Specific variables (fill in the table below and tick the relevant parameters)

Abiotic		Biodiversity	
Abiotic factors	X	Afforestation/Reforestation	X
Acidic deposition/Atmospheric factors	X	Algae	
Air quality	X	Alien and/or invasive species	X
Air temperature		Amphibians	X
Climate, climatology	X	Arid and semi-arid systems	
Contaminants		Autoecology	
Drought	X	Beach/soft bottom systems	
Erosion		Benthos	
Geology	X	Biodiversity aspects	X
Geomorphology	X	Biogeography	
Geophysics		Biology	X
Glaciology		Biotechnology	
Global change		Birds	X
Groundwater	X	Boreal forest systems	
Habitat issues	X	Breeding	X
Heavy metals		Coastal/marine systems	
Hydrology	X	Community studies	X
Indicators		Conservation	X
Meteorology		Coral reefs	
Modeling		Degraded areas	
Monitoring/methodologies	X	Desertification	
Nutrients	X	Dune systems	
Physical oceanography		Ecology	X
Pollution, pollutants	X	Ecosystem assessment	X
Siltation/sedimentation		Ecosystem functioning/structure	X
Soil	X	Ecosystem services	X
Speleology		Ecotones	
Topography		Endemic species	
Toxicology		Ethology	
UV radiation		Evapotranspiration	
		Evolutionary studies/Palaeoecology	
		Fauna	X
		Fires/fire ecology	
		Fishes	X
		Flora	X
		Forest systems	X
		Freshwater systems	X
		Fungi	X
		Genetic resources	X
		Genetically modified organisms	
		Home gardens	X
		Indicators	
		Invertebrates	X
		Island systems/studies	
		Lagoon systems	
		Lichens	X
		Mammals	X

		Mangrove systems	
		Mediterranean type systems	
		Microorganisms	X
		Migrating populations	X
		Modeling	
		Monitoring/methodologies	X
		Mountain and highland systems	
		Natural and other resources	X
		Natural medicinal products	
		Perturbations and resilience	
		Pests/Diseases	
		Phenology	X
		Phytosociology/Succession	
		Plankton	
		Plants	X
		Polar systems	
		Pollination	
		Population genetics/dynamics	X
		Productivity	
		Rare/Endangered species	X
		Reptiles	X
		Restoration/Rehabilitation	X
		Species (re) introduction	X
		Species inventorying	X
		Sub-tropical and temperate rainforest systems	
		Taxonomy	
		Temperate forest systems	X
		Temperate grassland systems	X
		Tropical dry forest systems	
		Tropical grassland and savannah systems	
		Tropical humid forest systems	
		Tundra systems	
		Vegetation studies	X
		Volcanic/Geothermal systems	
		Wetland systems	X
		Wildlife	X

Socio-economic		Integrated monitoring	
Agriculture/Other production systems	X	Biogeochemical studies	
Agroforestry	X	Carrying capacity	X
Anthropological studies		Climate change	X
Aquaculture		Conflict analysis/resolution	
Archaeology	X	Ecosystem approach	X
Bioprospecting		Education and public awareness	X
Capacity building	X	Environmental changes	X
Cottage (home-based) industry		Geographic Information System (GIS)	X
Cultural aspects	X	Impact and risk studies	
Demography		Indicators	
Economic studies	X	Indicators of environmental quality	X

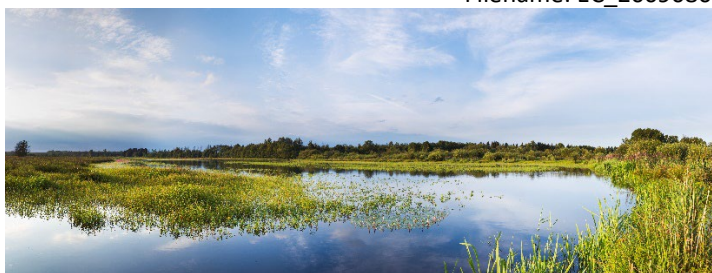
Economically important species	X	Infrastructure development	
Energy production systems	X	Institutional and legal aspects	
Ethnology/traditional practices/knowledge		Integrated studies	
Firewood cutting		Interdisciplinary studies	X
Fishery		Land tenure	
Forestry	X	Land use/Land cover	X
Human health	X	Landscape inventorying/monitoring	X
Human migration		Management issues	X
Hunting	X	Mapping	X
Indicators		Modelling	
Indicators of sustainability	X	Monitoring/methodologies	X
Indigenous people's issues		Planning and zoning measures	X
Industry		Policy issues	X
Livelihood measures		Remote sensing	
Livestock and related impacts	X	Rural systems	X
Local participation	X	Sustainable development/use	X
Micro-credits		Transboundary issues/measures	X
Mining		Urban systems	
Modelling		Watershed studies/monitoring	X
Monitoring/methodologies	X		
Natural hazards	X		
Non-timber forest products			
Pastoralism			
People-Nature relations	X		
Poverty			
Quality economies/marketing	X		
Recreation	X		
Resource use	X		
Role of women			
Sacred sites			
Small business initiatives	X		
Social/Socio-economic aspects	X		
Stakeholders' interests	X		
Tourism	X		
Transports			

Annex II - Promotion and Communication Materials for the transboundary biosphere reserve

Following images are delivered as high resolution files

Filename: EC_20090804_0044

Filename: EC_20110824_001-034_pano

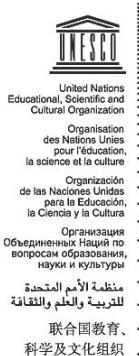
Filename: RLKM_EC_20161123_3586

Filename: RLKM_EC_20200831_DSF6768

Filename: EC_20140415_6694

UNESCO Photo Library
Bureau of Public Information

AGREEMENT GRANTING NON-EXCLUSIVE RIGHTS

Reference:

I Erwin Christis, the undersigned, copyright-holder of the above mentioned photo(s) with filename EC_20090804_0044, EC_20110824_001-034_pano, RLKM_EC_20161123_3586, RLKM_EC_20200831_DSF6768, EC_20140415_6694 hereby grant to UNESCO free of charge the non-exclusive right to exploit, publish, reproduce, diffuse, communicate to the public in any form and on any support, including digital, all or part of the photograph(s) and to licence these rights to third parties on the basis of the rights herein vested in UNESCO

These rights are granted to UNESCO for the legal term of copyright throughout the world.

The name of the photographer will be cited alongside UNESCO's whenever his/her work is used in any form.

I certify that:

I am the sole copyright holder of the photo(s) and am the owner of the rights granted by virtue of this agreement and other rights conferred to me by national legislation and pertinent international conventions on copyright and that I have full rights to enter into this agreement.

The photo(s) is/are in no way whatever a violation or an infringement of any existing copyright or licence, and contain(s) nothing obscene, libellous or defamatory.

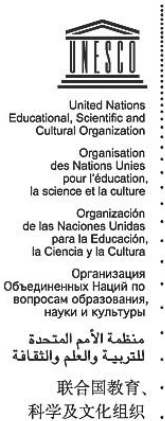
Name and Address: Erwin Christis, Winterslagstraat 87, 3600 Genk, Belgium

Signature :

Date : 28-09-2023

(sign, return to UNESCO two copies of the Agreement and retain the original for yourself)

Mailing address: 7 Place Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Direct Telephone: 00331 – 45681687
Direct fax: 00331 – 45685655; e-mail: photobank@unesco.org; mab@unesco.org

UNESCO video library

Bureau of Public Information

AGREEMENT GRANTING NON-EXCLUSIVE RIGHTS

Reference:

I Erwin Christis, the undersigned, copyright-holder of the above mentioned photo(s) with filename EC_20090804_0044, EC_20110824_001-034_pano, RLKM_EC_20161123_3586, RLKM_EC_20200831_DSF6768, EC_20140415_6694 hereby grant to UNESCO free of charge the non-exclusive right to exploit, publish, reproduce, diffuse, communicate to the public in any form and on any support, including digital, all or part of the photograph(s) and to licence these rights to third parties on the basis of the rights herein vested in UNESCO

These rights are granted to UNESCO for the legal term of copyright throughout the world.

The name of the photographer will be cited alongside UNESCO's whenever his/her work is used in any form.

I certify that:

I am the sole copyright holder of the photo(s) and am the owner of the rights granted by virtue of this agreement and other rights conferred to me by national legislation and pertinent international conventions on copyright and that I have full rights to enter into this agreement.

The photo(s) is/are in no way whatever a violation or an infringement of any existing copyright or licence, and contain(s) nothing obscene, libellous or defamatory.

Name and Address: Erwin Christis, Winterslagstraat 87, 3600 Genk, Belgium

Signature :

Date : 28-09-2023

(sign, return to UNESCO two copies of the Agreement and retain the original for yourself)

Mailing address: 7 Place Fontenoy, 75352 Paris 07 SP, Direct Telephone: 00331 – 45681687

Direct Fax: 00331 – 45685655; e-mail: photobank@unesco.org; mab@unesco.org

Annex III - Pamplona Recommendations (Spain, 2000)

RECOMMENDATIONS For the Establishment and Functioning of Transboundary Biosphere Reserves

As borders between states are political and not ecological, ecosystems often occur across national boundaries, and may be subject to different, or even conflicting, management and land use practices. Transboundary Biosphere Reserves (TBR) provide a tool for common management. A TBR is an official recognition at an international level and by a UN institution of a political will to co-operate in the conservation and sustainable use through common management of a shared ecosystem. It also represents a commitment of two or more countries to apply together the Seville Strategy for biosphere reserves and its objectives. It corresponds to the increasing recognition of the appropriateness of the ecosystem approach, for conservation and sustainable use of biological diversity.

The recommendations presented below deal with the establishment of TBR, the measures which can be taken to respond to the MAB principles and in particular the goals of the Seville Strategy and the way of ensuring that a TBR is truly operational. However, it should be kept in mind that, although the biosphere reserve provides a general framework for action in a transboundary location, the real-world situations will vary very much from a place to another, and flexibility is needed even more than in a national context.

The process leading towards the official designation of a TBR can include many forms of cooperation and co-ordination among the existing areas on either side of a border. These serve as a basis for formalising the TBR proposal and should be encouraged.

Procedure for the establishment of a TBR

Up until now, all existing TBR were established as separate biosphere reserves in individual countries before being designated as TBR. However, it could be envisaged in the future that a TBR be established jointly by the countries concerned in one step. In both cases, the ultimate aim should be to have one *functional biosphere reserve*.

In these two different scenarios, the following respective procedures are recommended:

- Establishment of a biosphere reserve on each side of the border;
- or, when the TBR is established in one step, definition of the zoning of the area according to the general criteria for designation of biosphere reserves.
- Identification of local and national partners and establishment of a working group to define the basis and identify key issues for co-operation.
- Signing of an official agreement between governmental authorities regarding the TBR.
- Nomination of the various parts by the respective State authorities;
- or, when the TBR is established in one step, joint nomination for the whole area by the concerned State authorities.
- In both scenarios, indication of the main components of a plan for co-operation in the future.
- Official designation by ICC MAB of UNESCO.

Functioning of the TBR

Among the measures recommended to make the TBR function effectively, priority should be given to:

- Preparation and adoption of a zonation plan for the whole area and implementation of the zonation by strict protection of core areas, delimitation of the buffer zones and coordinated objectives for the transition areas; this implies that the countries concerned have a common understanding of the characteristics of each of the zones, and that similar management measures are in place for each zone.
- When the zonation plan is defined, publication on a joint map of the zonation.
- Definition of common objectives and measures, work plan, time table, and required budget; this should be a demand driven process, based on perceived needs or management requirements. This work plan should take into account the elements listed under the goals of the Seville Strategy as suggested below.

- Identification of potential funding sources for the work plan and joint or simultaneous application for these funds.
- Establishment of a means of communication between the co-ordinators/managers of the different parts of the TBR, including electronic mail when feasible.
- Efforts towards harmonised management structures on each side.

Institutional Mechanism

The TBR will not function without a joint structure devoted to its co-ordination. Although this structure can vary greatly from one TBR to another, the following points can be recommended:

- The co-ordinating structure is representative of various administrations and the scientific boards, as well as the authorities in charge of the protected areas, the representatives of local communities, interested and affected groups, including youth, and of the private sector.
- The NGO sector in the area is also represented in the structure.
- This structure has a permanent secretariat, and a budget is devoted to its functioning.
- A person is designated on each side to act as a focal point for co-operation.
- General and regular meetings of the co-ordinating structure are complemented by thematic groups, on an *ad hoc* basis, in order to create a platform for discussion among stakeholders from the countries concerned, with a view to promote all opportunities for exchanging views and knowledge.
- Joint staff teams are operational for specific tasks.
- An association is set up with the specific aim of promoting the TBR.

Responding to the goals of the Seville Strategy

Goal I: Use Biosphere Reserves to Conserve Natural and Cultural Diversity

In order to develop a concerted strategy for conservation, the following measures can be recommended:

- Co-ordination of regulatory measures on protection and, in case of incompatibility, their harmonisation.
- Common or co-ordinated policies for threatened and protected species and ecosystems, migratory species, as well as control of invasive alien species.
- Common or co-ordinated policies for rehabilitation and restoration of degraded areas.
- Co-ordinated action against illegal activities such as wildlife poaching and unauthorised logging.

Goal II: Utilize Biosphere Reserves as Models of Land Management and of Approaches to Sustainable Development

The human component of biosphere reserves and their role in promoting approaches to sustainable development can lead to a variety of forms of co-operation, ranging from the use of natural resources to the protection of cultural heritage. Among the measures that can be recommended in TBR are the following:

- Co-ordination of management practices, for example in forestry, logging, forest regeneration, or in the field of pollution control.
- Identification of possible perverse incentive and promotion of viable sustainable alternatives.
- Elaboration and supporting of the implementation of a joint tourism policy.
- Promotion of partnership among various groups of stakeholders having the same interests, in order to make the TBR a common project.
- Promotion of participation of local communities in the TBR, including local NGOs.
- Promotion of joint cultural events and fostering of co-operation on cultural and historical heritage preservation.
- Developing of common strategies for planning based on research and monitoring.

Goal III: Use Biosphere Reserves for Research, Monitoring, Education and Training

Joint activities on research and monitoring should be led by scientific boards and planned in joint sessions; these activities could be carried out along the following lines:

- Define and implement joint research programmes.
- Develop common data collection formats, indicators, monitoring and evaluation methods.
- Exchange existing data, including maps and geographical information, and facilitate access to results of research.
- Share scientific information, including through the organisation of workshops, conferences, etc.
- Share equipment when feasible.
- Jointly publish results of common research.
- Develop joint mapping and GIS.

Many joint activities in the field of education and training can be recommended, such as:

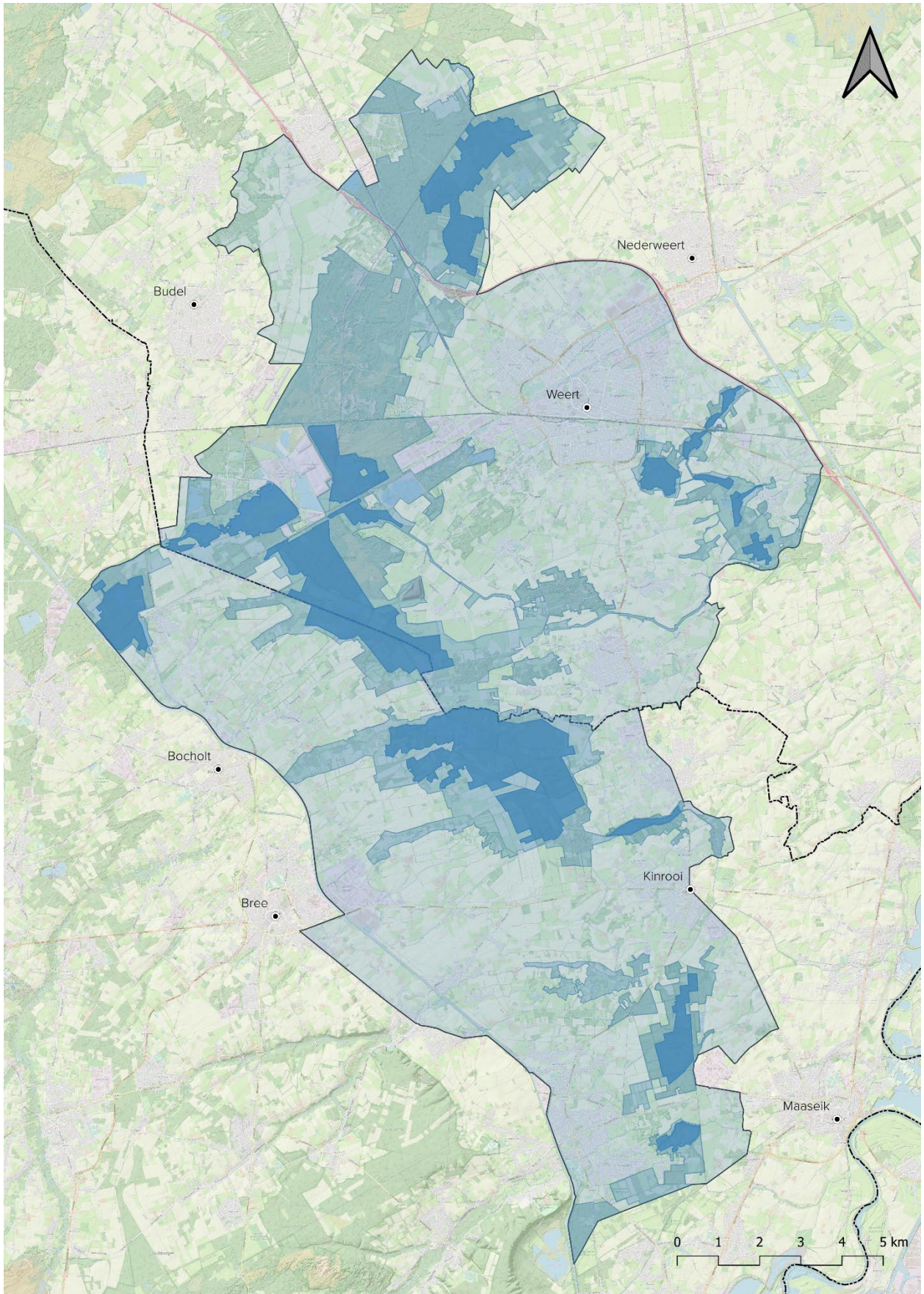
- Organisation of joint training courses and technical meetings for managers and field staff.
- Promotion of staff exchanges.
- Promotion of understanding of neighbouring country's culture.
- Organisation of linguistic training when needed.
- Exchanges of scientists between universities and academic and research institutions of each country.
- School exchanges.
- Launching of participatory training programmes for various groups of stakeholders.

Information and public awareness are crucially important to develop a common understanding and build support for and appropriation of the objectives of the TBR by the different stakeholders. Therefore, the rationale and objectives of the TBR should be explained by varied means to different target groups (decision makers, local populations, visitors, schools, scientists, managers, etc). Among other activities, the following can be recommended:

- Develop a common public relations' strategy with the aim of raising awareness and promoting the TBR.
- Produce information material, brochures, books, etc.
- Organise exhibits and events around the TBR.
- Develop a common logo for the TBR, as well as a common design for published material.
- Implement joint demonstration projects.
- Set up a common internet site.

Annex IV - Location and zonation map

Annex V - List of land use and management/cooperation plans

De volgende documenten zijn gebundeld in een extra bijlage 'Land use and management/cooperation plans' met de referentienummers uit deze lijst.

Plannen voor het volledige gebied

Referentienr.	Naam	Beheerder/uitgever	Jaartal
1	Masterplan 2024-2047	Regionaal Landschap Kempen en Maasland	2023
2	Operationeel Programma 2024-2029	Regionaal Landschap Kempen en Maasland	2023

Alle beheerplannen beschrijven de te bereiken doelstellingen voor habitats en soorten en de beheersacties die moeten worden uitgevoerd om deze doelstellingen te bereiken. De beheerplannen zijn opgesteld in overeenstemming met de wettelijke vereisten in Vlaanderen en Nederland.

Plannen voor deelgebieden

Vlaams deel

Referentienr.	Naam	Beheerder/uitgever	Jaartal
3	Bosbeheersplan voor het Bosreservaat Grootbroek	Afdeling Bos en Groen (nu Agentschap voor Natuur en Bos)	1998
4	Beheerplan Uitbreiding Bosreservaat Grootbroek	Agentschap voor Natuur en Bos	2006
5	Erkenningsdossier Vallei van de Itterbeek	Natuurpunt	
6	Uitgebreid bosbeheerplan Domeinbos Lozerheide-Broeksbeemden en openbaar bos Kettingbrug, Varkensbos en Grote Hees + omzetting naar een natuurbeheerplan NBP_LI_20_0150 Lozerheide	Agentschap voor Natuur en Bos	
7	Erkenningsdossier Smeetshof	Natuurpunt	
8	Erkenningsdossier Sint-Maartensheide - De Luysen	Natuurpunt	
9	Natuurbeheerplan Stamprooierbroek	Limburgs Landschap	2018
10	Geïntegreerd natuurbeheerplan Tösch-Langeren	Limburgs Landschap	2021
11	Managementplan Natura 2000 1.0, BE2200032 - Hageven met Dommelvallei, Beverbeekse heide, Warmbeek en Wateringen; BE2200033 - Abeek met aangrenzende moerasgebieden; BE2200034 - Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven; BE2221314 - Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof	Agentschap voor Natuur en Bos	2018

Nederlands deel

Referentienr.	Naam	Beheerder/uitgever	Jaartal
12	Actualisering beheerplan Hugterheide 2016 – 2025	Brabants Landschap	2016
13	Beheerplan 2020-2029 Sarsven en De Banen (incl. Schoorkuilen, Roeventerpeel)	Stichting Het Limburgs Landschap	2020
14	Beheerplan Weerterbos 2000-2010	Stichting Het Limburgs Landschap	2000 (actualisatie 2013)

15	Natuurvisie Weerter Kempen 2019-2037	Natuurmonumenten	2019
16	Natuurvisie Weerter- en Budelerbergen 2014-2032	Natuurmonumenten	
17	Natura 2000-plan Weerter- en Budelerbergen & Ringselven	provincie Limburg	2021

Annex VI - Official agreement between the governmental bodies

De volgende documenten zijn gebundeld in een extra bijlage 'Bundled Original endorsement letters' met de referentienummers uit deze lijst.

Referentie nr.	Naam
1	Samenwerkingsovereenkomst met gemeenten en provincies
2	Vertaling van de samenwerkingsovereenkomst
3	Vertaling van de engagementsverklaring
4	Engagementsverklaring ARK Rewilding Nederland
5	Engagementsverklaring Bekkenbestuur Maasbekken
6	Engagementsverklaring Brabants Landschap
7	Engagementsverklaring Coöperatie Bosgroep Zuid Nederland
8	Engagementsverklaring Limburgs Landschap
9	Engagementsverklaring Limburg Marketing
10	Engagementsverklaring MolenNetwerk KempenBroek
11	Engagementsverklaring Natuurmonumenten
12	Engagementsverklaring Natuurpunt
13	Engagementsverklaring Regionaal Landschap Lage Kempen
14	Engagementsverklaring Stichting Het Limburgs Landschap
15	Engagementsverklaring Stichting Natuur en Milieu Educatie
16	Engagementsverklaring Vlaamse Milieumaatschappij
17	Engagementsverklaring Waterschap Limburg
18	Engagementsverklaring Werkgroep Isis
19	Engagementsverklaring Vlaamse Landmaatschappij
20	Engagementsverklaring Departement Landbouw en Visserij
21	Engagementsverklaring Onroerend erfgoed
22	Aanbevelingsbrief Vlaamse Commissie voor UNESCO in België
23	Steunbrief Nederlandse Commissie voor UNESCO
24	Steunbrief Agentschap voor Natuur en Bos
25	Steunbrief Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Annex VII - Main bibliographic references

Onderzoek

De afgelopen jaren werden verschillende onderzoeken in het gebied uitgevoerd, door de partners of een groep van partners en meestal in het kader van concrete inrichtingsprojecten en/of ter evaluatie ervan. Aangezien sommige onderzoeken betrekking hebben op grensoverschrijdende aspecten zoals hydrologie wordt één lijst voor het Vlaamse en Nederlandse deel opgenomen. Een summiere selectie wetenschappelijke onderzoeken van de afgelopen 10 jaar:

Agentschap voor Natuur en Bos (2012). IHD-rapport 23 – Noord Oost Limburg BE2200032 - Hageven met Dommelvallei, Beverbeekse heide, Warmbeek en Wateringen; BE2200033 - Abeek met aangrenzende moerasgebieden; BE2200034 - Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven; BE2221314 - Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof.

Agentschap voor Natuur en Bos (2014). Managementplan Natura 2000 1.0, BE2200032 - Hageven met Dommelvallei, Beverbeekse heide, Warmbeek en Wateringen; BE2200033 - Abeek met aangrenzende moerasgebieden; BE2200034 - Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven; BE2221314 - Hamonterheide, Hageven, Buitenheide, Stamprooierbroek en Mariahof.

Akkermans, R.W., Suilen, H.W.M., Bruinsma-Fortuin, R. & Op den Kamp, O.P.J.H. (2022). Het Eiland van Weert. Ontdek de natuur in Weert en Nederweert. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

Arts, J. H. C., Langeveld, N., Frissen, D. P. E. M., Lommelen, E., Casaer, J., & Roymans, J. A. M. (2007). Bouwstenen voor ontsnippering van grenspark Kempen-Broek. Bosgroep Zuid-Nederland en Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek.

Bell J.S. & van 't Hullenaar, J.W. (2011). Ecohydrologische systeemanalyse grensoverschrijdend natuurgebied Wijffelterbroek-Kettingdijk-Smeethof. Bell Hullenaar Ecohydrologisch Adviesbureau, Zwolle.

Bell J.S. & J.W. van 't Hullenaar, (2015). Hydrologisch & ecologisch herstel Kruispeel-Achterbroek (Laurabossen). Bell Hullenaar Ecohydrologisch Adviesbureau, Zwolle.

Berten, R., Jansen, A., (2021). De wateringen in Noord-Limburg. Provinciaal Natuurcentrum, Genk.

Brouwer, E., (2021). Doorstroommoeras en beekdalgraslanden in de Roukespeel: een inschatting van kansrijkdom. Onderzoekcentrum B-WARE, Nijmegen.

Brouwer, E., (2021). Bosaanplant en fosfaathuishouding op voormalige landbouwpercelen nabij het Wijffelter broek. Onderzoekcentrum B-WARE, Nijmegen.

Belpaire, C., De Bruyn, A., Galle, L., Halfmaerten, D., Lambeens, I., Maes, Y., Verschelde, P., & Coeck, J. (2016). Haalbaarheidsstudie (her)introdactie grote modderkruiper – Luik 1b. Habitatgeschiktheid Evaluatie van de geschiktheid van SBZ's voor (her)introdactie en maatregelen voor gebiedsinrichting. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. INBO.R.2016.11407499). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Brys, R., Halfmaerten, D., Neyrinck, S., Mergeay, J., & Belpaire, C. (2019). Met eDNA de mythische Grote modderkruiper op het spoor. *Natuur.Focus*, 18(2), 51-58. [2].

Capals, P., Corstjens, J., Neyens R., Paredis J. & Peeters H. (2012). De Abeek. Levensader van beide Limburgen. Regionaal Landschap Kempen en Maasland, Genk.

Christis, E., & van der Straaten, J. (2014). Het Kempen~Broek. Op de grens van mens, natuur en landschap. Picture Publishers, Woudrichem.

De Dobbelaer T. & De Becker P., Herr, C., Wouters, J. (2022). Ecohydrologie Abeekvallei. Instituut Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Diemen, J. van, Manen, W. van, Rijn, S. van, (2016). Soortbeschermingsplan Wespandief in Limburg. Onderzoek 2013-2015. ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.

Dusar, M., (2007). Cirkelvormige depressies in de Vlake van Bocholt. LIKONA Jaarboek 2007, p. 20-35. Provinciaal Natuurcentrum, Genk.

Fourneau, J., Baert, P. (red.), (2007). Actieplan Geelgors. Provinciaal Natuurcentrum, Genk.

- Frissen, D., Crombaghs, B., (2015). Soortbeschermingsplan Knoflookpad in Limburg. Eindrapportage 2013-2015. ARK Natuurontwikkeling & Natuurbalans – Limes Divergens, Nijmegen.
- Goderie, R., Linnartz, L., Frissen, D., (2015). Soortbeschermingsplan Oeros in Limburg. Eindrapportage 2013-2015. ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.
- Hanhart, K., E. Brouwer & G.J. Maljaars, (2015). Ecohydrologisch onderzoek Roukespeelven. Hanhart Consult & Onderzoekcentrum B-WARE, Lochem/Nijmegen.
- Hunink, N. & E. Raaijmakers, (2021). (Geo)Hydrologisch onderzoek Roukespeel. Onderzoek naar de effecten van de beoogde maatregelen in de Roukespeel. H2Opinion, Eindhoven.
- Jansen, A.J.M. (2015). Het Stramprooierbroek. Bevindingen van een veldonderzoek. ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.
- Jansen, A.J.M., (2020). Ecohydrologisch en landschapsecologisch advies Kempen~Broek. Stichting Bargerveen, Nijmegen.
- Johnstone, L. (2021). Investigating Water Quality and Ecological Health within Kempen-Broek. Master's Thesis, Utrecht.
- Kurstjens, G., van Braeckel, A., Peters, B. (2003). Kansen voor grote hoefdieren in het Kempen~Broek. Stichting ARK en Instituut voor Natuurbehoud.
- Kurstjens, G. (2018). Herinrichtingsplan Raam Klimaatbuffer Wijffelterbroek en Vetpeel. Kurstjens Ecologisch Adviesbureau, Beek-Ubbergen.
- Lara, M. (2021). The Eurasian Otter Recovery and Expansion in the Netherlands: GIS-based habitat suitability and corridor modelling for the Eurasian otter (*Lutra lutra*) in mid-western Limburg. Master's Thesis, Utrecht.
- Leyssen, A., Denys, L., De Becker, P., & Wouters, J. (2018). PAS-gebiedsanalyse in het kader van herstelmaatregelen voor BE2200033 Abeek met aangrenzende moerasgebieden. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. 39). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Lommelen, E., Kurstjens, G., & De Blust, G. (2017). Kempen~Broek in Beeld. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Lommelen, E., Kurstjens, G., & De Blust, G. (2014). Op weg naar grootschalig moerasherstel in het Kempen~Broek: De eerste resultaten. Natuurhistorisch maandblad, 103(4), 63-66.
- Lommelen, E., & De Blust, G. (2015). Klimaatadaptatie in het Kempen~Broek: Bouwstenen. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. INBO.R.2015.6976577). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Mirrezai, A., (2020). Geohydrologisch modelonderzoek Omlegging Raam langs nieuw tracé aan de Bocheltherweg. Geonius, Geleen.
- Munsters, R. (2021). Toekomstbestendige organisatie met een duurzame exploitatie NMC De IJzeren Man.
- Op den Kamp, O., Heijligers, H., Hermans, J., Lejeune, M., Lenders, T., Ovaa, A., Verschoor, G. (red.)(2014). Natuurhistorisch Maandblad. Themanummer Kempen~Broek. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Maastricht.
- Peusens, E., Lambrechts, J., Baert, P. (red.), (2007). Actieplan Bosbeekjuffer. Provinciaal Natuurcentrum, Genk.
- Peusens, E., Baert, P. (red.), (2007). Actieplan Grauwe klauwier. Provinciaal Natuurcentrum, Genk.
- Peusens, E., Vanreusel, W., Baert, P. (red.), (2007). Actieplan Grote weerschijnvlinder. Provinciaal Natuurcentrum, Genk.
- Possen, B.J.H.M., (2018). Beheermaatregelenplan Kruispeel Ecohydrologisch onderzoek om te komen tot maatregelen voor duurzaam herstel en behoud van Hoogveenbossen en Zwak gebufferde vennen. HaskoningDHV Nederland B.V., Eindhoven.
- Provinciaal Natuurcentrum (2023). Natuurverbindingenrapport Bocholt. Provincie Limburg, Hasselt.
- Provinciaal Natuurcentrum (2023). Natuurverbindingenrapport Bree. Provincie Limburg, Hasselt.
- Provinciaal Natuurcentrum (2023). Natuurverbindingenrapport Kinrooi. Provincie Limburg, Hasselt.

- Provinciaal Natuurcentrum (2023). Natuurverbindingenrapport Maaseik. Provincie Limburg, Hasselt.
- Provincie Limburg (2021). Natura 2000-plan Weerter- en Budelerbergen & Ringselven. Provincie Limburg, Maastricht.
- Provincie Limburg (2021). Ontwerp-Kernrapport Natura 2000-plan Weerter- en Budelerbergen & Ringselven 2021-2027. Provincie Limburg, Maastricht.
- Provincie Limburg (2023). Natuurdoelanalyse Weerter- en Budelerbergen & Ringselven. Provincie Limburg, Maastricht.
- Puts, P. & S. van der Linden, (2019). Aanvullend ecologisch onderzoek met betrekking tot het omleggen en dempen van watergangen in en om het Wijffelterbroek Altweerterheide. OmniVerde BV, Echt.
- Pulles R., (2022). Wild boar rewilding in Border Park Kempen~Broek. An analysis of ecosystem services and disservices. Master's Thesis, Utrecht.
- Raaijmakers, E., (2019). Analyse werking systeem natte natuurparel Areven. Globale analyse werking (grond)watersysteem Areven en bepaling potentiële maatregelen. H2Opinion, Eindhoven.
- Raaijmakers, E., (2019). Analyse werking systeem Leegbroek. Globale analyse werking (grond)watersysteem Areven en bepaling potentiële maatregelen deel natte natuurparel Krang (Leegbroek). H2Opinion, Eindhoven.
- Schotman, A., (2015). Soortbeschermingsplan Kraanvogels in Limburg. Eindrapportage 2013-2015. ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.
- Van der Aa, B., Van Uytvanck, J., Vercruyse, E., Van Gompel, W., Provoost, S., Thomaes, A., Vandekerkhove, K., & De Blust, G. (2017). Evaluatie Natuurinrichting Smeethof - Deel I: Monitoringsresultaten, evaluatie en aanbevelingen voor toekomstig beheer. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. 11). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Van Diermen, J, van Manen, W., van Rijn, S. (2015). Wespandief in Het Groene Woud en Kempen~Broek. Onderzoek 2013-2015. ARK Natuurontwikkeling, Nijmegen.
- Van Uytvanck, J., Van der Aa, B., Van Calster, H., Lommelen, E., & De Blust, G. (2017). Evaluatie Natuurinrichting Smeethof - Deel II: Evaluatie monitoringsstrategie en aanbevelingen voor toekomstige monitoring. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek; Nr. 12). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Vermulst, J., H. de Mars, en B. Possen. (2016). Hydrologische systeemanalyse Ringselven, Kruispeel en Laurabossen. Royal HaskoningDHV, Eindhoven.
- Verschoor, G., Heijligers, H., Graaf, D.T.H. de, Hermans, J.T., Lejeune, M. Lenders, A.J.W., Willems, J.H. (2002). Natuurhistorisch Maandblad. Themanummer Het Weerterbos. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, Roermond.
- Vriens, L., De Becker, P., Vandekerkhove, K., & Denys, L. (2018). PAS-gebiedsanalyse in het kader van herstelmaatregelen voor BE2200034 Itterbeek met Brand, Jagersborg en Schootsheide en Bergerven. (Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2018; Nr. 31). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.

Monitoring

- Caris, C., Leurs, J., Verhees, J. & Weerens, J. (2014). Broedvogels van de Weerter Kempen. Resultaten uit de broedvogelmonitoring. Projecten van 2009-2014. Vogelwerkgroep Weerter Kempen.
- Faasen, T., I. Raemakers & R. Ketelaar, (2019). Ongewervelde fauna Wijffelterbroek. Nulmeting vóór vernatting. Ecologica, Maarheeze.
- Leurs, J., Gorssen, J., Hermans, P., Houben, S. & Verstraeten, F. (2015). Broedvogels van het Stramprooierbroek. 2015. Broedvogelmonitoring. Regionaal Landschap Kempen en Maasland, Genk.
- Leurs, J. (2016) Verslag Vogelwerkgroep Weerter Kempen 2015-2016.
- <https://www.meetnetten.be/> - monitoring in het kader van de Habitat- en Vogelrichtlijn
- <https://kempenbroek.waarnemingen.be> - waarnemingen van soorten in het Kempen~Broek
- <https://www.ilvo.vlaanderen.be/> - onderzoeken, rapporten en gegevens over natuur in Vlaanderen

<https://www.vlaanderen.be/inbo/en-gb/inbo-nature-reports-flanders/> - natuurrapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek

<https://natura2000.vlaanderen.be/publicaties> - monitoringsrapporten van de Natura 2000 Instandhoudingsdoelstellingen

<https://limburg.incijfers.be/> - statistische cijfers van de provincie Belgisch Limburg

<https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen> - statistische gegevens voor Vlaanderen

<https://www.vmm.be/data> - monitoring van milieugegevens (waterkwantiteit en -kwaliteit, stikstof, ...) in Vlaanderen

<https://landbouwcijfers.vlaanderen.be/> - monitoring van gegevens in verband met land- en tuinbouw in Vlaanderen

<https://omgeving.vlaanderen.be/nl/cijfers-en-kaarten> - cijfers en kaarten over open ruimte, geluidsbelasting, landgebruik, leefkwaliteit, ... in Vlaanderen

<https://www.vlaanderen.be/inbo> - onderzoeken, rapporten en gegevens over land- en tuinbouw in Vlaanderen

<https://www.atlasnatuurlijkkapitaal.nl/en> - Atlas Natuurlijk Kapitaal

<https://www.clo.nl/> - online Compendium voor de Leefomgeving

<https://www.cbs.nl/> - het Centraal Bureau voor de Statistiek

<https://www.ndff.nl/> - Nationale Databank Flora en Fauna

<https://www.bij12.nl/onderwerpen/natuur-en-landschap/nationale-databank-vegetatie-en-habitatkartheringen-ndvh/> - Nationale Databank Vegetatie- en Habitatkartheringen (in voorbereiding)

<https://natuurgegevensprovincielimburg.nl/> - natuurgegevens provincie Limburg (NL)

<https://www.brabantinzicht.nl/> natuurgegevens provincie Noord-Brabant

<http://www.netwerkecologischemonitoring.nl/> - monitoring van de natuur in Nederland

<https://www.rivm.nl/> - Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu

<https://www.waterkwaliteitsportaal.nl/> - landelijke overzichten van de Nederlandse waterkwaliteit

